

Tartu Ülikool
Maailma keelte ja kultuuride kolledž

Eneli Valk

„STUDIES ON TRANSLATION AND MULTILINGUALISM. LANGUAGE AND
TRANSLATION IN INTERNATIONAL LAW AND EU LAW” TÕLGE JA ANALÜÜS

Magistritöö

Juhendaja: Piret Rääbus

Tartu
2016

SISUKORD

LÜHENDID.....	3
EESSÕNA	4
SISSEJUHATUS	5
1. LÄHTETEKST	6
2. SIHTTEKST	44
3. TÕLKIMISE LÄHTEKOHAD	80
3.1 OSKUS- JA ÕIGUSKEEL	80
3.2 TÕLKEMUDEL	81
4. TÕLKEPROBLEEMIDE ANALÜÜS	83
4.1 TERMINOLOOGIA	83
4.1.1 TÖÖVAHENDID	84
4.1.2 ÕIGUSTERMINID.....	86
4.1.3 MITMETÄHENDUSLIKUD TERMINID.....	96
4.1.4 VÕÖR- JA OMASÕNAD	100
4.2 STIIL	102
4.2.1 KANTSSELIIT	104
4.2.2 AINSUS JA MITMUS.....	109
4.3 KOHANIMED JA AKRONÜÜMID.....	111
4.3.1 KOHANIMED	111
4.3.2 AKRONÜÜMID.....	113
KOKKUVÕTE	118
KASUTATUD KIRJANDUS.....	120
SUMMARY	126

KASUTATUD LÜHENDID

§ - paragrahv

AMSS – „Ametniku soovitusõnastik”

BDL – „Black’s Dictionary of Law”

DL – „A Dictionary of Law”

EKI – Eesti Keele Instituut

EKK – „Eesti keele käsiraamat”

EKSS – „Eesti keele seletav sõnaraamat”

ETS - Euroopa töösuhete sõnaraamat

EÕKK - Eesti Õiguskeele Keskus

KarS – Karistusseadustik

MÕS - „Mitmekeelne õigussõnaraamat”

ÕL - „Õigusleksikon”

ÕS – „Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013”

EESSÕNA

Magistritöö eesmärk on tõlkida eesti keelde osa Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraadi tellitud uuringute kokkuvõttest „Studies on Translation and Multilingualism. Language and Translation in International Law and EU Law” ja analüüsida selle käigus tekkinud tõlkeprobleeme.

Magistritöö esimeses osas on esitatud sissejuhatus, teises ja kolmandas osas vastavalt lähte- ja sihttekst, neljandas osas on käsitletud tõlkeprobleeme ning viiendas osas on esitatud kokkuvõte. Tõlkeprobleemide analüüsi keskmes on õigus- ja mitmetähenduslikud terminid, võõr- ja omasõnad, kantseliidiilmingud, ainuse ja mitmuse vormid ning kohanimed ja akronüümid. Töö lõpus esitatakse kokkuvõte ning tehakse järeldused analüüsi käigus ilmnenule.

SISSEJUHATUS

Magistritöö koosneb Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraadi tellitud uuringute kokkuvõtte „Studies on Translation and Multilingualism. Language and Translation in International Law and EU Law” tõlkest ja selle analüüsist. Tõlgitud on nimetatud teose kolmas peatükk „Language rights and human rights” ning neljanda peatüki alapunktid „Language use in trade: as a general rule a matter for the Member States” ja „The language of consumer contracts in EU law”.

Teose valikul sai otsustavaks autori huvi euro- ja õigustõlke vastu ning soov praktiseerida sellealaste tekstide tõlkimist. Autor ei olnud väljaspool õppetööd euro- ega õigustekstide tõlkimisega varem kokku puutunud, mistõttu näis otstarbekas seda magistritöö näol teha ning proovida õpitut praktikas rakendada. Lisaks sai määravaks asjaolu, et teose kesksed teemad on mitmekeelsus ja tõlge, mis haakuvad autori erialase suunitlusega. Ühtlasi pole nimetatud teost varem eesti keelde tõlgitud, mistõttu avanes siinkohal hea võimalus sellega algust teha. Hoolimata sellest, et magistritöö raames ei ole tõlgitud valitud teose tervikteksti, võib see mõningat lugemismaterjali pakkuda vastavast teemast huvitunutele.

Magistritöö ise on jaotatud nelja suuremasse ossa. Esimeses ja teises osas esitatakse vastavalt ingliskeelne lähtetekst ja eestikeelne sihttekst. Töö kolmandas osas on määratakse lähte- ja sihtteksti tüübid, nende kommunikatiivsed eesmärgid ning tutvustatakse tõlketeoreetilisi mudeleid, millest tõlkimisel lähtuti. Töö neljas osa koosneb tõlke analüüsist, kus on võetud vaatluse alla lähteteksti tõlkimise ja sihtteksti mustandi toimetamise käigus avaldunud probleemid. Selles osas käsitletakse lähemalt kolme teemat: terminoloogia, stiil ning kohanimed ja akronüümid. Terminoloogia osas arutletakse esmalt õigusterminite ning neile vastete leidmisega seotud raskuste üle. Seejärel käsitletakse mitmetähenduslikke termineid ja nende tõlgendamise seotud aspekte. Viimasena arutletakse võõr- ja omasõnade kasutamise üle. Stiili osas keskendutakse kantseliitlikele keelenditele ning ainsuse ja mitmuse avaldumisvormidele. Analüüsi kolmandas osas tutvustatakse kohanimed ja akronüümide tõlkimisel tekkinud küsimusi. Töö lõpus esitatakse kokkuvõtte ning analüüsi põhjal tehtud järeldused.

1. LÄHTETEKST

CHAPTER THREE

Language rights and human rights

The general aim of the present study is to give an overview on the role of languages and translation in international agreements and in cross-border trade, both at international level and in the context of the internal market. As visible from the preceding and forthcoming Chapters, languages appear basically in two sorts of roles in the relevant areas. In most of the cases under international law, language is dealt with as a source of difficulty, either because of diverging but equally authentic treaty languages or because of the obstacles posed by different languages in international trade. On the other hand, international law provides a certain degree of protection to language rights. A similar tension is visible also in the law of the European Union, yet with different accents. The EU, as a Union of states and individuals, lays special emphasis on the equality of languages within the European Union, and the consequences of this reach far beyond general international law. In contrast, the needs of the internal market call for resolving the difficulties posed by the different languages in the Member States. Accordingly, the EU has been forced to consider and resolve the inherent tension between respecting the variety of languages on the one hand and diminishing the language related obstacles facing the creation and operation of the internal market.

In order to explore this inherent tension, this chapter attempts to describe the nature of language rights, both in international law and in European Law, bearing in mind that the purpose and scope of protection is different in these legal orders. This will serve as the general context in which the language related issues of international trade and of the operation of the internal market can be assessed.

Language rights in international law

1. Purposes of protecting language rights in international law

There is no agreement, either in state practice or in scholarly literature, on the objectives of protecting languages or persons speaking that language. There are nevertheless three

commonly recognised, partly competing, purposes of the protection of language rights in international law. They can be summarised as preserving peace and security, promotion of the fair treatment of individuals and preservation of linguistic diversity.¹⁶⁵ These purposes are closely interrelated but may also contradict each other.

1.1 Language rights as a tool for preserving peace and security

The underlying idea of the first approach may be found in the 1992 UN Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities adopted by the General Assembly.¹⁶⁶ In its Preamble, the Declaration states that "the promotion and protection of the rights of persons belonging to national or ethnic, religious and linguistic minorities contribute to the political and social stability of States in which they live." In other words, prohibiting individuals or groups from speaking their native language can contribute to ethnic conflicts, destabilise multi-ethnic countries and threaten the peace and security in the world.¹⁶⁷

This theory equates the problem of language rights in international law with the linguistic rights of minorities. The goal behind this approach is to achieve peace and security, since when the language of a minority is threatened or prohibited, that minority will feel suppressed and start to revolt. Granting linguistic rights for the minorities may help to avoid the escalation of ethnic conflicts.¹⁶⁸ Although this theory does not attempt expressly to protect language rights as collective rights, this impression is inevitable.

This approach was the underlying idea of minority protection in the post World War I era. The system of the League of Nations had one major deficiency: minority rights only applied to vanquished or newly emerged states, and the victors of the war did not accept them within their own territory.¹⁶⁹ Moreover, as the minority protection treaties of this era related to certain countries and certain minorities, they de facto made the impression of protecting the individuals of a certain ethnic group collectively: Linguistic rights were implicitly endowed to

¹⁶⁵ Lauri Mälskoo: *The Language Rights in International Law: Why the Phoenix is Still in the Ashes*, 12 *Florida Journal of International Law* 1998-2000, pp. 431, 434 et seq.

¹⁶⁶ A/RES/47/135, 92nd plenary meeting, 18 December 1992.

¹⁶⁷ Mälskoo, p. 435.

¹⁶⁸ Mälskoo, p. 435.

¹⁶⁹ Mälskoo, p. 436.

the minority as a group. It is argued that this led to the perception that the international legal protection of the minorities in Central and Eastern Europe had a reverse effect: instead of enhancing security, those measures in a way threatened and damaged security.¹⁷⁰ It seems that one of the reasons for a far more cautious approach to the (language) rights of minorities within the system of the United Nations was doubt as to whether international peace and security can be safeguarded this way. It became contentious whether granting linguistic rights to minorities actually reduces potential conflict, or actually creates it.¹⁷¹

1.2 Language rights to ensure the fair treatment of individuals

Individual fairness is the starting point of this approach to the objectives of language rights. This theory regards justice for individuals as decisive for the protection of linguistic rights. Some scholars talk about the protection of human dignity¹⁷² instead of justice here, but the idea is basically the same. It does not necessarily contradict or conflict with the purpose of preserving peace and security. Nevertheless, this approach stresses that the potential for conflicts between the majority and minorities is not the ultimate rationale of the protection. Rather, it would be unjust in general to deny the right to use the native language of the individuals who live compactly together in a certain territory. This way of thinking puts the individual rather than the minority as a whole in the spotlight of international protection. In order to achieve justice, the individual must be granted certain linguistic rights, prerogatives and guarantees. After World War II, the common thinking seems to have been that the linguistic rights could only be protected through individual human rights.¹⁷³

It occurs that securing individual fairness was the main motivation behind the central universal norm of international law on language rights, Article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights, which guarantees rights to persons belonging to minorities, but not to minorities as such.

¹⁷⁰ Mälskoo, p. 437.

¹⁷¹ Mälskoo, lk. 437

¹⁷² See Tove Skutnabb-Kangas-Robert Phillipson, Linguistic human rights, past and present. In: Tove Skutnabb-Kangas-Robert Phillipson-Mart Rannut: *Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination*, 1995.

¹⁷³ Joseph P. Gromacki, The Protection of Language Rights in International Human Rights Law: A Proposed Draft Declaration of Linguistic Rights, 32 *Virginia Journal of International Law*, 1991-1992, p. 515.

The difficulty connected with the approach of "language rights as individual human rights for the creation of justice" is that language controversies always involve collectivity. Linguistic and ethnic identities are usually tightly interrelated with each other. To argue that linguistic issues in international law can be solved through recognition of individual rights only, and the aspect of collectivity can be avoided, does not solve the problem.¹⁷⁴

1.3 Preserving linguistic diversity

The third approach to language rights is intended to protect the diversity of languages on the Earth.¹⁷⁵ As such, this school of thought has close links to the broader concept of the cultural diversity of mankind, which forms part of our common heritage. As the Declaration on the Responsibilities of the Present Generations Towards Future Generations, adopted on 12 November 1997 by the General Conference of UNESCO, states in Article 7: "With due respect for human rights and fundamental freedoms, the present generations should take care to preserve the cultural diversity of humankind. The present generations have the responsibility to identify, protect and safeguard the tangible and intangible cultural heritage and to transmit this common heritage to future generations."

Preserving linguistic diversity necessitates protection of language rights because of language death. The underlying idea is that humanity suffers losses with the extinction of a language and that loss of diversity diminishes the range of options for development (economic and also cultural, intellectual and spiritual). As Kloss argues, with a language death, a unique way of seeing the world vanishes.¹⁷⁶ A language which is lost or threatened leaves an irreparable gap in the cultural heritage of mankind.¹⁷⁷

This approach has close resemblance to the idea of environment protection. At the same time, the recognition of the need to protect endangered languages inevitably leads to the recognition of language rights as collective rights belonging to the linguistic group.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Mälskoo, p. 443.

¹⁷⁵ Mälskoo, lk. 444.

¹⁷⁶ Kloss, p. 288.

¹⁷⁷ Tove Skutnabb-Kangas-Robert Phillipson: *Wanted! Linguistic Human Rights*, 1989, p. 3.

¹⁷⁸ Mälskoo, p. 445.

However, the implications of this right are unclear.¹⁷⁹ Especially, it must be further clarified whether and to what extent the protective measures can prevail over claims of individual rights of the persons speaking other languages. Further, a problem connected with the idea of language rights as group rights is that "being endangered" is always a somewhat subjective criterion. In the era of globalisation, even the speakers of some major languages feel that their language rights and prerogatives may be lost in the global competition of languages under "free market" conditions.¹⁸⁰

1.4 Individual or collective rights?

As it could already be seen above, one of the most debated issues related to these guarantees is the question whether language rights are individual or collective rights. International law in general is rather sceptical about collective rights and put emphasis on the protection of individual rights. Even so, language rights are inevitably collective.¹⁸¹ Individuals use their language when they communicate with other human beings who understand this particular language, usually members of the same ethnic group. The right to language preservation may be crucially important for an individual in order to be able to use his or her language, but it cannot be secured through individual rights.¹⁸²

Although one can notice the tendency of accepting the group rights aspect of individual rights in international adjudication, states have been reluctant to recognise language rights as group rights. Even the recognition of language rights as individual rights is rather weak. Whereas classic fundamental rights offer a clear cut and enforceable protection for certain usages of the language as an enabling condition of the exercise of the right, linguistic rights are barely protected by universally binding international documents. In the following we will first attempt to summarise this approach in a model and then address the specific relevant areas.

1.5 Different circles of the protection of language rights

¹⁷⁹ Kay Hailbronner: The legal status of population groups in a multinational state under public international law, 20 *Israel Yearbook on Human Rights*, 1990, pp. 127, 153.

¹⁸⁰ Mälskoo, p. 444.

¹⁸¹ Mala Tabory, Language Rights as Human Rights, 10 *Israel Yearbook on Human Rights*, 1980, pp. 167, 208.

¹⁸² Mälskoo, p. 443.

The protection of language rights in international law can be best described as a system of concentric circles. The larger the circle is, the broader the scope of the protection of such rights, but also weaker. At the same time, it can be seen that the function of protection is different in the different circles.

In the centre of international language rights protection we find traditional human rights, which protect the use of the language of the bearer of the right as a necessary enabling precondition of a right which is primarily not concerned with languages. The best examples are for this the right to personal freedom, and the specific aspects of the right to a fair trial, as well as freedom of expression. Broader is the scope of those binding instruments in international law that aim to protect certain minorities, and, as part of that, the use of their respective minority language. Finally, there are soft law instruments with a wide sweep but no binding force.

The international law protection of language rights is in stark contrast with the language regime of the European Union, which is based on the principle of equality of the languages of the nations forming the Union. Accordingly, the European Economic Community has, because of its legal nature, from the beginning recognised the right of individuals and public authorities to use their mother tongue in their exchanges with EEC institutions.¹⁸³

In the following, we give a short account of the different circles of language rights in international law. This will allow a comparison with the language regime of the European Union. That comparison shows a more far-reaching approach on the side of the European Union.

2. Language rights as enabling conditions and consequences of classic fundamental rights

There are basically three categories of classic human rights that address language questions. First, some procedural human rights in international law can only operate under all circumstances if they also address language issues. Second, the freedom of expression also covers the choice of the language in which one would like to express their opinion. Third, the

¹⁸³ Regulation 1/58 of the EEC Council determining the languages to be used by the European Economic Community, Official Journal 17 (1958) P. 0385 – 0386.

prohibition of discrimination serves as a general guarantee based on the use of a certain language.

2.1 Language related aspects of procedural guarantees

Both the right to personal freedom as well as the right to a fair trial are futile if the person affected cannot understand the charges raised.

Accordingly, Article 5 (2) of the European Convention on Human Rights provides in relation to the habeas corpus guarantee that “[e]veryone who is arrested shall be informed promptly, in a language which he understands, of the reasons for his arrest and of any charge against him.” More articulate are the guarantees related to the right to a fair trial in Article 6 of the Convention.

On the one hand, Article 6 (3) a) declares that everyone charged with a criminal offence “has to be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation against him”.

Further, Article 6 (3) e) also guarantees for those charged with a criminal offence “to have the free assistance of an interpreter if he or she cannot understand or speak the language used in court.”

It occurs that Article 5 (2) of the Convention requires less detailed information on the arrest than Article 6 (3) a) on the criminal charges.¹⁸⁴ The European Court of Human Rights could elaborate on the language aspect of Article 6 (3) a) of the Convention.¹⁸⁵ In *Brozicek v. Italy* the applicant was not of Italian origin and did not reside in Italy. The Public Prosecutor’s office sent a letter to him in Italian, and his response indicating that he did not speak the language remained unanswered. Later, when he moved home and could not be contacted by the authorities, he was convicted in absentia. The Court found this to be a violation of Article 6 (3) a) of the Convention.

¹⁸⁴ Jacobs, White & Ovey: *The European Convention on Human Rights*.

¹⁸⁵ *Brozicek v. Italy* (Application no. 10964/84) Judgment of 19 December 1989.

Fair trial rights are classic freedoms limiting the action of the state. However, the right to an interpreter in criminal proceedings for free is close to what is called “Leistungsrechte” in the German terminology, which are rights putting an obligation on the state to provide actively for the realisation of the right. This is best demonstrated by the judgment in the case *Luedicke, Belkacem and Koc v. Germany*.¹⁸⁶ Here the three applicants were charged before the German courts with the commission of various criminal offences. Since they were not sufficiently familiar with the language of the country, they were assisted by an interpreter in accordance with German law. After conviction, however, they were ordered, amongst other things, to pay the costs of the proceedings, including the interpretation costs. The Government argued that the right to the free assistance of an interpreter – together with the various guarantees of a fair trial - because they are intended to enable the accused to preserve the presumption of innocence, lapse at the same time as that presumption, i.e. with the final conviction. The European Court of Human Rights countered this submission not only with the deterring effect of obliging the convicted to pay for the interpretation, but also with a broader reference. According to the Court, the interpretation of the Government would leave in existence the disadvantages that an accused who does not understand or speak the language used in court suffers as compared with an accused who is familiar with that language - these being the disadvantages that Article 6 (3) e) is specifically designed to alleviate. As a result, the Court found a violation of the right in Article 6 (3) e) of the Convention.

The requirements of Article 6 (3) e) are not met if the accused just roughly understands the language of the criminal procedure.¹⁸⁷ In *Cuscani v. Italy* the European Court of Human Rights was confronted with a criminal procedure involving crimes related to tax issues in which the trial judge had been clearly informed by counsel that the applicant had a “very poor” command of English. The judge in consequence directed that the applicant be assisted by an interpreter, but the interpreter failed to appear at the hearing; this was sufficient to find a violation of the right to the free assistance of an interpreter, even if the accused’s counsel consented to the trial being held without an interpreter.

The Court was also ready to extend the protection of the right to free assistance of an interpreter beyond procedures that are qualified as criminal in the respective legal order. In

¹⁸⁶ *Luedicke, Belkacem and Koc* (Application nos. 6210/73; 6877/75; 7132/75), Judgment of 28 November 1978.

¹⁸⁷ *Cuscani v. Italy* (Application no 32771/96) Judgment of 24 September 2002.

Öztürk v. Germany¹⁸⁸ the Court ruled that a procedure aimed at finding a regulatory offence (Ordnungswidrigkeit) is also covered by Article 6 (3) e) of the Convention. In the Court's view, what matters was the criminal nature of the sanction and not its classification in the German legal order. Consequently, the right protected by Article 6 (3) e) entails, for anyone who cannot speak or understand the language used in court, the right to receive the free assistance of an interpreter, without subsequently having claimed back from them the payment of the costs thereby incurred in both criminal procedures and procedures relating to petty offences (such as the regulatory offences in German law).

The – to date – final extension of the right to the free assistance of an interpreter occurred in the case *Kamasinski v. Austria*.¹⁸⁹ In that case, the European Court of Human Rights ruled that this right applies not only to oral statements made at the trial hearing but also to documentary material and the pre-trial proceedings.¹⁹⁰

2.2 Freedom of expression and language rights

Freedom of expression is an individual “natural right” protected by Article 10 of the European Convention of Human Rights, irrespective of its form and content.¹⁹¹ Accordingly, the expression of an opinion may take different forms, and can include symbolic gestures as well.¹⁹² In view of the importance of this freedom for the functioning of a democratic society, Article 10 of the Convention “is applicable not only to "information" or "ideas" that are favourably received or regarded as inoffensive or as a matter of indifference, but also to those that offend, shock or disturb the State or any sector of the population. Such are the demands of that pluralism, tolerance and broadmindedness without which there is no "democratic society".”¹⁹³

As a result, the freedom of expression clearly protects the use of any language in private or in public. Naturally, it cannot guarantee a right to use that language in official

¹⁸⁸ *Öztürk v. Germany* (Application. no. 8544/79) Judgment of 21 February 1984.

¹⁸⁹ *Kamasinski v. Austria* (Application No. 9783/82) Judgment of 19 December 1989.

¹⁹⁰ *Ibid*, Para. 74 of the Judgment.

¹⁹¹ *Jacobs and White: The European Convention on Human Rights*, 4th ed. 2006. p. 317.

¹⁹² *Steel and Others v. the United Kingdom* judgment of 23 September 1998; *Hashman and Harrup v. the United Kingdom*, Judgment of 25 November 1999.

¹⁹³ *Handyside v. the United Kingdom*, Judgment of 7 December 1976, Para. 49 of the Judgment.

proceedings or in education, since it only protects the expression of the self, but not a communication from entities that have some sort of connection with the bearer of the right. In that sense, the freedom of expression has a very limited reach, insofar it can only protect communications between persons using the same language, or provocative, unilateral usages of a certain language in an environment which is hostile to that language. Nevertheless, protection in these situations may also be of great help.

A further aspect of the freedom of expression is demonstrated by a communication of the Human Rights Committee in a case under Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights dealing with the right to commercial advertising in English language in the francophone Quebec in the famous Ballantine case.¹⁹⁴ The case concerned the commercial free speech of English speaking citizens of Canada who had used the English language in different commercial signs. A modification of the Bill of the Provincial Government, known as the Charter of the French Language, however provided that public signs and posters and commercial advertising, outside or intended for the public outside, or in some cases inside certain buildings, should solely be in French.

The Committee did not consider Article 27 of the Covenant to be applicable to the petitioners, because, in its view, the minorities referred to in article 27 are minorities within a State, and not minorities within any province. Accordingly, the petitioners could not be considered a linguistic minority as they constitute a majority in the state. However, this did not mean for the Human Rights Committee that their linguistic behaviour is not protected by general human rights. The Committee actually applied here the freedom of expression in Article 19 of the Covenant to commercial free speech as well. As the Committee noted: “Article 19, paragraph 2, must be interpreted as encompassing every form of subjective ideas and opinions capable of transmission to others, which are compatible with article 20 of the Covenant, of news and information, of commercial expression and advertising, of works of art, etc.; it should not be confined to means of political, cultural or artistic expression. In the Committee's opinion, the commercial element in an expression taking the form of outdoor advertising cannot have the effect of removing this expression from the scope of protected freedom.”¹⁹⁵

¹⁹⁴ Ballantyne, Davidson, McIntyre v. Canada, Communications Nos. 359/1989 and 385/1989, U.N. Doc. CCPR/C/47/D/359/1989 and 385/1989/Rev.1 (1993).

¹⁹⁵ Ibid. para. 11.3.

The decisive question was, therefore, whether the commercial free speech of the petitioners can be limited lawfully under the specific circumstances to protect the French language. With regard to that, the Committee noted: “the issue to be addressed is whether [the limitations] are necessary for the respect of the rights of others. The rights of others could only be the rights of the francophone minority within Canada under article 27. This is the right to use their own language, which is not jeopardized by the freedom of others to advertise in other than the French language. Nor does the Committee have reason to believe that public order would be jeopardized by commercial advertising outdoors in a language other than French. [...] The Committee believes that it is not necessary, in order to protect the vulnerable position in Canada of the francophone group, to prohibit commercial advertising in English. This protection may be achieved in other ways that do not preclude the freedom of expression, in a language of their choice, of those engaged in such fields as trade. [...]. A State may choose one or more official languages, but it may not exclude, outside the spheres of public life, the freedom to express oneself in a language of one's choice.”¹⁹⁶

This communication shows a general preference for individual rights over minority rights. At the same time, the Human Rights Committee does recognise the lawfulness of official languages and with that the legitimacy of a language policy for the sphere of public life.

2.3. Prohibition of discrimination

The prohibition of discrimination is a general human right that may be utilised if certain persons are exposed to an unjustified disadvantage because of their use of a certain language. As Fernand de Varennes¹⁹⁷ puts it: “non-discrimination on the ground of language may be the single most powerful right for individuals seeking more just and responsive conduct from public authorities in language matters. When properly understood and applied, non-discrimination offers a balanced mechanism which recognizes that a state may have legitimate reason for favouring one or a few select languages in carrying out its affairs.”

¹⁹⁶ Ibid. para. 11.4.

¹⁹⁷ Fernand de Varennes: Language Rights as an Integral Part of Human Rights, 3 *International Journal on Multicultural Societies*, 2001. pp. 15, 17.

A famous example of the use of the prohibition of discrimination to protect language rights is the judgment of the European Court of Human Rights in the Belgian Linguistic case.¹⁹⁸ This judgment, however, also demonstrates the limited reach of the prohibition of discrimination. Here the applicants were French-speaking or they expressed themselves most frequently in French, and they wanted their children to be educated in that language. They complained, *inter alia*, that Belgium does not provide any French- language education in the municipalities where the applicants live, withholds grants from any institutions in the said municipalities which may fail to comply with the linguistic provisions of the legislation for schools; refuses to homologate leaving certificates issued by such institutions; does not allow the Applicants' children to attend the French classes which exist in certain places; and thereby obliges the Applicants either to enrol their children in local schools, a solution which they consider contrary to their aspirations, or to send them to school in the "Greater Brussels district". The Court made it clear that the prohibition of discrimination in Article 14 of the Convention, taken together with the right to education in Article 2 of Protocol 1 to the Convention, "does not have the effect of guaranteeing to a child or to his parent the right to obtain instruction in a language of his choice. The object of these two Articles, read in conjunction, is more limited: it is to ensure that the right to education shall be secured by each Contracting Party to everyone within its jurisdiction without discrimination on the ground, for instance, of language." Nevertheless the Court found it to be discriminatory that certain children were prevented, solely on the basis of the residence of their parents, from having access to the French- language schools existing in the six communes on the periphery of Brussels invested with a special status.

In general, it occurs that the European Court of Human Rights was not ready to open a wide gate for importing minority rights in the context of the Convention. Further, the Court was certainly reluctant to derive rights from the prohibition of discrimination which create a positive obligation on the state to create and finance education facilities.

3. Protection of minorities and language rights

One of the groundbreaking scholars of language rights, Heinz Kloss, has famously distinguished between tolerance-oriented and promotion-oriented linguistic rights (*duldende*

¹⁹⁸ Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium, (Application no 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64) Judgment of 23 July 1968.

und fördernde Sprachenrechte).¹⁹⁹ It occurs that international law in its present state only obliges to guarantee the tolerance-oriented language rights of the individuals.²⁰⁰ The best examples for this are the classic human rights described above, which promote tolerance for the use of languages.²⁰¹

Beyond these, language rights or linguistic human rights are mostly a concern for international law from the perspective of the protection of national minorities and of indigenous peoples. This is the area of promoting the interests of a group.²⁰² This is because minority languages are in a weaker position; they do not only need tolerance, they also have to be promoted. Minorities usually speak a language different from the majority and these groups deserve special protection for preserving their cultural identity. Accordingly, express guarantees of language rights are most prominently found in conventions for the protection of these groups and their members. The only exception to this is the International Covenant on Civil and Political Rights, which contains in its Article 27 of the only binding universal source for the protection of language rights. Even so, this Article is also concerned with the rights of minorities.

3.1. Article 27 International Covenant on Civil and Political Rights

Article 27 of the International Covenant on Civil and Political Rights (CCPR) represents the most important obligation to positively support minority language maintenance or revitalisation. According to that, “In those states in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practice their own religion, or to use their own language.”

¹⁹⁹ Heinz Kloss: *Grundfragen der Ethnopolitik im 20. Jahrhundert. Die Sprachgemeinschaften zwischen Recht und Gewalt. Ethnos - Schriftenreihe der Forschungsstelle für Nationalitäten- und Sprachenfragen*, Marburg. Band 7. p. 132.

²⁰⁰ Lauri Mälkoo: The Language Rights in International Law: Why the Phoenix is Still in the Ashes, 12 *Florida Journal of International Law* 1998-2000, pp. 431, 441.

²⁰¹ Xabier Arzoz: The Nature of Language Rights, *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 2/2007. 9. See also Arzoz: Language rights as legal norms, *European Public Law* 15, 2009, 4, p. 541 et seq.; Arzoz: Accommodating linguistic difference, five normative models of language rights, *European constitutional law review* 6(2010), 1, p. 102 et seq.

²⁰² Arzoz, lk. 9.

Article 27 is not a programmatic provision or a statement of principle without mandatory force. As usual in international law, it is up to states to specify the measures necessary to comply with it. Article 27 identifies only the priority—respect and accommodation of the minorities' characteristics: language, culture and religion—but it requires signatory states to articulate a policy to fulfil that obligation.²⁰³ In this sense, it is argued that there remains a certain ambiguity about the legal obligations of States deriving from Article 27.²⁰⁴

The Human Rights Committee dealt with Article 27 in its General Comment 23 of April 6 1994.²⁰⁵ The Committee observed that this article establishes and recognises a right which is conferred on individuals belonging to minority groups, thereby making it clear that Article 27 does not enshrine a group right. The Committee further drew a distinction between the rights protected under Article 27 and the right to self-determination in Article 1 CCPR, as well as the prohibition of discrimination under Articles 2.1 and 26 CCPR.²⁰⁶ The Committee went on to note that the terms used in Article 27 indicate that the persons designed to be protected are those who belong to a group and who share in common a culture, a religion and/or a language and that the individuals designed to be protected need not be citizens of the State party.²⁰⁷ What is more, the person belonging to a minority need not be permanent residents in order to enjoy the protection of Article 27. According to the General Comment, even migrant workers or visitors in a State constituting a minority are entitled not to be denied the exercise of these rights.

In contrast to these progressive findings, the Committee remained rather vague as regards the content of the rights in the Article. The Committee stated that although Article 27 is expressed in negative terms, it also requires positive measures of protection, not only against the acts of the State party itself, whether through its legislative, judicial or administrative authorities, but also against the acts of other persons within the State party.²⁰⁸ Positive measures by States may also be necessary to protect the identity of a minority and the rights of its members to enjoy and develop their culture and language and to practise their

²⁰³ Arzoz, p. 10.

²⁰⁴ Mälskoo, 1998-2000, p. 442.

²⁰⁵ General Comment Nr. 23 (50), UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.5.

²⁰⁶ General Comment Nr. 23 (50), UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.5. Points 2-4.

²⁰⁷ General Comment Nr. 23 (50), UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.5. Points 5.1.

²⁰⁸ General Comment Nr. 23 (50), UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.5. Points 6.1.

religion, in community with the other members of the group.²⁰⁹ What these positive measures shall be was not specified by the Committee and so their definition is within the states' margin of appreciation. In light of this, it seems to be justified to claim that even this General Comment of the Human Rights Committee was unable to provide an exact and satisfactory formulation about the rights deriving from this Article.²¹⁰

3.2. Regional and universal documents for the protection of minority languages and languages of indigenous people

Beyond Article 27 of the Covenant, international law only offers binding norms on language rights in conventions and treaties of mostly regional application. The most important such document is the European Charter for Regional and Minority Languages of 1992 adopted within the framework of the Council of Europe. As the first international legal instrument devoted to the protection of minority languages, the Charter has pioneering attainments. It considerably advances the standards of protection in areas where universal instruments are very deficient. Nevertheless, the Charter allows, in its Article 3 (1), each state that ratifies it to specify which minority or regional languages it wants to include within the scope of the Charter. Signatory states are allowed to differentiate, if they wish, between their regional or minority languages, although this option should be non-arbitrary. Further, some European states, including members of the European Union, have not signed or ratified the Charter: Belgium, Bulgaria, Estonia, Greece, Ireland, Latvia, Lithuania, Portugal and Turkey have not signed the ECRML; France and Malta have not yet ratified it.

The Council of Europe also produced a general document for the protection of national minorities, the Council of Europe Framework Convention for the Protection of National Minorities of 1995. This framework convention, however, lacks teeth. As the European Court of Human Rights noted, in the case of *Chapman v. The United Kingdom*: "The Court observes that there may be said to be an emerging international consensus amongst the Contracting States of the Council of Europe recognising the special needs of minorities and an obligation to protect their security, identity and lifestyle [...] However, the Court is not persuaded that the consensus is sufficiently concrete for it to derive any guidance as to the conduct or standards which Contracting States consider desirable in any particular

²⁰⁹ General Comment Nr. 23 (50), UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.5. Points 6.2.

²¹⁰ Mälskoo, 1998-2000, p. 442.

situation. The framework convention, for example, sets out general principles and goals but the signatory States were unable to agree on means of implementation.”²¹¹

Beyond the protection of minorities international documents for the protection of indigenous peoples – such as the ILO Convention 169 concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries of 1989 – contain a list of language rights, amongst guarantees of other nature. Such language rights of indigenous peoples are not primarily concerned with the protection of trade related interests. Yet some of them have implications for imparting and receiving information related to trade in a language different from the majority language. Article 30 (1) of the ILO Convention 169 provides, for instance, that “Governments shall adopt measures appropriate to the traditions and cultures of the peoples concerned, to make known to them their rights and duties, especially in regard to labour, economic opportunities, education and health matters, social welfare and their rights deriving from this Convention.”

3.3 Soft law instruments on language rights

Soft law instruments of international law have in common that they do not lead to a formal legal obligation of states, which is why they can contain far more reaching provisions on protecting language rights than binding sources of law: states are more ready to accept them without having to fear legal consequences.

A good example of a soft law document with a wide range is the Universal Declaration on Linguistic Rights adopted within the framework of UNESCO on the World Conference on Linguistic Rights in 1996.²¹² The Declaration states in its Article 1(2) that linguistic rights are individual and collective at one and the same time. Besides listing a number of inalienable individual personal rights in Article 3(1), the Declaration considers in Article 3(2) that the collective rights of language groups may include the following: the right for their own language and culture to be taught; the right of access to cultural services; the right to an equitable presence of their language and culture in the communications media; the right to receive attention in their own language from government bodies and in socioeconomic relations.

²¹¹ Chapman v. the United Kingdom (Application no. 27238/95) Judgment of 18 January 2001, para. 93-94.

²¹² <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/linguistic.pdf>

The innovative aspect of this Declaration is that it introduces the concepts of language community and language group. Language community according to Article 1(1) is any human society established historically in a particular territorial space, whether this space be recognised or not, which identifies itself as a people and has developed a common language as a natural means of communication and cultural cohesion among its members. Language group is, according to Article 1(5), in contrast, any group of persons sharing the same language which is established in the territorial space of another language community but which does not possess historical antecedents equivalent to those of that community.

Examples of such groups are immigrants, refugees, deported persons and members of Diasporas. This innovative conceptual framework, once adopted in a widespread fashion, might help overcome the difficulties linked to the traditional focus on rights of the minorities in the relation to language rights.

The overview of the different instruments for the protection of minority language rights indicates the unwillingness of the international community to grant detailed, enforceable rights to these groups. At the same time, it is also clear that minority language rights are a concern for the international community. What is more, the issue of language rights in international scholarship is mostly relevant because of the protection of national minorities.

4. Other language related aspects in international treaties

Beyond provisions on classic human rights and specific language rights, one can hardly find provisions on the use of certain languages between private parties. These aspects remain in general a matter for the contracting parties. The Convention on the International Sale of Goods (CISG) is, for instance, silent on the language in which the sale contract should be drafted or in which other statements and declarations should be made. Most authors acknowledge that in practice it can be contested to what extent declarations or statements between parties might be effective if they are not drafted in the recipient's language.²¹³ According to the rules of interpretation of the CISG, the statements and declarations must be

²¹³ Peter Huber: Some introductory remarks on the CISG, *Internationales Handelsrecht*, 6/2006.

interpreted as the other party or at least a reasonable person should have understood them, and this is only possible if that party knows the language that is used. Similarly we cannot find provisions on the language of work contracts in any of the ILO conventions. There is a single legal instrument of the Council of Europe: the Convention on the legal status of migrant workers ratified only by 11 states which deals with this aspect. According to Article 5 of the Convention “Every migrant worker accepted for employment shall be provided prior to departure for the receiving State with a contract of employment or a definite offer of employment, either of which may be drawn up in one or more of the languages in use in the State of origin and in one or more of the languages in use in the receiving State. The use of at least one language of the State of origin and one language of the receiving State shall be compulsory in the case of recruitment by an official authority or an officially recognised employment bureau,,. Another instrument having somewhat similar provision is the Private Employment Agencies Recommendation adopted in Geneva in 1997 at the General Conference of the ILO. According to the Recommendation, private employment agencies should inform migrant workers, as far as possible in their own language or in a language with which they are familiar, of the nature of the position offered and the applicable terms and conditions of employment.²¹⁴

As far as labelling requirements are concerned, as it will be demonstrated by the next Chapter, language use is not regulated but rather tolerated by the relevant international instruments, with the exception of the WHO Convention on Tobacco Control.

Language use is regulated only there where it is a core element of the relevant system like in the case of trade marks regulated by the Madrid Agreement and in the case of European patents regulated under the European Patent Convention. Both of them specify the languages that can be used in the relevant procedures.

Language rights in the European Union

The law of the European Union is in many respects different from international law. Being an autonomous legal order to which states and individuals are subjects, it is based on different structural principles and pursues objectives of its own. The question of language

²¹⁴ Article 8 b) of the Recommendation.

related rights within the European Union can be understood in this specific context. It occurs that the European Union expressly desires to promote linguistic plurality within the Union, an approach that is reflected in the founding treaties and secondary sources of EU law. It is not exaggerated to claim that multilingualism is part of the Union's self-portrayal.²¹⁵ On the other hand, the promotion of linguistic rights or the protection of certain languages by the Member States may hinder the operation of the fundamental freedoms of the internal market. Here the Union, especially the European Court of Justice, strives to prevent Member States from abusing the protection of languages to evade binding rules of the internal market.

1. The founding treaties as an expression of the importance of multilingualism

The Treaty of Lisbon explicitly includes linguistic diversity amongst the objectives of the European Union. According to Article 3(3) TEU, the European Union “shall respect its rich cultural and linguistic diversity, and shall ensure that Europe's cultural heritage is safeguarded and enhanced.” Linguistic diversity is not only an objective of the European Union; it is also protected by Article 22 of the Charter of Fundamental Rights of the EU which provides: “The Union shall respect cultural, religious and linguistic diversity.” It is argued that Article 22 of the Charter does not create an individual right. Rather, it should be seen as a binding principle, which requires further concretisation by legislation.²¹⁶

Even if this holds true, it is undeniable that respect for linguistic diversity is a legal obligation upon the European Union. Arguably, this development in the language of the founding treaties created more visibility for the issue of language rights and made it clear that linguistic diversity is part of our cultural heritage. In that sense, Article 3(3) TEU and Article 22 Charter fit very well in the doctrinal framework of protecting language rights outlined above in relation to international law: The reference to linguistic diversity as part of Europe's cultural heritage implies a sort of “ecological” approach, which does not derive linguistic rights from individual justice or maintaining peace and stability. The underlying idea is that

²¹⁵ Armin von Bogdandy, Die Europäische Union und das Völkerrecht kultureller Vielfalt – Aspekte einer wunderbaren Freundschaft. In Georg Nolte-Helen Keller-Armin vob. Bogdandy (ed.): *Pluralistische Gesellschaften und Internationales Recht*, 2008, p. 43.

²¹⁶ Thorsten Kingreen Art 22 EU-GR Charta Art. 22 [Vielfalt der Kulturen, Religionen und Sprachen] in, Calliess/Ruffert, EUV/AEUV 4. Auflage (2011) Rn. 2.

Europe does not aspire to a uniform culture. On the contrary, cultural diversity is a strength of the European Union, in contrast with other organisations of integration.²¹⁷

In spite of this considerable development in the visibility of the importance of linguistic diversity, it is arguable that this matter has long been a concern for European integration. Since the Treaty of Maastricht, Article 151 TEC (now Article 167 TFEU) provides that the Community shall contribute to the flowering of the cultures of the Member States, while respecting their national and regional diversity and at the same time bringing their common cultural heritage to the fore. Even if Article 151 TEC has not produced significant results,²¹⁸ it indicated the legal relevance of cultural diversity.

Article 4(2) TEU could also be regarded as an expression of similar values, inasmuch as it refers to the respect of the national identity of Member States. Arguably, national identity encompasses a set of ideals and values that make a nation or a state. These can include many areas, such as history, economy or religion, but also culture and language. The language of Article 4(2) TEU, however, links national identity with the fundamental political and constitutional structures of the Member States, inclusive of regional and local self-government. In that sense, Article 4(2) TEU focuses on the political and constitutional structures of the members, and not on culture or language,²¹⁹ which are protected under the general heading of "diversity", part of the EU's common values and objectives.

Article 55(2) TEU further provides that the Treaty “may also be translated into any other languages as determined by Member States among those which, in accordance with their constitutional order, enjoy official status in all or part of their territory. A certified copy of such translations shall be provided by the Member States concerned to be deposited in the archives of the Council.”

This provision recognises the existence of additional official languages in the Member States without, however, giving them any specific status in Community law. In particular,

²¹⁷ Matthias Ruffert Art. 3 EUV [Ziele der EU] in, Calliess/Ruffert, EUV/AEUV 4. Auflage (2011) Rn. 42.

²¹⁸ Robert F. Weber, Individual rights and group rights in the European Community's approach to minority languages, *Duke Journal of Comparative and International Law* (2007) pp. 361, 377.

²¹⁹ Adelheid Puttler EUV Art. 4 [Zuständigkeiten der Union, nationale Identität, loyale Zusammenarbeit] in, Calliess/Ruffert, EUV/AEUV 4. Auflage (2011) Rn 14.

Treaty versions in those languages would not be authentic.²²⁰ The inspiration behind this provision appears to be the same as the one behind Conclusions of the Council from the year 2005.²²¹ In order to enhance the role of languages which are the official languages only in a specific region of a Member State but not official languages of the EU, the Council of the EU has adopted a conclusion according to which, on the basis of an administrative arrangement to be made between the Council and a Member State, and at the latter's costs, (a) translations into such language made by that Member State of certain legislative measures of the EU will be added to the Council's archives and published on its website, which will however clearly be stated not to have the status of law, (b) speeches in that language at Council meetings will be passively interpreted and (c) private communications to the Council and, on the basis of further administrative arrangements to be concluded with other EU institutions, to those institutions in that language can be sent to a body designated by the Member State in question to be there translated into one of the EU's official languages and then sent on, together with the translation, to the institution in question.²²²

Besides the general interest of maintaining linguistic diversity, the EU is concerned with protecting the use of languages to enhance the participation of citizens in the democratic life of the Union and thereby contribute to its legitimacy. Article 10(3) TEU declares expressly that every citizen shall have the right to participate in the democratic life of the Union. Closely linked to this is Article 11(1) TEU, which obliges the institutions to give citizens and representative associations the opportunity to make known and publicly exchange their views in all areas of Union activity. These provisions are based on a concept of dual legitimacy, partly originating from national parliaments, partly from the participation of EU citizens in the elections to the European Parliament.²²³ Such participation is possible if the citizens can use their mother tongue, or at least the official language of their respective home state. Hence there are 23 Treaty languages, and all the language versions of legislative (as opposed to judicial and administrative) texts are equally authentic.²²⁴ It is for the same reason that Article 24 (4) TFEU provides that every citizen of the Union may write to any of the

²²⁰ Theodor Schilling: Language Rights in the European Union, *German Law Journal*, Vol. 09. No. 10, lk. 1219, 1233.

²²¹ Council Conclusion of 13 June 2005 on the official use of additional languages within the Council and possibly other Institutions and bodies of the European Union, OJ 2005, C 148, p. 1

²²² Schilling, p. 1233.

²²³ Matthias Rufert Art. 10 [Demokratische Grundsätze] in, Calliess/Ruffert, EUV/AEUV 4. Auflage (2011) Rn. 5 et seq., Rn. 12.

²²⁴ Article 55 (1) TEU

institutions or bodies in one of the languages mentioned in Article 55(1) of the Treaty on European Union and have an answer in the same language.

Putting the approach of the European Union in the general context of the different functions of language rights, it is fair to argue that the centre of EU language policy is not the preservation of linguistic diversity for the sake of this diversity itself, which would imply certain group rights, but the reflection of a given distribution of powers between the EU itself and the Member States (subsidiarity). EU law is not aimed at granting collective language rights. Rather, linguistic diversity can be regarded as a general guidance for creating individual linguistic rights.

2. Secondary sources and case law on multilingualism; multilingualism as policy

Article 342 TFEU provides that the rules governing the languages of the institutions of the Union shall, without prejudice to the provisions contained in the Statute of the Court of Justice of the European Union, be determined by the Council, acting unanimously by means of regulations. It is remarkable as an expression of respect for the national identity of Member States of the EU that here the Council has to act unanimously, a decision making method otherwise largely replaced by majority decision making via the Treaty of Lisbon.

Article 342 TFEU can be regarded as the legal basis of the most important secondary norm that expresses the importance of multilingualism within the European Union, Regulation 1/58.²²⁵ The Regulation governs, inter alia, communications between the institution of the EU and Member States, as well as persons subject to the jurisdiction of a Member State, stating that communications to the institutions of the EU may be drafted in any one of the official languages selected by the sender and the reply shall be drafted in the same language. Similarly, documents which an institution of the EU sends to a Member State or to a person subject to the jurisdiction of a Member State shall be drafted in the language of such State.

Most important are, however, the provision of Article 4 of the Regulation, according to which regulations and other documents of general application shall be drafted in the official

²²⁵ Regulation 1/58 of the EEC Council determining the languages to be used by the European Economic Community, Official Journal 17 (1958) P. 0385 – 0386.

languages, and Article 5, according to which the Official Journal of the European Union shall be published in the official languages.

The implication of the Regulation cannot be overestimated. It provides for the equality of the official languages of the EU and preserves multilingualism. It occurs, however, that the European Union also strives to extend specific language rights related to some of the rights of the Charter of Fundamental Rights. The first example of this is Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010, on the right to interpretation and translation in criminal proceedings,²²⁶ which specifies the minimal concrete obligations of the Member States to ensure the right to a fair trial as protected by the Charter and the European Convention of Human Rights.

According to the Directive, the right to interpretation and translation must be provided to persons who do not speak or understand the language of the criminal procedure. This right must be provided from the time these persons are made aware of being suspected or accused of a criminal offence until the end of the criminal proceedings, including sentencing and ruling on appeal. From the perspective of the above-cited *Öztürk* case it is remarkable that, in the case of minor offences, if sanctions are imposed by an authority other than a court having jurisdiction in criminal matters (e.g. the police following a traffic check), the right to interpretation and translation will only apply to the proceedings following an appeal before such a court.

The directive therefore has turned the general provisions of the ECHR into specific obligations for the competent authority, which must check the language needs of the suspect or accused. Interpretation can never be waived. The Member States must make interpretation available for the persons concerned to communicate with their legal counsel on matters relating directly to any questioning or hearing during the proceedings or to the lodging of an appeal (whereas the ECHR was vague on this right). They must also provide the suspected or accused persons with a written translation of essential documents defined in the Directive in line with the Charter and the European Convention on Human Rights. These documents are the decision depriving a person of liberty, the charge or indictment and any the judgment, though not the evidence.

²²⁶ Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings, OJ L 280, 26.10.2010, pp. 1–7

EU countries must also make interpretation available for the persons concerned to communicate with their legal counsel on matters relating directly to any questioning or hearing during the proceedings or to the lodging of an appeal.

Member States of the EU must also provide the suspected or accused persons with a written translation of essential documents defined in the Directive in line with the Charter and the European Convention on Human Rights.

In this context, it is also necessary to refer to the decision of the European Court of Justice in the case *Bickel und Franz*²²⁷ concerning the right to defence in one's language in criminal proceedings. In this case the Italian rules restricted the right to have proceedings conducted in German to German-speaking citizens of the Province of Bolzano. German-speaking nationals of other Member States, particularly Germany and Austria - such as the defendants in the criminal case - who travelled or stayed in that province could not require that criminal proceedings be conducted in German.

Long before the Treaty of Lisbon and the entry into force of the Charter of Fundamental Rights, the Court utilised former Article 6 of the EC Treaty which in general prohibited discrimination on the basis of nationality and protected the language rights of the accused. According to the ruling, in so far as they may compromise the right of nationals of other Member States to equal treatment in the exercise of their right to move and reside freely in another Member State, national rules concerning the language to be used in criminal proceedings in the host State must comply with Article 6 of the Treaty.²²⁸ At the time of the ruling, criminal legislation and the rules of criminal procedure were matters for which the Member States were responsible. However, the Court ruled that Article 6 of the EC Treaty precludes national rules which, in respect of a particular language other than the principal language of the Member State concerned, confer on citizens whose language is that particular language and who are resident in a defined area the right to require that criminal proceedings be conducted in that language, without conferring the same right on nationals of other Member States travelling or staying in that area, whose language is the same.

²²⁷ C-274/96 – *Bickel und Franz*, [1998] ECR I-7639.

²²⁸ *Ibid*, para. 22 of the Ruling.

3. The European strategy for multilingualism

The above developments in the founding treaties and in secondary legislation take place against the background of a development of a language policy of the European Union. The European Commission first addressed the question of languages in a communication in 2005, which set out a New Framework Strategy for Multilingualism.²²⁹ The Framework Strategy views languages as the most direct expression of culture and takes cultural diversity as a starting point. This serves as motivation and justification for the new field of Commission policy that promotes a climate that is conducive to the full expression of all languages, in which the teaching and learning of a variety of languages can flourish.

According to the Framework Strategy, the Commission's multilingualism policy has three aims: to encourage language learning and promoting linguistic diversity in society; to promote a healthy multilingual economy, and to give citizens access to European Union legislation, procedures and information in their own languages. The Framework Strategy admits that responsibility for making further progress mainly rests with Member States, but assures that the Commission will also do all within its remit to reinforce awareness of multilingualism and to improve the consistency of action taken at different levels.

In 2008, the Commission released a new communication entitled "Multilingualism: an asset for Europe and a shared commitment".²³⁰ The 2008 Communication identifies the objective as to raise awareness of the value and opportunities of the EU's linguistic diversity and encourage the removal of barriers to intercultural dialogue and to mobility. The Commission seems to pursue here two distinct purposes: the preservation of linguistic diversity on the one hand; enhancing competitiveness on the other by deepening the proper knowledge of the national languages and promoting the learning of an increasing number of languages. Whereas the latter purpose could not be linked directly to language rights, it certainly has a strong indirect effect to them inasmuch it may also contribute to the understanding of the importance of a diverse linguistic landscape.

²²⁹ Brussels, 22.11.2005 COM(2005) 596 final.

²³⁰ Brussels, 18.9.2008 COM(2008) 566 final.

In the same year, the Council adopted a Resolution on a European strategy for multilingualism.²³¹ The strategy, which replaced the previous Framework Strategy, sets out basically five goals that need be achieved by the Member States and the EU institutions in their respective field of competence. These are to promote multilingualism with a view to strengthening social cohesion, intercultural dialogue and the European construction; to strengthen lifelong language learning; better promote multilingualism as a factor in the European economy's competitiveness and people's mobility and employability; to promote the linguistic diversity and intercultural dialogue by stepping up assistance for translation, in order to encourage the circulation of works and the dissemination of ideas and knowledge in Europe and across the world; and to promote EU languages across the world. Obviously, this is an agenda with a wide range and multiple secondary purposes. Yet it will certainly contribute to promoting the diversity of languages in Europe.

4. The jurisprudence of the European Court of Justice and the control of Member States' policies on the use of languages

As far as the jurisprudence of the European Court of Justice is concerned, these mostly do not address language rights of individuals but instead cover measures of the Member States or even private entities that aim to protect certain languages, sometimes the official language. The relevant cases indicate that the ECJ is anything but hostile towards such attempts. The cases demonstrate the limits Member States are bound to respect if they invoke language policies as an exception to a fundamental freedom.

In *Angonese*²³² the Court was confronted with an attempt of the Italian state to control linguistic skills necessary for the performance of certain jobs. Here an Italian national whose mother tongue was German and who was resident in the province of Bolzano, went to study in Austria. Upon return he applied to take part in a competition for a post with a private banking undertaking in Bolzano. One of the conditions of entry to the competition was possession of a certain type of certificate of bilingualism (in Italian and German), which used to be required in the province of Bolzano for access to the former managerial career in public service. The certificate was issued by the public authorities of the province of Bolzano after

²³¹ Council Resolution of 21 November 2008 on a European strategy for multilingualism, OJ C 320, 16/12/2008, 1 et seq.

²³² C-281/98 – *Angonese*, [2000] ECR I-4139.

an examination which is held only in that province. Although Mr Angonese was not in possession of the certificate, he was perfectly bilingual. He also produced documents that proved his language skills. Nevertheless he was not admitted to the competition because he had not produced the certificate required.

The Court noted that, under former Article 48 EC Treaty, freedom of movement for workers within the Community entails the abolition of any discrimination based on nationality between workers of the Member States as regards employment, remuneration and other conditions of work and employment. The Court also found that the prohibition of discrimination on grounds of nationality laid down in former Article 48 EC Treaty must be regarded as applying to private persons as well.²³³ Because persons not resident in the province of Bolzano had little chance of acquiring the certificate and it was difficult for them to gain access to the employment in question, the Court found the requirement to be discriminatory on the grounds of nationality.²³⁴ As such, it should have been based on objective factors unrelated to the nationality of the persons concerned and in proportion to the aim legitimately pursued. In the view of the Court, requiring an applicant for a post to have a certain level of linguistic knowledge may be legitimate and possession of a diploma such as the certificate in question may constitute a criterion for assessing that knowledge. However, the fact that it was impossible to submit proof of the required linguistic knowledge by any other means, in particular by equivalent qualifications obtained in other Member States, was considered disproportionate in relation to the aim in view.²³⁵

Angonese is the perfect example of striking a proper balance between treating linguistic pluralism as a value and at the same time only allowing for measures that are indeed necessary and inevitable to protect linguistic pluralism. In *United Pan-Europe Communications Belgium and others*²³⁶ the Court had to rule indirectly on certain aspects of the maintenance of plurilingualism in a bilingual region. In this case the Court had to deal with a must carry regulation in Belgium, which obliged non-local cable operating companies to carry the programmes of local broadcasting channels. Here the freedom to provide services was affected. The Court accepted that a cultural policy may constitute an overriding

²³³ Ibid. para. 36 of the Ruling.

²³⁴ Ibid. para. 40 of the Ruling.

²³⁵ Ibid. para. 44 of the Ruling.

²³⁶ C-250/06 - *United Pan-Europe Communications Belgium and others*, [2007] ECR, I – 11149.

requirement relating to the general interest which justifies a restriction on the freedom to provide services.²³⁷ The Court was also ready to accept that the legislation in question guaranteed to television viewers in that region that they will not be deprived of access, in their own language, to local and national news as well as to programmes which are representative of their culture and therefore was suitable for securing the attainment of the aim pursued.²³⁸ On the other hand, the Court required that the limitation of the freedom to provide services is not disproportionate, leaving the final decision in this question to the national court.²³⁹

A similar question arose in *Unión de Televisiones Comerciales Asociadas (UTECA)*.²⁴⁰ Here the ECJ found that EC law does not preclude a measure adopted by a Member State which requires television operators to earmark 5% of their operating revenue for the pre-funding of European cinematographic films and films made for television and, more specifically, to reserve 60% of that 5% for the production of works of which the original language is one of the official languages of that Member State. The Court admitted that the measure constitutes a restriction on several fundamental freedoms, namely the freedom to provide services, freedom of establishment, the free movement of capital and freedom of movement for workers. Even so, the Court considered that the measure may be justified by the objective of defending and promoting one or several of the official languages of a Member State concerned, and that the measure was not disproportionate, because, *inter alia*, it affected only a small portion of the operating revenue of the operators. The Court was even ready to take into account that the beneficiaries of the financing concerned were mostly cinema production undertakings of the Member State, since, according to the Court, this effect was inherent in the measure.

5. Conclusion: The language policy of the European Union

The above overview of the language related aspects of EU law reflects a fine equilibrium between the interest of maintaining linguistic diversity on the one hand and assuring the smooth functioning of the internal market, on the other. It is fair to state the European Union addresses linguistic diversity at two levels: One is the level of the individual

²³⁷ *Ibid.* para. 41 of the Ruling.

²³⁸ *Ibid.* para. 43 of the Ruling.

²³⁹ *Ibid.* para. 51 of the Ruling.

²⁴⁰ C-222/07 *Unión de Televisiones Comerciales Asociadas (UTECA) v Administración General del Estado*, [2009] ECR I-01407.

whose certain language related rights are strongly protected and whose linguistic interests shall be promoted as a matter of policy. The other level is that of the states whose competence to foresee language related legislation affecting the internal market is not challenged fundamentally. Linguistic rights of national minorities, however, are still somewhat missing from the map of the European Union.

CHAPTER FOUR

Language rights and translation in the internal market: ensuring the smooth functioning of a multilingual market

Although the European Union has extended its competences over the last decades to beyond purely economic areas, it was originally founded as an economic community and the internal market still represents the very essence of it. In cross-border trade in goods, services and capital and in making the free movement of persons from one Member State to another a reality, language might be seen as a “soft barrier to trade”: goods must be relabelled and in certain cases accompanied by instructions for use in the language of the importing country; business and consumer contracts must be drawn up in a certain language which is often a foreign language for at least one of the parties; official documents issued by the home Member State’s authorities might have to be presented in the language of the host Member State and adequate language skills might be needed for the exercise of certain professions.

Some of these requirements stem from national provisions; others are laid down by European legislation itself. It must still be pointed out that certain language requirements might create barriers for traders (for instance when they have to provide information or draw up a contract in a given language), and eliminate barriers for another group of persons (for consumers who are entitled to receive information or a contract in the language of their choice) at the same time. Consumer protection is a typical example where the weaker party to the contract, namely the consumer, must be protected by additional legal means. Such provisions guarantee linguistic rights to vulnerable parties in contractual relationships, which is unique at an international level.

However, it seems such kind of soft language barriers are not seen by business as a major

obstacle to cross-border trade. According to a survey carried out in 2006 by Eurobarometer²⁴¹, costs arising from language differences as obstacles to cross-border trade were considered important by fewer business leaders (43%) than other barriers such as the insecurity of transactions (61%), the different national fiscal regulations (58%), the difficulty of resolving complaints and conflicts across borders (57%), the differences in national laws (55%), the difficulties in providing effective after-sales service (55%) and the extra costs arising from delivery (51%).

Another survey published by Eurobarometer five years later, on European contract law in consumer transactions,²⁴² proves more or less the same, although language problems (communication or translation of documents) were mentioned in fourth place (36%) after difficulties in finding out about foreign consumer contract law (40%), tax regulations (39%) and the need to adapt to local consumer rules (38%). According to this survey, language problems were rated by respondents at approximately the same level as the need to comply with formal requirements to enter the market (35%), obtaining legal advice regarding foreign contract law (35%), and resolving cross-border conflicts (35%). Delivery and after-sales services were identified as problems by 31%. It must also be underlined that only 6% thought that language and translation have a large impact on their decision to sell to cross-border consumers, while all the other aspects mentioned above were identified as having a large impact. After having questioned some 250 companies in each Member State, the results of the survey showed that the Member States where a larger proportion of companies identified language and translation of documents as having a large impact on their decisions to trade cross border with consumers were Bulgaria (19%), Greece (13%) and Sweden (10%), followed by Spain, Germany, France, Lithuania, and Latvia where this proportion was around 9%. The countries in which companies were less worried about language issues were Italy, Malta and Slovakia.²⁴³ However, there was no difference or clear tendency in answers according to the companies' size. Another survey argues in that respect that 11% of SMEs are aware of having lost business as a result of their lack of language competencies.²⁴⁴

²⁴¹ Business attitudes towards cross-border sales and consumer protection, Eurobarometer, Flash Eurobarometer Series 186, 2006.

²⁴² European contract Law in consumer transactions, Eurobarometer, Flash Eurobarometer Series, 321, 2011.

²⁴³ European contract law in consumer transactions, Eurobarometer, Flash Eurobarometer Series, 321, 2011, p.

60.

²⁴⁴ CILT: Effects on the European Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise, 2007.

The above surveys did not ask consumers about the extent to which their propensity to buy cross-border is influenced by certain barriers and whether language plays a role in it. The Impact Assessment on the Directive on Unfair Commercial Practices did examine this aspect. According to the findings of the Commission, the barriers that hold back the consumer dimension of the internal market can be divided into two categories: natural barriers (language and distance) and policy induced barriers (taxation). Based on a Eurobarometer study of 2001, the impact assessment finds that language barriers for consumers are falling: 53% of EU consumers said that they can speak at least one European language in addition to their own and 26% speak two other languages. Seventy-one percent thought that everyone in the EU should be able to speak another European language in addition to their mother tongue.²⁴⁵ Some commentators find however the above conclusions too idealistic. They argue that being able to understand a foreign language and understanding the content of commercial communication in that language are not the same thing.²⁴⁶

1. Language use in trade: as a general rule a matter for the Member States

The EU is based on the equality of its official languages as far as communication between European institutions and the EU citizens is concerned, including access to the official versions of all European legal acts in any language version of the official languages. According to Regulation No. 1 of 1958, legal acts adopted by the EU must be drafted and published in all official languages. Communication between EU citizens or Member States on the one hand and EU institutions on the other is also covered by this Regulation. Documents which a Member State or a person subject to the jurisdiction of a Member State sends to institutions of the Community may be drafted in any one of the official languages selected by the sender. The reply shall be drafted in the same language. Likewise, documents which an institution of the Community sends to a Member State or to a person subject to the jurisdiction of a Member State shall be drafted in the language of such State.

The linguistic regime of the EU does not however concern language use in trade or language use in general at the infra-European level. In the light of the subsidiarity principle, this aspect is normally left to be regulated by the Member States. There are however cases

²⁴⁵ 1.3. of the Impact Assessment.

²⁴⁶ Wilhelmsson: The Average European Consumer: a Legal Fiction? In *Private Law and the Many Cultures of Europe*, Kluwer, 2007, p. 261.

where European legislation does foresee certain provisions on the use of languages or on the right to receive information in a certain language in order to safeguard some overriding reasons, namely the protection of the weaker party to a contractual relation or to protect health or safety. The aim of such linguistic provisions is to set common harmonised safeguards that EU citizens can access throughout the European Union. The scope and necessity of legal intervention must however be thoughtfully considered in each case. By virtue of the subsidiarity principle, the EU should legislate only in cases where it can be adequately proven that Member States cannot effectively regulate the subject-matter concerned on their own and the objective pursued can only be attained by EU wide measures. Since the *Commission Communication of 1993 on Language use in the information of consumers in the Community*, it is clear that, according to the Commission, rules concerning languages naturally fall within the competence of the Member States.²⁴⁷ This approach is reinforced by a number of provisions of the secondary legislation. The EU intervenes if provisions on the use of languages are necessary to ensure an adequate level of protection for EU citizens.

2. The language of consumer contracts in EU law

Since the 80's, the EU has adopted a series of directives in the field of consumer protection on different types of contracts or different aspects of contractual relationships where it thought a uniform level of protection should be ensured for European consumers. These instruments normally confirm the above principle that they do not prejudice the right of the Member States to regulate the language used for contracts. In the preamble of the Directive on distance contracts,²⁴⁸ one can find an explicit reference that the languages used for distance contracts is a matter for the Member States. Likewise, recital (15) of the preamble of the new Directive on consumer rights²⁴⁹ integrating the Directive on distance contracts and the Directive on contracts negotiated away from business premises²⁵⁰ states that the Directive will not harmonise language requirements applicable to consumer contracts and therefore Member States may maintain or introduce in their national law linguistic requirements regarding contractual information requirements and contract terms. Member States are thus

²⁴⁷ Paragraph 2 of COM(93) 456 final.

²⁴⁸ See recital (8) of the Directive 97/7/EC of the European Parliament and the Council of 20 May 1997 on the protection of consumers in respect of distance contracts.

²⁴⁹ Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights.

²⁵⁰ Council Directive 85/577/EEC of 20 December 1985 to protect the consumer in respect of contracts negotiated away from business premises.

free to set requirements in their national legislation concerning the use of a certain language (which is generally the language of the Member State where the consumer is resident) for consumer contracts concerned, but at the same time they remain free not to regulate the question at all.²⁵¹ It is interesting to note that the above recital was not part of the original Commission proposal but was inserted at a later stage in the legislative process.

The language issue is mentioned again in the Directive on consumer rights among the formal requirements concerning distance contracts and off-premises contracts. Information on both types of contract must be given in plain and intelligible language (but it is of course not specified in which language). This requirement (contained in almost all directives on consumer protection) might be seen as a soft expression of individual language rights, since the requirement of using plain and intelligible language implicitly presupposes that the contract is written in a language which is understood by the consumer.

The Directive on unfair contract terms²⁵², which was finally not integrated in the Directive on consumer rights, is silent on the use of languages as well. It only stipulates that contracts should be drafted in plain, intelligible language (whichever language it is). Although it is not explicitly stated, according to the subsidiarity principle, Member States remain free to foresee special provisions on language of the contract. For instance, in France according to the Loi Toubon, consumer contracts must be drawn up in French²⁵³ and under the Polish Act of 1999 on the Polish Language, all contracts to which a Polish entity is a party and which are to be executed on Polish territory must be written in Polish.²⁵⁴

At this point it is worth stressing that the choice of the language of the contract does in no way determine the law applicable to it, although the fact that the language of the contract and the language of the law applied to that contract are different might cause difficulties when interpreting the contract. It might happen that certain terms and concepts in the contract do not have equivalents in the applicable legal system or when translated they might alter their scope or definition. In our globalising world, contracts are very often drafted or standard contracts are pre-drafted in English, sometimes using the legal terms and concepts of common

²⁵¹ A similar provision or recital cannot be found in the former off-premises Directive.

²⁵² Council Directive 93/13/EEC of 5 April on unfair contract terms.

²⁵³ Law No 94-665 of August 4, 1994.

²⁵⁴ Published in Journal of Laws (Dziennik Ustaw) of 1999 No 90 item 999 with subsequent amendments.

law systems while the applicable law will be a legal system of civil law which is not familiar with such concepts. The law governing a transnational contractual relationship between the parties established in different Member States is either stipulated by the parties themselves in the contract or, in the absence of such stipulation, it is governed by the Rome I Regulation²⁵⁵ according to different contract types. In virtue of the Rome I Regulation, in the case of consumer contracts it is the law of the country in which the consumer is resident which applies.

Although the EU is quite prudent in intervening in the use of languages in contractual relations, of those directives adopted in the field of consumer protection, those which might have strong cross-border implications contain some compulsory provisions on the use of language in order to protect consumers. Such provisions entail translation costs for the trader who is bound to provide information and produce the text of a contract in a given language but this is for the sake of a higher ranking principle: the protection of the consumer. Timeshare contracts are typical cross-border contracts where the trader and the consumer are in many cases residents of different Member States and timeshare objects are often located in a country different from that of the consumer's home country. The Directive on timeshare and long-term holiday products²⁵⁶ contains provisions on both the language of pre-contractual information and that of the contract. Pre-contractual information and the timeshare, long-term holiday product, resale or exchange contract must be drawn up in the language or one of the languages of the Member State in which the consumer is resident or a national, at the choice of the consumer, provided it is an official language of the EU.²⁵⁷ In addition, Member States may set more stringent rules regarding the use of languages. The Member State in which the consumer is resident may stipulate that, in every instance, the contract be provided to the consumer in the language or in one of the languages of that Member State, provided it is an official language of the EU. They may also stipulate that, in the case of timeshare contracts concerning one specific immovable property, the trader provides the consumer with a certified translation of the contract in the language or in one of the languages in which the property is situated, provided it is an official language of the EU. Annexes to the Directive lay

²⁵⁵ Regulation 593/2008/EC of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations.

²⁵⁶ Directive 2008/122/EC of the European Parliament and the Council on the protection of consumers in respect of certain aspects of timeshare, long-term holiday product, resale and exchange of contracts.

²⁵⁷ Article 4 and 5 of the Directive.

down standard information forms for the different types of contracts. Each of these forms requires the trader to indicate the language(s) available for communication with the trader in relation to the contract, for instance in relation to management decisions, increases in costs and the handling of queries and complaints.

How these language requirements have been implemented by Member States varies. The *Consumer Law Compendium*²⁵⁸ gives an overview on the different methods of implementation. Some Member States, for instance offer a wider choice of languages than that foreseen by the Directive. In Malta the purchaser can choose not only the language of the Member State in which he/she is resident but also the language of his/her nationality and any official language of the EU. In Estonia, in addition to the language of the residence or nationality, the Estonian language can be chosen alternatively in any case. In Denmark, Finland and Sweden not only the official EU languages can be chosen but also Norwegian and Icelandic too. Many Member States established more stringent rules. In Greece, Latvia, Lithuania, Portugal, Slovenia and Spain the contract must be drawn up in the official language of the Member State in every case²⁵⁹, while in France and in Bulgaria the contract must be available in the language of these states if the purchaser is French or Bulgarian or if the property is located in these countries. In Ireland, the seller must provide a version in English (and Irish) if the purchaser so requests and he/she is resident in Ireland. In Malta the seller must provide a version of the contract in English or in Maltese if the purchaser so requests even if the purchaser is not resident in Malta.²⁶⁰

The Consumer Sales Directive²⁶¹ contains provisions on language requirements with regard to guarantees. First, we can find plain language requirements concerning the content of the guarantee, and second, the Directive authorises Member States to provide that the guarantee be drafted in one or more languages which they shall determine from among the official languages of the EU. Fifteen Member States availed of this possibility.²⁶²

²⁵⁸ Hans Schulte-Nölke: *EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis*, Universität Bielefeld, 2008.

²⁵⁹ In the case of Spain this language is not necessarily an official language of the EU.

²⁶⁰ See pp. 465-467 of the Consumer Law Compendium.

²⁶¹ Directive 1999/44/EC of the European Parliament and the Council of 25 May 1999 on certain aspects of the sale of consumer goods and associated guarantees.

²⁶² Belgium, Bulgaria, Cyprus, Denmark, Estonia, Greece, Hungary, Italy, Lithuania, Luxembourg, Malta, Poland, Portugal, Slovenia, Spain, United Kingdom (Consumer Law Compendium, 689.).

The Directive on e-commerce²⁶³ refers to language use among the provisions on the information the service provider must give prior to the order being placed by the recipient of the service. Such information embraces the languages offered for the conclusion of the contract. Derogation from this rule is only possible if the parties are not consumers and agree to it.²⁶⁴ At the same time, the Directive foresees codes of conduct being drawn up at Community level by trade, professional and consumer associations or organisations, which should be accessible in all EU languages by electronic means.

In 2005, the European Parliament and the Council adopted the Directive on unfair commercial practices.²⁶⁵ The misleading or abusive use of languages is considered as unfair commercial practice and is covered by the Directive. Undertaking to provide after-sales service to consumers with whom the trader has communicated prior to a transaction in a language which is not an official language of the Member State where the trader is located and then making such a service available only in another language without clearly disclosing this to the consumer before the consumer is committed to the transaction is considered under the Directive as commercial practice which is in all circumstances unfair.²⁶⁶

In the field of contract law, the most significant achievement of the last years is undoubtedly the proposal of the Commission for a Regulation on Common European Sales Law of October 2011.²⁶⁷ This initiative is not without antecedents and precedents: the European Commission has been publishing communications since 2001 on European contract law, followed by a Green Paper published in 2010. As a consequence of these instruments and invited by the Commission, academics drew up the Draft Common Frame of Reference, considered as a toolbox for the common rules of sales. In 2011, an expert group, set up by the Commission, presented a Feasibility Study on a Possible Future Contract Law Instrument. All these instruments handle the question of the necessity for common terminology in contract law in order to avoid discrepancies due to the slightly different national concepts. However,

²⁶³ Directive 2000/31/EC of the European Parliament and the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market.

²⁶⁴ Article 10 (1) d) of the Directive.

²⁶⁵ Directive 2005/29/EC of the European Parliament and the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council.

²⁶⁶ Annex I, paragraph 8.

²⁶⁷ COM(2011) 635 final.

the question of language use is not addressed by them. The draft Regulation goes further in this respect. Although it integrates the outcome of the Feasibility Study, it lays down some additional rules as far as language requirements are concerned.

According to the Commission, it is the difference in national contract laws which is the major obstacle in cross-border transactions: business is faced with the uncertainties of the different contract laws and, for cross-border trading, they need to invest in translating national laws and in receiving professional legal advice while consumers often refrain from getting involved in cross-border business because of the lack of information on their rights and the lack of confidence. The draft Regulation would offer the possibility for the parties both, in a business to business context and in the case of business to consumer contracts to choose, on an optional basis, the European Sales Law as the applicable law to their contractual relationship.

The fact that European Sales Law will be part of an EU Regulation means that its text will be equally authentic and official in each official language of the EU. Opting for the use of these common rules will eliminate the translation costs of the applicable national legislation and costs linked to legal consultancy for business and it will raise consumer confidence. The draft Regulation then goes even further than this. It aims to increase transparency and consumer confidence by requiring the trader to provide the consumer, in the language of his/her choice, a standard information notice on the nature and special features of the European Sales Law, the standardised text of this notice being annexed to the Regulation in each official language.²⁶⁸ Ignoring this obligation has severe legal consequences: the agreement to use the Common European Sales Law should not be binding on the consumer until the consumer has received the information notice together with the confirmation of the agreement and has subsequently expressed consent.

On the other hand, the draft Regulation does not call into question the subsidiarity principle as far as the language of the contract is concerned. Recital (27) of the preamble is quite clear on this issue. It lists those aspects which fall outside the scope of the European Sales Law and will be governed by pre-existing national legislation. The determination of the language of the contract is among these issues. However, one could reasonably suppose that

²⁶⁸ Annex II of the draft Regulation.

the language of the contract plays a less dominant role if the main rights and guarantees are already available to the consumer in his/her language as a set of rules and also in the form of an information notice. However, providing information on the languages offered for the conclusion of the contract is a duty in the case of distance contracts concluded by electronic means.²⁶⁹

In Article 61 of the draft Regulation, one can find special rules for resolving language discrepancies between contracts drafted in two or more languages where none of them is deemed to be authoritative. According to the proposed rule, the one in which the contract was originally drafted should be authoritative. The draft provision does not resolve the discrepancy by seeking the objective and the purpose of the contract but refers back to the drawing up of the contract and to the language in which the agreement was reached.

In contractual relations the language of the communication between contracting parties is equally important as the language of the contract. Article 76 of the draft Regulation lays down rules to determine the language used for communication if the parties failed to do it. In such cases the language of communication should be the language used for the conclusion of the contract.

Of course, the draft Regulation repeats the standard formula of consumer directives on the need to provide information in plain and intelligible language and to draft contract terms which have not been individually negotiated plainly and intelligibly, without defining the language to be used, which is a subject-matter for the Member States according to the principle of subsidiarity.

²⁶⁹ Article 24 paragraph 3 (d) of the draft Regulation.

2. SIHTTEKST

KOLMAS PEATÜKK

Keeleõigused ja inimõigused

Uuringu peamine eesmärk on anda ülevaade keele ja tõlke rollidest rahvusvahelistes lepingutes ja piiriüleses kaubanduses, mõlemal juhul nii rahvusvahelisel tasandil kui ka siseturu kontekstis. Nagu ilmneb eelnevatest ja järgnevatest peatükkidest, esinevad keeled asjaomastes valdkondades kahes eri rollis. Rahvusvahelises õiguses tekivad probleemid enamasti siis, kui kasutatakse erinevaid, kuid võrdselt autentseid keeli lepingukeeltena või kui eri keelte kasutamine takistab rahvusvahelist kaubandust. Samas pakub rahvusvaheline õigus keeleõigustele ka teatavat kaitset. Sarnaseid, kuid teise rõhuasetusega probleeme esineb ka Euroopa Liidu õiguses. Riikide ja üksikisikute liiduna pöörab Euroopa Liit erilist tähelepanu keelilisele võrdõiguslikkusele; sellise rõhuasetuse tagajärjed ulatuvad üldisest rahvusvahelisest õigusest tunduvalt kaugemale. Siseturu vajadused nõuavad seevastu liikmesriikide eri keelte tõttu tekkinud probleemide lahendamist. Ühtse siseturu loomise ja toimimisel nimel on Euroopa Liit sunnitud arvesse võtma ja lahendama pingeid, mis on tekkinud eri keelte austamise vajaduse ja keelte põhjustatud takistuste vähendamise vajaduse vahel.

Selleks, et nimetatud pingeid oleks võimalik lähemalt uurida, üritab see peatükk kirjeldada keeleõiguste olemust nii rahvusvahelises õiguses kui ka Euroopa õiguses, võttes seejuures arvesse, et mõlema õiguskorralduse eesmärk ja reguleerimisala on erinevad. Sellest saab ühtlasi alus keelega seotud probleemide hindamisel rahvusvahelises õiguses ja siseturu toimimisel.

Keeleõigused rahvusvahelises õiguses

1. Keeleõiguste kaitsmise eesmärgid rahvusvahelises õiguses

Keelte või nende kõnelejate kaitsmise eesmärkides ei ole kokku lepitud riikide praktikas ega teaduslikus kirjanduses. Sellele vaatamata on rahvusvahelises õiguses kolm üldtunnustatud ning omavahel osaliselt konkureerivat keeleõiguste kaitsmise eesmärki. Need

on rahu ja julgeoleku säilitamine, üksikisikute võrdse kohtlemise edendamine ning keelelise mitmekesuse säilitamine.¹⁶⁵ Need eesmärgid on omavahel tihedalt seotud, kuid võivad ka üksteisega vastuolus olla.

1.1 Keeleõigused kui rahu ja julgeoleku säilitamise vahend

Esimese lähenemise aluspõhimõtte võib leida Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni (ÜRO) Peaassamblee 1992. aastal vastu võetud deklaratsioonist rahvuslikesse või etnilistesse, usulistesse ja keelelistesse vähemustesse kuuluvate isikute õiguste kohta.¹⁶⁶ Deklaratsiooni preambulis märgitakse, et rahvuslikesse või etnilistesse, usulistesse ja keelelistesse vähemustesse kuuluvate isikute õiguste kaitsmine ja edendamine aitab kaasa nende päritoluriikide poliitilisele ja sotsiaalsele stabiilsusele. Teisisõnu võib keelamine isikutel või gruppidel rääkida nende emakeelt aidata kaasa etniliste konfliktide tekkimisele, destabiliseerida paljurahvuselisi riike ning ohustada rahu ja julgeolekut terves maailmas.¹⁶⁷

See teooria võrdsustab rahvusvahelise õiguse keeleõigustega seotud probleemid vähemuste keeleõigustega. Sellise käsituse eesmärk on saavutada rahu ja julgeolek, kuna vähemuskeelt ähvardades või keelustades võib vastav vähemus tunda end allasurutult ning hakata mässama. Vähemustele keeleõiguste tagamine võib aidata ära hoida etniliste konfliktide süvenemist.¹⁶⁸ Vaatamata sellele, et see käsitus ei ürita selgesõnaliselt kaitsta keeleõigusi kui kollektiivseid õigusi, on sellise mulje tekkimine vältimatu.

See käsitus oli vähemuste kaitsmise aluspõhimõtte ka esimese maailmasõja järgsel perioodil. Rahvasteliidu süsteemis oli aga üks oluline puudus: vähemuste õigused kehtisid vaid võidetud või äsja iseseisvunud riikides ning võitjariigid neid oma territooriumidel ei tunnistanud.¹⁶⁹ Lisaks olid selleaegsed vähemuste kaitset käsitlevad lepingud seotud kindlate riikide ja vähemustega, mistõttu jätsid nad *de facto* mulje, et kaitsevad kollektiivselt kõiki isikuid, kes kuuluvad mingisse teatud etnilisse rühma, kuid tegelikult tagasid keeleõigusi vähemustele kui rühmadele vaid kaudselt. See tõi väidetavalt kaasa arusaama, et

¹⁶⁵ Lauri Mälskoo: The Language Rights in International Law: Why the Phoenix is Still in the Ashes, 12 *Florida Journal of International Law* 1998-2000, lk 431, 434 et seq.

¹⁶⁶ A/RES/47/135, ÜRO täiskogu 92. istung, 18. detsember 1992.

¹⁶⁷ Mälskoo, lk 435.

¹⁶⁸ Mälskoo, lk 435.

¹⁶⁹ Mälskoo, lk 436.

rahvusvahelisel vähemuste õiguskaittsel oli Kesk- ja Ida-Euroopas vastupidine mõju – need meetmed pigem ohustasid ja kahjustasid julgeolekut, kui aitasid seda parandada.¹⁷⁰ Üks põhjus, mille tõttu võttis ÜRO vähemuste (keele-) õiguste puhul kasutusele tunduvalt ettevaatlikuma lähenemise, näib seisnevat selles, et ÜRO-l tekkis kahtlus, kas rahvusvahelist rahu ja julgeolekut on võimalik sel viisil kaitsta. Vaidlusküsimuseks sai see, kas vähemustele keeleõiguste tagamine vähendab võimalikke konfliktiolukordi või hoopis tekitab neid.¹⁷¹

1.2 Keeleõigused kui isikute võrdse kohtlemise tagamise vahend

Keeleõiguste eesmärkide aluseks sai selle lähenemise jaoks individuaalne õiglus. Selle teooria kohaselt on individuaalse õiglus määrava tähtsusega keeleõiguste kaitse tagamisel. Osa akadeemikuid räägib õigluse asemel inimväärikuse kaitsest,¹⁷² kuid selle sisu on põhimõtteliselt sama. See ei vastandu ega lähe tingimata vastuollu rahu ja julgeoleku säilitamise eesmärgiga. Sellegipoolest rõhutab see käsitusviis, et võimalike konfliktiolukordade tekkimine vähemuste ja enamuste vahel ei ole kaitse tagamiseks piisav põhjendus. Pigem oleks üleüldiselt ebaõiglane keelata oma rahvuskeele kasutamine isikutel, kes elavad mingil alal tihedalt koos. Selline mõtteviis asetab rahvusvahelise kaitse keskmesse pigem üksikisiku kui vähemused üldiselt. Selleks, et õiglust oleks võimalik saavutada, peavad üksikisikutele olema tagatud teatud keeleõigused, eelised ja tagatised. Pärast teist maailmasõda näib üldine mõtteviis olnud selline, et keeleõigusi saab kaitsta vaid individuaalsete inimõiguste kaitsmise kaudu.¹⁷³

Individuaalse õigluse tagamine oli peamine motivatsioon kõige olulisemale universaalsele keeleõigustega seotud rahvusvahelisele õiguse normile, mis väljendub ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelisse pakti artiklis 27, mis tagab õigused vähemustesse kuuluvatele isikutele, kuid mitte vähemustele üldiselt.

Sellise käsituse ehk keeleõiguste kui isikute võrdse kohtlemise tagamise vahendiga seotud probleem seisneb selles, et keelelised vastuolud on alati kollektiivse iseloomuga.

¹⁷⁰ Mälskoo, lk 437.

¹⁷¹ Vt Tove Skutnabb-Kangase ja Robert Phillipsoni artikkel „Linguistic human rights, past and present” väljaandes Tove Skutnabb-Kangas, Robert Phillipson, Mart Rannut: *Linguistic Human Rights: Overcoming Linguistic Discrimination*, 1995.

¹⁷² Joseph P. Gromacki, The Protection of Language Rights in International Human Rights Law: A Proposed Draft Declaration of Linguistic Rights, 32 *Virginia Journal of International Law*, 1991-1992, lk 515.

¹⁷³ Mälskoo, lk 440.

Keelelised ja etnilised identiteedid on teineteisega tavaliselt tihedalt seotud. Väited sellest, et keelelisi küsimusi on võimalik rahvusvahelises õiguses lahendada vaid individuaalsete õiguste tunnustamisega ning ilma sellesse kollektiivsuse aspekti kaasamata, ei aita probleemi lahendamisele kaasa.¹⁷⁴

1.3 Keelelise mitmekesisuse säilitamine

Kolmanda keeleõigustele keskenduva käsituse eesmärk on kaitsta maailma keelelist mitmekesisust.¹⁷⁵ See käsitus on tihedalt seotud inimkonna kultuurilise mitmekesisuse laiemal mõistega, mis on osa meie ühisest kultuuripärandist. 12. novembril 1997. aastal võeti Unesco peakonverentsil vastu deklaratsioon nüüdispõlvkondade vastutuse kohta tulevaste põlvkondade ees, mille artikkel 7 sätestab järgmist: „Võttes nõuetekohaselt arvesse keeleõigusi ja põhivabadusi, peavad nüüdispõlvkonnad kandma hoolt, et nad säilitaksid inimkonna kultuurilist mitmekesisust. Nüüdispõlvkondadel on kohustus tuvastada, kaitsta ja hoida materiaalsel ja mittemateriaalsel kultuuripärandit ning edastada see ühispärand tulevastele põlvkondadele.”

Keelte väljasuremise tõttu on keelelise mitmekesisuse säilitamise nimel vajalik keeleõigusi kaitsta. Selle aluspõhimõtte kohaselt kannatab inimkond keelte väljasuremise tõttu kahju ning mitmekesisuse kadumine vähendab selle erinevaid (majanduslikke ja kultuurilisi, intellektuaalseid ja vaimseid) arenguvõimalusi. Klossi sõnul on keelte väljasuremine ainulaadne võimalus näha maailma kadumas.¹⁷⁶ Keel, mis on väljasurnud või väljasuremise ohus, jätab endast parandamatu/taastumatu jälje inimkonna kultuurilisse mitmekesisusse.¹⁷⁷

See käsitus on väga sarnane keskkonnakaitse põhimõttele. Samas toob ohustatud keelte kaitsmise vajaduse tunnustamine paratamatult kaasa keeleõiguste tunnustamise kollektiivsete õigustena, mis kuuluvad kindlale keelerühmale.¹⁷⁸ Sellegipoolest ei ole nende õiguste kohaldamise mõju veel võimalik hinnata.¹⁷⁹ Tuleb veel täpsemalt selgitada, kas ja millises

¹⁷⁴ Mälskoo, lk 443.

¹⁷⁵ Mälskoo, lk 444.

¹⁷⁶ Kloss, lk 288.

¹⁷⁷ Tove Skutnabb-Kangas, Robert Phillipson: *Wanted! Linguistic Human Rights*, 1989, lk 3.

¹⁷⁸ Mälskoo, lk 445.

¹⁷⁹ Kay Hailbronner: *The legal status of population groups in a multinational state under public international*

ulatuses võivad need kaitsemeetmed saada ülimuslikuks muukeelsete isikute individuaalsete õiguste nõuete suhtes. Lisaks tekitab keeleõiguste arvamine kollektiivsete õiguste hulka küsimusi keelte ohustatuse kohta, kuna see on alati mõnevõrra subjektiivne asjaolu. Praegusel üleilmastumise ajal tunneb isegi osa suurkeelte kõnelejatest, et nende keeleõigused ja eelised on kadumas ülemaailmse konkurentsi tõttu vaba turu tingimustes.¹⁸⁰

1.4 Individuaalsed või kollektiivsed õigused?

Nagu ülaltoodust selgub, on nimetatud tagatiste puhul üks vaieldavam küsimus see, kas keeleõigused on individuaalsed või kollektiivsed õigused. Rahvusvaheline õigus on kollektiivsete õiguste suhtes üldiselt kahtleval seisukohal ning paneb rõhku pigem individuaalsete õiguste kaitsmisele. Sellele vaatamata on keeleõigused paratamatult kollektiivsed.¹⁸¹ Inimesed kasutavad keelt selleks, et suhelda teiste seda sama keelt kõnelevate isikutega, kes kuuluvad tavaliselt samasse etnilisse rühma. Õigus keele säilitamisele võib olla seega isiku jaoks määrava tähtsusega, et tal oleks võimalik kasutada oma rahvuskeelt, kuid seda õigust ei saa tagada individuaalsete õigustega.¹⁸²

Rahvusvahelises õigusemõistmises võib märgata kalduvust nõustuda individuaalsete õiguste kollektiivset aspekti. Samas on riigid olnud tõrksad neid tunnustama kollektiivsete õigustena ning oluliselt rohkem ei ole neid tahtnud tunnustada ka individuaalsete õigustena. Samal ajal kui klassikalised põhiõigused tagavad teatud keeltele selge ja täitmisele pööratava kaitse, kuna see võimaldab teatud õigusi rakendada, on keeleõigused vaevu kaitstud üleilmselt siduvate rahvusvaheliste dokumentidega. Järgnevalt üritame esmalt esitada kokkuvõtte sellest käsitusest mudeli kujul ning seejärel käsitleme asjaomaseid valdkondi lähemalt.

1.5 Keeleõiguste kaitse mudel

Keeleõiguste kaitset rahvusvahelises õiguses on parim kirjeldada kui kontsentristest ringidest koosnevat süsteemi. Mida suurem on ring, seda laiem on selles sisalduvate õiguste kaitse ulatus, kuid seda nõrgem on nende kaitse. Erinevatel ringidel on erinev kaitse-eesmärk.

law, 20 *Israel Yearbook on Human Rights*, 1990, lk 127, 153.

¹⁸⁰ Mälskoo, lk 444.

¹⁸¹ Mala Tabory, Language Rights as Human Rights, 10 *Israel Yearbook on Human Rights*, 1980, lk 167, 208.

¹⁸² Mälskoo, lk 443.

Rahvusvahelise keeleõiguste kaitse keskmest leiame traditsioonilised inimõigused, mis kaitsevad üksikisiku õigust kasutada oma keelt, kuna see on vajalik eeltingimus selleks, et rakendada õigusi, mis ei ole keeltega otseselt seotud. Parimad näited sellistest õigustest on õigus isiklikule vabadusele, teatud aspektid õigusest õiglasele kohtumõistmisele ja sõnavabadus. Rahvusvahelises õiguses on laiem ulatus sellistel siduvatel vahenditel, mille eesmärk on kaitsta teatud vähemusi ja sellega ühes ka nende kõneldavaid vähemuskeeli. Lisaks on olemas mittesiduvaid õigusakte, millel on lai ulatus, kuid mitte mingit õiguslikku siduvust.

Rahvusvahelise õiguse keeleõiguste kaitse on teravas vastuolus Euroopa Liidu keelekorraldusega, mis põhineb Euroopa Liidu liikmesriikide ametlike keelte võrdse kohtlemise põhimõttel. Selle kohaselt ja oma õigusliku loomu tõttu on Euroopa Majandusühendus (EMÜ) alati tunnustanud üksikisikute ja ametiasutuste õigust kasutada oma emakeelt EMÜ institutsioonidega suhtlemisel.¹⁸³

Järgmisena anname lühikese ülevaate keeleõiguste mudelist rahvusvahelises õiguses, mis võimaldab seda võrrelda Euroopa Liidu keelekorraldusega, mis on palju laiaulatuslikum lähenemine keeleõigustele.

2. Keeleõigused kui klassikaliste põhiõiguste tagajärjed ja neid võimaldavad tingimused

Klassikaliste põhiõiguste hulgas on kolm kategooriat, mis käsitlevad keeleküsimusi. Esiteks kehtivad mõned rahvusvahelise õiguse menetluslikud inimõigused kõikidel tingimustel vaid siis, kui need käsitlevad ka keeleküsimusi. Teiseks kuulub sõnavabaduse alla ka keelevalik, milles inimene soovib oma arvamust väljendada. Kolmandaks kehtib diskrimineerimise keeld üldise m isiku valitud keele kasutamisel.

2.1 Keelega seotud aspektid menetlustagatistes

Nii õigus isikuvabadusele kui ka õiglasele kohtumõistmisele ei täida oma eesmärki, kui kannatav isik ei mõista talle esitatud süüdistusi puuduva keeleoskuse tõttu.

¹⁸³ Nõukogu määrus (EMÜ) nr 1, millega määratakse kindlaks Euroopa Majandusühenduses kasutatavad keeled, EÜT 17, 1958, lk 385–386.

Selle kohaselt on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 5 lõikes 2 *habeas corpuse* põhimõttele tuginedes tagatud, et „igale vahistatule teatatakse talle arusaadavas keeles viivitamata tema vahistamise põhjused ja kõik tema vastu esitatud süüdistused.” Selgemini on määratud tagatised konventsiooni artiklis 6, mis käsitleb õigust õiglasele kohtumõistmisele.

Ühest küljest on artikli 6 lõikes 3 sätestatud, et igal kuriteos süüdistataval on „õigus saada viivitamata talle arusaadavas keeles üksikasjalikku teavet tema vastu esitatud süüdistuse iseloomust ja alustest”.

Lisaks tagab artikli 6 lõike 3 punkt e igale kuriteos süüdistatavale õiguse „kasutada tasuta tõlgi abi, kui ta ei mõista või ei räägi kohtus kasutatavat keelt.”

Konventsiooni artikli 5 lõige 2 nõuab vähem üksikasjalikku teavet vahistamise kohta, kui nõuab artikli 6 lõike 3 punkt a kriminaalsüüdistuse kohta.¹⁸⁴ Euroopa Inimõiguste Kohus võiks konventsiooni artikli 6 lõike 3 punktiga a seotud keelelisi aspekte rohkem selgitada.¹⁸⁵ Kohtuasjas *Brozicek vs. Itaalia* ei olnud näiteks kaebaja Itaalia päritolu ega elanud Itaalias. Prokuratuur saatis talle kirja itaalia keeles ning tema vastukirjale, milles ta märkis, et ei räägi itaalia keelt, prokuratuur ei vastanud. Hiljem, kui ta vahetas elukohta ja ametivõimudel ei õnnestunud temaga enam ühendust saada, mõisteti ta tagaselja süüdi. Kohus leidis, et see on konventsiooni artikli 6 lõike 3 punkti a rikkumine.

Õigus õiglasele kohtumõistmisele on põhivabadus, mis piirab riigi tegevust. Õigus kasutada tasuta tõlgi abi kriminaalmenetluses on sarnane sellega, mida tähendab termin *Liestungrechte* saksa keeles ning mis kohustab riiki aktiivselt seda õigust teostama. Seda näitlikustab kõige paremini kohuotsus kohtuasjas *Luedicke, Belkacem ja Koc vs. Saksamaa*,¹⁸⁶ milles kolme kaebajat süüdistati Saksa kohtute ees mitme kuriteo toimepanemises. Nimetatud kaebajad ei osanud aga piisavalt riigi ametlikku keelt, mistõttu kasutasid nad Saksa seaduse järgset õigust kasutada menetluses tõlgi abi. Pärast süüdimõistmist mõisteti neilt aga muu hulgas välja menetluskulud, mis sisaldasid ka

¹⁸⁴ Jacobs, White & Ovey: *The European Convention on Human Rights*.

¹⁸⁵ *Brozicek vs. Itaalia*, 19. detsembri 1989. aasta otsus, taotlus nr 10964/84.

¹⁸⁶ *Luedicke, Belkacem ja Koc*, 28. novembri 1978. aasta otsus, taotlused nr 6210/73, 6877/75 ja 7132/75.

tõlkekulusid. Valitsuse sõnul kehtib õigus kasutada tasuta tõlgi abi koos muude õiglase kohtumõistmise õiguse alla kuuluvate tagatistega kuni süüdimõistva kohtuotsuse tegemiseni, kuna nende eesmärk on võimaldada säilitada süüdistatava suhtes süütuse presumptsioon. Euroopa Inimõiguste Kohus lükkas selle väite ümber mitte üksnes hoiatava toimega kohustades süüdimõistetut maksma tõlkekulude eest, vaid ka üldisemalt. Kohtu sõnul kannab valitsuse tagatud tõlke tõttu kahju süüdistatu, kes ei mõista või ei räägi kohtus kasutatavat keelt, kuid mitte süüdistatu, kes on selle keelega tuttav – just selliste ebavõrdsete asjaolude leevendamine on konventsiooni artikli 6 lõike 3 punkti e eesmärk. Sellest tulenevalt leidis kohus, et nimetatud kohtuasja puhul oli tegemist artikli 6 lõike 3 punktis e sätestatud õiguse rikkumisega.

Artikli 6 lõike 3 punkti e tingimusi ei ole täidetud, kui süüdistatav mõistab vaid vaevu kriminaalmenetlusel kasutatavat keelt.¹⁸⁷ Kohtuasjas *Cuscani vs. Itaalia* seisis Euroopa Inimõiguste Kohus silmitsi kriminaalmenetlusega, mis oli seotud maksuküsimustega ning kus kaitsja oli kohtunikku selgesõnaliselt teavitanud sellest, et kaebaja räägib inglise keelt väga halvasti. Kohtunik oli seetõttu andnud korralduse tagada kaebajale tõlgi abi, kuid tõlk ei ilmunud ülekuulamisele kohale – see oli piisav põhjus tasuta tõlgi abi kasutamise õiguse rikkumiseks, isegi kui süüdistatu kaitsja oli andnud oma nõusoleku menetluse läbiviimiseks ilma tõlgita.

Kohus oli valmis laiendama tasuta tõlgi abi kasutamise õiguse kaitset kaugemale menetlustest, mis kvalifitseeruvad kriminaalsetena vastavas õiguskorras. Kohtuasjas *Öztürk vs. Saksamaa*¹⁸⁸ leidis kohus, et väärteo tuvastamisele (saksa k *Ordnungswidrigkeit*) suunatud menetluse suhtes kehtib konventsiooni artikli 6 lõike 3 punkt e. Kohtu arvates oli oluline sanktsioonide kriminaalõiguslik olemus, mitte nende klassifitseerimine Saksa õiguskorras. Seetõttu kaasneb isikule, kes ei räägi või ei mõista kohtus kasutatavat keelt artikli 6 lõike 3 punktis e tagatud õigusega ka õigus kasutada tasuta tõlgi abi, ilma, et temalt nõutaks hiljem tagasi kriminaalmenetluste ja pisirikkumiste (Saksa õiguses näiteks väärtegude) menetlemise käigus kantud kulusid.

Tasuta tõlgi abi kasutamise õigust laiendati lõplikult ning tänaseni kehtival kohtuasjas

¹⁸⁷ *Cuscani vs. Itaalia*, 24. septembri 2002. aasta otsus, taotlus nr 32771/96.

¹⁸⁸ *Öztürk vs. Saksamaa*, 21. veebruari 1984. aasta otsus, taotlus nr 8544/79.

Kamanski vs. Austria.¹⁸⁹ Euroopa Inimõiguste Kohus leidis, et see õigus on kohaldatav nii kohtulikul ärakuulamisel antud ütlustele kui ka dokumentidele ja kohtueelsele menetlusele.¹⁹⁰

2.2 Sõnavabadus ja keeleõigused

Sõnavabadus on üksikisiku „loomulik õigus”, mida kaitseb, sõltumata selle vormist ja sisust, Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikkel 10.¹⁹¹ Selle kohaselt võib arvamust avaldada mis tahes viisil ning see võib sisaldada ka sümboolseid žeste.¹⁹² Arvestades selle vabaduse olulist rolli demokraatliku ühiskonna toimimisel ei ole konventsiooni artikkel 10 kohaldatav üksnes teabe ja mõtete suhtes, mida on võetud toetavalt vastu, mida ei peeta solvavaks või tähelepanuväärseks, vaid ka selliste suhtes, mida peetakse riigi või osa selle elanikkonna jaoks solvavaks, šokeerivaks või häirivaks. Mitmekesisuse ja sallivusega ei eksisteeriks demokraatlikku ühiskonda.¹⁹³

Selle tulemusena kaitseb sõnavabadus selgelt mis tahes keele kasutamist nii privaatses kui ka avalikus ruumis. Loomulikult ei taga see õigust kasutada vastavat keelt ametliku menetluse või õppetöö käigus, kuna see kaitseb vaid üksikisiku eneseväljendust, mitte teabevahetust õiguse omanikuga mingil viisil seotud üksustega. Selles mõttes on sõnavabadus väga piiratud ulatusega, kuna see kaitseb vaid sama keelt kõnelevate isikute vahelist suhtlust või teatud keele provokatiivseid ja ühepoolseid kasutusi sellele keelele vaenulikus keskkonnas. Sellegipoolest võib kaitse olemasolust sellistes olukordades suurt abi olla.

Sõnavabaduse täiendavat aspekti näitlikustab inimõiguste komitee teatis kuulsas kohtuasjas Ballentine,¹⁹⁴ mis oli seotud ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikliga 19 ning mis käsitleb ingliskeelset kaubandusliku reklaamimise õigust prantsuskeelses Kanada provintsis Quebecis. Kohtuasi puudutas Kanada ingliskeelsete kodanike kaubanduslikku sõnavabadust, kes olid kasutanud inglise keelt erinevatel

¹⁸⁹ Kamanski vs. Austria, 19. detsembri 1989. aasta otsus, taotlus nr 9783/82.

¹⁹⁰ *Ibid.*, otsuse punkt 74.

¹⁹¹ Jacobs and White: *The European Convention on Human Rights*, 4. väljaanne, 2006, lk 317.

¹⁹² Steel ja teised vs. Ühendkuningriik, 23. septembri 1998. aasta otsus; Hashman ja Harrup vs. Ühendkuningriik, 25. novembri 1999. aasta otsus.

¹⁹³ Handyside vs. Ühendkuningriik, 7. detsembri 1976. aasta otsus, punkt 49.

¹⁹⁴ Ballantyne, Davidson, McIntyre vs. Kanada, teatised nr 359/1989 ja 385/1989, ÜRO dokumendid CCPR/C/47/D/359/1989 ja 385/1989/Rev.1 (1993).

kaubanduslikel märkidel. Provintsi valitsuse vastu võetud seaduse muudatus – prantsuse keele harta – sätestas aga, et avalikud sildid, postrid ja kaubanduslikud reklaamid, mis on mõeldud välireklaamiks, avalikus ruumis või mõningatel juhtudel ka hoonetel kuvamiseks, peavad olema üksnes prantsuskeelsed.

Komitee ei pidanud pakti artiklit 27 petitsiooni esitajate suhtes kohaldatavaks, kuna selle kohaselt peetakse vähemusteks vähemusi riigi piires, mitte mis tahes provintsi piires. See aga ei tähendanud, et inimõiguste komitee arvates ei olnud nende keeleline käitumine kaitstud inimõigustega. Komitee kohaldas selles kohtuasjas sõnavabadust, mis oli sätestatud pakti artiklis 19, mis käsitles kaubanduslikku sõnavabadust. Komitee märkis, et artikli 19 lõiget 2 tuleb tõlgendada nii, et see hõlmab kõiki subjektiivseid mõtteid ja arvamusi, mida saab edastada teistele ning mis on kooskõlas pakti artikliga 20, mis käsitlevad uudiseid ja teavet, kaubanduslikku väljendust ja reklaami, kunstiteoseid jne; ning mis ei tohiks piirduda vaid poliitiliste, kultuuriliste ja kunstiliste väljendusvormidega. Komitee leiab, et välireklaami kujul esitatud reklaami kaubanduslikul elemendil ei saa olla selle väljendusviisi eemaldamise mõju kaitstud vabaduse ulatusest.”¹⁹⁵

Otsustav küsimus oli seega, kas petitsiooni esitajate kaubanduslikku sõnavabadust saab prantsuse keele kaitsmise nimel nendel konkreetsetel asjaoludel seaduslikult piirata. Sellega kohta märkis komitee, et: „käsitletav küsimus seisneb selles, kas piirangud on vajalikud teiste isikute õiguste austamiseks. Artikli 27 kohaselt kuuluvad teiste isikute õiguste alla vaid Kanada prantsuskeelsete vähemuste õigused. See annab neile õiguse kasutada oma emakeelt, ilma et seda ohustaks teiste isikute vabadust reklaamida mõnes muus keeles kui prantsuse keeles. Komiteel ei ole ka põhjust arvata, et avalikku korda rikuks kaubanduslik välireklaam, mis on mõnes muus keeles kui prantsuse keeles. [...] Komitee arvates ei ole vajalik keelata ingliskeelset kaubanduslikku reklaami selleks, et kaitsta Kanada prantsuskeelse kogukonna ebasoodsamat olukorda. Seda kaitset on võimalik saavutada ka muude viisidega, mis ei ole vastuolus kaubaduses või muus sarnases valdkonnas tegelevate isikute sõnavabadusega nende enda valitud keeles. [...] Riik võib otsustada, millised on selles kasutatavad ametlikud keeled, kui ei või võtta isikult vabadust väljendada ennast tema valitud keeles väljaspool avaliku elu valdkonda.”¹⁹⁶

¹⁹⁵ *Ibid.*, punkt 11.3.

¹⁹⁶ *Ibid.*, punkt 11.4.

See teatis näitab, et üldiselt eelistatakse individuaalseid õigusi vähemusõigustele. Samas aga ei tunnista inimõiguste komitee ametlike keelte seaduslikkust ning ühes sellega ka avaliku elu valdkonna keelepoliitika õiguspärasust.

2.3 Diskrimineerimise keeld

Diskrimineerimise keeld on üldine inimõigus, mida rakendatakse siis, kui teatud isikutele on tekitatud põhjendamatu kahju nende kasutatud keele tõttu. Fernand de Varennes'i¹⁹⁷ sõnul on keelepõhine mittediskrimineerimine kõige võimsam üksikisiku õigus, mis nõuab ametiasutustelt keelekõhvimustes õiglasemat ja tundlikumat käitumist. Kui diskrimineerimise keeldu õigesti mõistetakse ja rakendatakse, siis loob see tasakaalustatud mehhanismi, mis tunnustab, et riigil võib olla õiguspärane põhjus oma asjaajamistel ühe või mitme kindla keele eelistamiseks.

Üks tuntud näide diskrimineerimise keelu kasutamisest keeleõiguste kaitsmise eesmärgil on Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus Belgia keelekasutust käsitlevas kohtuasjas.¹⁹⁸ See otsus näitab diskrimineerimise keelu piiratud ulatust. Selles kohtuasjas olid kaebajad prantsuse keelt kõnelevad või selle keeles end kõige tihedamini väljendavad isikud, kes tahtsid, et nende lastel oleks võimalus omanda haridust samas keeles. Nad kaebasid muu hulgas selle üle, et Belgia ei taga prantsuskeelse hariduse omandamise võimalust nendes omavalitsustes, kus kaebajad elavad; peab kinni toetusi nimetatud omavalitsuste institutsioonidelt, mis võib olla vastuolus koolidele kehtestatud õigusaktide keeleliste sätetega; keeldub heaks kiitma selliste institutsioonide väljastatud lõputunnistusi; ei luba kaebajate lastel võtta osa prantsuse keele tundidest, mida antakse selliste piirkondade koolides; ning kohustab seetõttu kaebajaid panema oma lapsed kohalikesse koolidesse, mis on vastupidine lahendus kaebajate taotlustele, või saatma neid koolidesse, mis asuvad Pealinna Brüsseli piirkonnas. Kohus selgitas, et konventsiooni artiklis 14 sätestatud diskrimineerimise keelul ei ole koos konventsiooni protokollis nr 1 artiklis 2 sätestatud õigusega haridusele mõju garanteerida lapsele ja tema vanematele õigust saada haridust mis tahes nende valitud keeles. Nimetatud kahe artikli koosmõjus on nende eesmärk piiratum: tagada, et iga lepinguosaline

¹⁹⁷ Fernand de Varennes: Language Rights as an Integral Part of Human Rights, 3 *International Journal on Multicultural Societies*, 2001, lk 15, 17.

¹⁹⁸ 23. juuli 1968. aasta kohtuasi õigusaktides sisalduvate keelekasutusega seotud aspektide kohta Belgia haridussüsteemis, taotlused nr 1475/62, 1677/62, 1691/62, 1769/63, 1994/63 ja 2126/64.

kindlustaks kõigile oma pädevuse alla kuuluvatele isikutele õiguse saada haridust ilma neid millegi, näiteks keele alusel diskrimineerimata. Sellegipoolest tunnistas kohus laste jaoks diskrimineerivaks olukorra, kus neile keelatakse nende vanemate elukoha põhjal juurdepääsu Brüsseli äärealades asuva kuue valla prantsuskeelsetele koolidele, millele on antud riigilt eristaatus.

Tuleb välja, et Euroopa Inimõiguste Kohus ei olnud valmis tooma konventsiooni sisse vähemuste õigusi. Lisaks ei olnud kohus nõus looma diskrimineerimise keelu põhjal õigusi, mis sätestavad riigile positiivse kohustuse luua ja rahastada haridusasutusi.

3. Vähemuste kaitse ja keeleõigused

Heinz Kloss, üks keeleõiguste valdkonnas teedrajav akadeemik on eristanud sallivusele ja edendamisele suunatud keeleõigusi (saksa k *duldende und fördernde Sprachenrechte*).¹⁹⁹ Rahvusvaheline õigus kohustab oma praegusel kujul tagama vaid isikute sallivusele suunatud keeleõigusi.²⁰⁰ Parimad näited sellest on eespool mainitud klassikalised põhiõigused, mille eesmärk on suurendada sallivust erinevate keelte suhtes.²⁰¹

Peale selle on keeleõigused või keelelised inimõigused probleemseks rahvusvahelises õiguses ning seda rahvusvähemuste ja põlisrahvaste kaitse seisukohalt. See on valdkond, kus on võimalik edendada grupi huve.²⁰² Seda seetõttu, et vähemuskeeled on nõrgemas positsioonis; neil on peale sallivuse vaja ka edendamist. Vähemusrahvad ei kõnele tavaliselt enamus(t)ega samas keeles ning sellised ühmad vajavad erikaitset, et säilitada oma kultuuriidentiteeti. Selle kohaselt väljenduvad keeleõiguste selgesõnalised tagatised kõige selgemini selliste gruppide ja nende liikmete kaitseks sõlmitud konventsioonides. Selle ainus erand on kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt, mille artikkel 27 sisaldab ainsat siduvat üleilmset allikat, mis tagab keeleõiguste kaitse. Sellegipoolest on selles artiklis

¹⁹⁹ Heinz Kloss: *Grundfragen der Ethnopolitik im 20. Jahrhundert. Die Sprachgemeinschaften zwischen Recht und Gewalt. Ethnos - Schriftenreihe der Forschungsstelle für Nationalitäten- und Sprachenfragen*, Marburg, Band 7, lk 132.

²⁰⁰ Lauri Mälskoo: The Language Rights in International Law: Why the Phoenix is Still in the Ashes, 12 *Florida Journal of International Law* 1998-2000, lk 431, 441.

²⁰¹ Xabier Arzoz: The Nature of Language Rights, *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe* 2/2007, 9. Vt samuti Arzoz: Language rights as legal norms, *European Public Law* 15, 2009, 4, lk 541 et seq.; Arzoz: Accommodating linguistic difference, five normative models of language rights, *European constitutional law review* 6(2010), 1, lk 102 et seq.

²⁰² Arzoz, lk 9.

sätetatud ka vähemuste õigused.

3.1 Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikkel 27

Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artikkel 27 on kõige olulisem kohustus, mis nõuab positiivset toetust vähemuskeelte hooldusele ja taaselustamisele. Selle kohaselt: „ei tohi riikides, kus eksisteerivad etnilised, usulised ja keelelised vähemused, keelata sellistesse vähemustesse kuuluvatele isikutele õigust nautida oma kultuuri, tunnustada ja järgida oma usku ning kasutada oma keelt suhtlemisel teiste sama grupi liikmetega.”

Artikkel 27 ei ole programmiline säte või põhimõtteline avaldus ilma kohustuslikku jõuta. Rahvusvahelisele õigusele omaselt on iga riigi otsustada, milliseid meetmeid sellega suhtes kohaldatakse. Artikkel 27 määrab vaid kõige tähtsama meetme, milleks on austada ja käsitleda vähemustega seotud omadusi nagu keelt, kultuuri ja religiooni, kuid see vajab Paktille allakirjutanud riikidelt nendest tulenevate kohustuste tagamise jaoks oma poliitika väljatöötamist.²⁰³ Selle tõttu väidetakse, et artiklist 27 tulenevad juriidilised kohustused jäävad riikide jaoks mõneti ebaselgeks.²⁰⁴

Inimõiguste komitee käsitles artiklit 27 oma 6. aprilli 1994. aasta üldises märkuses nr 23.²⁰⁵ Komitee leidis, et see artikkel kehtestab ja tunnustab õigust, mis on antud isikutele, kes kuuluvad vähemusrühmadesse, täpsustades sellega, et artikkel 27 ei sätesta kollektiivseid õigusi. Komitee eristas üksteisest õigusi, mis on sätestatud pakti artiklis 27, enesemääramisõigust, mis on sätestatud selle artiklis 1, ning diskrimineerimise keeldu, mis on sätestatud selle artiklites 2.1 ja 26.²⁰⁶ Komitee märkis samuti, et artiklis 27 kasutatud tingimuste kohaselt saavad selles märgitud kaitset isikud, kes kuuluvad mingisse rühma või jagavad sama kultuuri, usku ja/või keelt ning et need isikud ei pea seejuures olema mõne osalisriigi kodanikud.²⁰⁷ Lisaks ei pea vähemustesse kuuluvad isikud olema selle riigi alalised elanikud, et saada artiklist 27 tulenevat kaitset. Üldise märkuse kohaselt ei või nendest õigustest ilma jätta ka vähemustesse kuuluvaid võõrtöölisi ega muid lühiajaliselt riigis viibivaid isikuid.

²⁰³ Arzo, lk 10.

²⁰⁴ Mälskoo, 1998-2000, lk 442.

²⁰⁵ Üldine märkus nr 23 (50), ÜRO dokument CCPR/C/21/Rev.1/Add.5.

²⁰⁶ Üldine märkus nr 23 (50), ÜRO dokument CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, punktid 2–4.

²⁰⁷ Üldine märkus nr 23 (50), ÜRO dokument CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, punkt 5.1.

Vastupidiselt nendele progressiivsetele järeldustele jäi komitee küllaltki ebamääraseks artiklis sätestatud õiguste sisu suhtes. Komitee leidis, et vaatamata sellele, et artiklit 27 väljendatakse negatiivselt, nõuab see ka positiivseid kaitsemeetmeid ning seda mitte üksnes osalisriigi, vaid ka seadusandlike, haldus- ja õigusasutuste ning teiste isikute tegude vastu osalisriigi piires.²⁰⁸ Positiivsed meetmed võivad olla riikidele vajalikud, et kaitsta vähemusrahvuste identiteete ja nende liikmete õigusi nautida ja arendada oma kultuuri ja keelt ning järgida oma usku koos teiste sama vähemusrühma liikmetega.²⁰⁹ Komitee ei täpsustanud, millised need positiivsed meetmed peaksid olema, mis tähendab, et riikidel on endal kaalutusõigus nende määratluse kehtestamisel. Sellest tulenevalt on põhjendatud väide, et isegi inimõiguste komitee üldine märkus ei suutnud tagada täpset ja rahuldavat sõnastust nimetatud artiklist tulenevatest õigustest.²¹⁰

3.2 Vähemus- ja põlisrahvaste keelte kaitsega seotud piirkondlikud ja üleilmsed dokumendid

Peale konventsiooni artikli 27 pakub rahvusvaheline õigus keeleõigustele siduvaid norme enamasti vaid piirkondlikes konventsioonides ja lepingutes. Kõige olulisem selline dokument on Euroopa piirkondlike ja vähemuskeelte harta, mis võeti vastu 1992. aastal Euroopa Ülemkogu raames. Sellel hartal on esimese vähemuskeelte kaitset käsitleva rahvusvahelise õigusaktina teedrajavad saavutused. See tugevdab kaitsestandardeid märgatavalt aladel, kus üleilmsete õigusaktide mõju on puudulik. Sellegipoolest lubab harta oma artikli 3 lõikes 1, et iga riik, mis selle ratifitseerib, võib ise määrata need vähemuste ja piirkondlikud keeled, mida soovib harta kohaldamisalasse kaasata. Allakirjutanud riikide puhul on lubatud erinevused kohaldamisalasse kaasatud piirkondlikes ja vähemuskeeltes, kuid see valik võiks olla vähem omavoliline. Mõned Euroopa riigid, sh Euroopa Liidu liikmesriigid, ei ole hartat allkirjastanud ega ratifitseerinud. Euroopa piirkondlike ja vähemuskeelte hartale ei ole alla kirjutanud Belgia, Bulgaaria, Eesti, Iirimaa, Kreeka, Leedu, Läti, Portugal ja Türgi ning seda ei ole veel ratifitseerinud Malta ja Prantsusmaa.

1995. aastal koostas Euroopa Nõukogu riiklike vähemuste kaitseks ka üldise dokumendi, Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste kaitse raamkonventsiooni. Sellel

²⁰⁸ Üldine märkus nr 23 (50), ÜRO dokument CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, punkt 6.1.

²⁰⁹ Üldine märkus nr 23 (50), ÜRO dokument CCPR/C/21/Rev.1/Add.5, punkt 6.2.

²¹⁰ Mälskoo, 1998-2000, lk 442.

raamkonventsioonil ei ole aga suurt jõudu. Seda märkis Euroopa Inimõiguste Kohus ka kohtuasjas Chapman vs. Ühendkuningriik: „Kohus leidis, et Euroopa Nõukogusse kuuluvad konventsiooniosalised riigid võivad olla saavutamata rahvusvahelist konsensust vähemuste erivajaduste tunnustamise ning nende julgeoleku, identiteedi ja eluviisi kaitsmise suhtes [...] Sellegipoolest ei ole kohus veendunud, et konsensus on piisavalt konkreetne, et see tagaks konventsiooniosalistele riikidele juhised soovitatava käitumise või standardite kohta, mida oleks võimalik mis tahes olukorras järgida. Raamkonventsioon paneb paika üldised põhimõtted ja eesmärgid, kuid rakendusvahendite asjus ei ole suutnud allakirjutanud riigid üksmeelele jõuda.”²¹¹

Põlisrahvaste kaitseks loodud rahvusvahelised dokumendid, nagu 1989. aastal vastuvõetud Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) konventsioon nr 169 sõltumatutes riikides elavate põlis- ja hõimurahvaste kohta, sisaldavad peale vähemuste kaitse oma tagatiste hulgas ka mõningaid keeleõigusi. Põlisrahvaste keeleõigused ei ole tingimata seotud kaubandushuvide kaitsmisega, kuid mõnel neist on mõju kaubanduse kohta informatsiooni levitamise ja saamise üle enamuskeelest erinevas keeles. ILO konventsiooni nr 169 artikli 30 lõige 1 tagab näiteks selle, et riikide valitsused võtaksid kasutusele asjaomaste rahvaste traditsioonidele ja kultuuridele vastavad meetmeid, et teha vastavatele rahvastele teatavaks nende õigused ja kohustused töö, majanduslike võimaluste, hariduse, tervishoiu ja sotsiaalabi kohta ning samuti õigused, mis tulenevad sellest konventsioonist.

3.3 Keeleõiguste mittesiduvad õigusaktid

Rahvusvahelise õiguse mittesiduvatele õigusaktidele on omane see, et riikidel ei ole ametlikku õiguslikku kohustust neid kohaldada, mis tähendab, et need võivad keeleõiguste kaitseks sisaldada palju laiaulatuslikumaid sätteid kui siduvad õigusaktid. Riigid on seetõttu valmis nendega rohkem nõustuma, kuna ei pea kartma nende õiguslikke tagajärgi.

Hea näide ühest laia ulatusega mittesiduvast dokumendist on keeleõiguste ülddeklaratsioon, mis võeti vastu keeleõigustele pühendatud 1996. aasta Unesco maailmakonverentsil.²¹² Deklaratsiooni artikli 1 lõikes 2 on märgitud, et keeleõigused on samaaegselt nii individuaalsed kui ka kollektiivsed õigused. Lisaks sellele, et deklaratsiooni

²¹¹ Chapman vs. Ühendkuningriik, 18. jaanuari 2001. aasta otsus, taotlus nr 27238/95, punktid 93-94.

²¹² <http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/linguistic.pdf>

artikli 3 lõikes 1 on ära toodud võõrandamatud individuaalsed isiklikud õigused, võtab artikli 3 lõige 2 arvesse, et keelerühmade kollektiivsed õigused võivad sisaldada järgnevaid: õigust õppida oma keelt ja kultuuri; õigust juurdepääsule kultuuriteenustele; õigust oma keele ja kultuuri massiteabevahendite õiglasele olemasolule; õigust saada omakeelset tähelepanu valitsusasutustelt ja sotsiaalmajanduslikes suhetes.

Deklaratsiooni uuenduslik aspekt seisneb selles, et see tutvustab keelekogukonna ja keelerühma olemusi. Artikli 1 lõike 1 kohaselt on keelekogukond mis tahes inimühiskond, mis on ajalooliselt kujunenud mingil kindlal territoriaalalal (olenemata sellest, kas seda ala tunnustatakse või mitte), mis määratleb ennast rahvana, millel on loomulikuks suhtlusvahendiks välja kujunenud ühine keel ning mille liikmed on kultuuriliselt seotud. Vastupidiselt sellele on keelerühm artikli 1 lõike 5 kohaselt mis tahes rühm inimesi, kes räägivad mingit keelt, mis on välja kujunenud mõne teise keelekogukonna territoriaalalal, kuid millel ei ole selle kogukonna keelega sarnast ajaloolist päritolu.

Selliseid rühmi moodustavad näiteks sisserändajad, pagulased, riigist väljasaadetud isikud ning teatud diasporaa liikmed. Seda uuenduslikku kontseptuaalset raamistikku võeti kunagi laialdaselt omaks ning see võib aidata ületada vähemuste õiguste traditsioonilisest keskmest tulenevaid probleeme, mis on seotud keeleõigustega.

Eelnev ülevaade erinevatest vähemuste keeleõiguste kaitseks mõeldud allikatest näitab rahvusvahelise üldsuse soovimatust tagada sellistele rühmadele üksikasjalikke ja kohtulikult kaitsvaid õigusi. Samas on ka selge, et vähemuste keeleõiguste küsimus on rahvusvahelise üldsuse jaoks muret tekitav teema. See on ajakohane ka rahvusvaheliste stipendiumite väljastamisel, kuna sellistel juhtudel on vaja tagada rahvusvähemuste kaitse.

4. Muud keelega seotud aspektid rahvusvahelistes lepingutes

Peale klassikaliste inimõiguste ja teatud keeleõiguste sätete on raske leida sätteid keelekasutuse kohta eraõiguslike poolte vahel. Need aspektid jäävad üldiselt lepingupoolte otsustada. Konventsioon kaupade rahvusvahelise ostu-müügi lepingute kohta ei ütle näiteks midagi keele kohta, milles müügileping peaks olema koostatud või milles muud ütlused ja avaldused peaksid olema tehtud. Enamik autoritest arvab, et praktikas võib vaidlustada seda, mis ulatuseni pooltevahelised ütlused ja avaldused kehtivad, kui need ei ole koostatud

vastuvõtja räägitavas keeles.²¹³ Konventsioonis esitatud tõlke eeskirjade järgi peavad ütlused ja avaldused olema tõlgitud nii, et teine pool või vähemalt mõistlik isik neid mõistaks ning see on võimalik vaid juhul, kui nad valdavad kasutatud keelt. Samamoodi ei ole sätteid töölepingutes kasutatava keele kohta ILO konventsioonides. Vaid üks Euroopa Nõukogu juriidiline dokument – võõrtöölise õigusliku seisundi Euroopa konventsioon – käsitleb seda aspekti, kuid selle on ratifitseerinud üksnes 11 riiki. Konventsiooni artikli 5 kohaselt peab igale võõrtöölisele olema enne asukohariiki saabumist tagatud tööleping või kindel tööpakkumine, mis peavad mõlemal juhul olema koostatud ühes või mitmes päritoluriigi keeles ning ühes või mitmes asukohariigi keeles. Juhul kui värbaja on ametiasutus või ametlikult tunnustatud tööhõivebüroo, siis on vähemalt ühe päritoluriigi keele ja vähemalt ühe asukohariigi keele kasutamine kohustuslik. Teine sarnaste sätetega juriidiline dokument on 1997. aastal Genfis vastuvõetud ILO konventsioon eratööhõivebüroode kohta. Konventsiooni järgi peab eratööhõivebüroo võimalusel teavitama võõrtöölist pakutava ametikoha olemusest ja kohaldatavatest töötingimustest tema emakeeles või talle tuttavas keeles.²¹⁴

Mis puutub märgistamisnõuetesse, mida tutvustame järgmises peatükis, siis ei ole keelekasutus reguleeritud, vaid pigem lubatud asjakohaste rahvusvaheliste õigusaktidega. Ainus erand sellele on Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) tubaka tarbimise leviku vähendamise konventsioon.

See on ainus dokument, kus keelekasutus on reguleeritud ning asjakohase süsteemi keskne põhielement, nagu ka kaubamärkide puhul, mida reguleerib Madridi kokkulepe, ning Euroopa patentide puhul, mida reguleerib Euroopa patendikonventsioon. Mõlemas neist on ära märgitud keeled, mida võib asjakohases menetluses kasutada.

Keeleõigused Euroopa Liidus

Euroopa Liidu õigus on mitmes mõttes rahvusvahelisest õigusest erinev. See on sõltumatu õiguskord, mille subjektid on riigid ja üksikisikud ning mis põhineb erinevatel struktuuripõhimõtetel ja mis taotleb oma eesmärgi. Keelega seotud õiguste küsimust Euroopa Liidus võib mõista just selles konkreetses kontekstis. Euroopa Liit soovib selgelt edendada liidusisest keelelist mitmekesisust – see on lähenemine, mida kajastavad nii aluslepingud kui

⁽²¹³⁾ Peter Huber: Some introductory remarks on the CISG, *Internationales Handelsrecht*, 6/2006.

⁽²¹⁴⁾ Soovituse artikli 8 punkt b.

ka Euroopa Liidu õiguse teisese allikad. Ei ole liialdatud väita, et mitmekeelsus on osa liidu enda kujutisest. ⁽²¹⁵⁾ Teisest küljest võib keeleõiguste või kindlate keelte kaitsmise edendamine liikmesriikide poolt takistada siseturu põhivabaduste toimimist. Sellega üritab liit ning eriti Euroopa Kohus takistada liikmesriike keelte kaitset kuritarvitamast, mille kaudu üritatakse vältida siduvaid eeskirju liidu siseturul.

1. Aluslepingud kui mitmekeelsuse tähtsuse väljendid

Lissaboni leping arvab keelelise mitmekesisuse selgesõnaliselt Euroopa Liidu eesmärkide hulka. Euroopa Liidu lepingu artikli 3 lõike 2 kohaselt austab EL „oma rikkalikku kultuurilist ja keelelist mitmekesisust ning tagab Euroopa kultuuripärandi kaitse ja arendamise.” Keeleline mitmekesisus ei ole vaid Euroopa Liidu eesmärk; seda kaitseb ka Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikkel 22, mille kohaselt: „Liit austab kultuurilist, usulist ja keelelist mitmekesisust.” Samas väidetakse, et harta artikkel 22 ei tekita mingit individuaalset õigust. Selle asemel peaks seda võtma kui siduvat põhimõtet, mis nõuab täiendavat konkretiseerimist õigusaktidega.²¹⁶

Isegi kui see on tõsi, on vaieldamatu see, et keelelise mitmekesisuse austamine on Euroopa Liidus juriidiline kohustus. Väidetavalt on selline areng asutamislepingute keeltes tekitanud rohkem nähtavust keeleõiguste küsimuses ja näidanud, et keeleline mitmekesisus on osa meie kultuuripärandist. Selles mõttes sobivad ELi lepingu artikli 3 lõige 3 ja põhiõiguste harta artikkel 22 väga hästi keeleõiguste kaitse doktriinsesse raamistikku, mida kirjeldati eespool seoses rahvusvahelise õigusega. Viitamine keelelisele mitmekesisusele kui osale Euroopa kultuuripärandist eeldab teatud tüüpi „ökoloogilist” lähenemist, mis ei tuleta keeleõigusi individuaalsest õiglusest või rahu ja stabiilsuse säilitamisest. Selle aluspõhimõtteks on see, et Euroopa ei püüdle ühtse kultuuri loomise poole. Vastupidiselt integratsiooniorganisatsioonidele on kultuuriline mitmekesisus Euroopa Liidu tugevuseks.²¹⁷

²¹⁵ Armin von Bogdandy, Die Europäische Union und das Völkerrecht kultureller Vielfalt – Aspekte einer wunderbaren Freundschaft. In Georg Nolte-Helen Keller-Armin vob. Bogdandy (ed.): *Pluralistische Gesellschaften und Internationales Recht*, 2008, lk 43.

²¹⁶ Thorsten Kingreen Art 22 EU-GR Charta Art. 22 [Vielfalt der Kulturen, Religionen und Sprachen] in, Calliess/Ruffert, EUV/AEUV 4. Auflage (2011) Rn. 2.

²¹⁷ Matthias Ruffert Art. 3 EUV [Ziele der EU] in, Calliess/Ruffert, EUV/AEUV 4. Auflage (2011) Rn. 42.

Hoolimata märkimisväärsest arengust keelilise mitmekesisuse tähtsuse nähtavamaks muutumisel, väidetakse, et see teema on olnud pikalt Euroopa integratsiooni mureküsimumeks. Alates Maastrichti lepingu vastuvõtmistest on Euroopa Ühenduse asutamislepingu artiklis 151 (nüüd Euroopa Liidu toimimise lepingu artiklis 167) sätestatud, et liit aitab kaasa liikmesriikide kultuuri õitsengule, ühtlasi respektides nende rahvuslikku ja regionaalset mitmekesisust ning samal ajal rõhutades ühist kultuuripärandit. Isegi kui ELi lepingu artikkel 151 ei ole andnud märkimisväärseid tulemusi,²¹⁸ mainiti seal ära kultuurilise mitmekesisuse õigusliku asjakohasuse.

ELi lepingu artikli 4 lõiget 2 võib pidada ka sarnaste väärtuste väljenduseks, kuna see viitab liikmesriikide rahvusliku identiteedi austamisele. Väidetavalt hõlmab rahvuslik identiteet teatud ideaalide ja väärtuste kogu, mis moodustavad rahvuse ja riigi. Need võivad hõlmata mitmeid valdkondi, nagu ajalugu, majandus, religioon ning kultuur ja keel. ELi lepingu artikli 4 lõike 2 sõnastus seob rahvusliku identiteedi liikmesriikide poliitiliste ja põhiseaduslike põhistruktuuridega, sealhulgas piirkondlike ja kohalike omavalistustega. Selles mõttes keskendub ELi lepingu artikli 4 lõige 2 liidu liikmesriikide poliitilistele ja põhiseaduslikele struktuuridele, mitte kultuurile ja keelele,²¹⁹ mis on kaitstud „mitmekesisuse” all osana Euroopa Liidu ühistest väärtustest ja eesmärkidest.

Lisaks sätestab ELi lepingu artikli 55 lõige 2, et lepingut „võib samuti tõlkida liikmesriikide määratud teistesse keeltesse, sealhulgas keeltesse, millel on liikmesriigi põhiseadusliku korra järgi ametliku keele staatus kas riigis tervikuna või osal riigi territooriumist. Liikmesriigid esitavad asjaomase tõlgete tõestatud koopiad deponeerimiseks nõukogu arhiivi.”

See säte tunnistab teiste ametlike keelte olemasolu riikides, andmata neile mingit erilist staatust ühenduse õiguses. Täpsemalt öeldes ei oleks ELi lepingu variandid nendes keeltes autentsed.²²⁰ Selle sätte ajend tundub olevat sama, mis nõukogu 2005. aasta

²¹⁸ Robert F. Weber, Individual rights and group rights in the European Community's approach to minority languages, *Duke Journal of Comparative and International Law* (2007) lk 361, 377.

²¹⁹ Adelheid Puttler EUV Art. 4 [Zuständigkeiten der Union, nationale Identität, loyale Zusammenarbeit] in, Calliess/Ruffert, EUV/AEUV 4. Auflage (2011) Rn 14.

²²⁰ Theodor Schilling: Language Rights in the European Union, *German Law Journal*, vol 9, nr 10, lk 1219, 1233.

järeldustel.²²¹ Selleks et edendada nende keelte rolli, mis on ametlikud keeled vaid liikmesriigi teatavas piirkonnas, kuid mis ei ole Euroopa Liidu ametlikud keeled, tegi Euroopa Liidu Nõukogu järelduse, mille kohaselt lubatakse nõukogu ja liikmesriigi vahel sõlmitava halduskokkuleppe alusel ja liikmesriigi kuludel: a) lisada nõukogu arhiivi liikmesriikide sellistesse keeltesse tõlgitud tekstid Euroopa Liidu seadusandlike meetmete kohta ning avaldada need nõukogu veebisaidil, kuid mõlemal juhul juhitakse tähelepanu asjaolule, et need tõlked ei ole juriidiliselt kehtivad; b) passiivselt tõlkida nõukogu istungitel sellistes keeltes esitatud kõned; c) saata nõukogule ja teiste Euroopa Liidu institutsioonidega sõlmitavate halduskokkulepete alusel nendele institutsioonidele sellistes keeltes suunatud teabevahetused asjaomase liikmesriigi määratud asutusele (vähemalt) ühte Euroopa Liidu ametlikku keelde tõlkimiseks ning seejärel saata nimetatud teabevahetused koos tõlkega vastavale institutsioonile.

Peale üldise huvi keelelise mitmekesisuse säilitamise vastu on Euroopa Liit huvitatud ka keelekasutuse kaitsmisest, et suurendada oma kodanike osalust liidu demokraatlikus elus ning aidata seeläbi kaasa selle legitiimsuse saavutamisele. ELi lepingu artikli 10 lõige 3 kinnitab selgesõnaliselt, et igal kodanikul on õigus osaleda liidu demokraatlikus elus. Sellega on tihedalt seotud ELi lepingu artikli 11 lõige 1, mis seab institutsioonidele kohustuse võimaldada kodanikel ja esindusühendustel esitada ja avalikult vahetada oma seisukohti liidu tegevuse igas valdkonnas. Need sätted põhinevad topeltlegitiimsuse põhimõttel, mis pärineb osaliselt liikmesriikide parlamentidelt ja osaliselt Euroopa Liidu kodanike osalemisest Euroopa Parlamendi valimistel.²²³ See osalus on võimalik vaid siis, kui kodanikud saavad kasutada oma emakeelt või vähemalt nende vastava päritoluriigi ametlikku keelt. Sellest tulenevalt on liidul 23 asutamislepingukeelt ning kõik seaduslikud tekstid, mis on koostatud nendes keeltes, on võrdselt autentset (vastupidiselt haldus- ja kohtutekstidele). Ssamal põhjusel sätestab ELi toimimise lepingu artikli 24 lõige 4, et iga liidu kodanik võib kirjutada ükskõik millisele liidu institutsioonile või organile ühes Euroopa Liidu lepingu artikli 55 lõikes 1 ettenähtud keeltest ja saada vastuse samas keeles.

Kui panna Euroopa Liidu lähenemine keeleõiguste erinevate eesmärkide üldisesse

²²¹ Nõukogu järeldused 13. juuni 2005 täiendavate keelte kasutamise kohta nõukogus ja vajadusel Euroopa Liidu teistes institutsioonides ja organites, ELT 2005, C148, lk 1.

²²³ Matthias Rufert Art. 10 [Demokratische Grundsätze] in, Calliess/Ruffert, EUV/AEUV 4. Auflage (2011) Rn. 5 et seq., Rn. 12.

konteksti, võib õigusega väita, et keelelise mitmekesisuse säilitamine ei ole Euroopa Liidu keelepoliitika keskmes mitte mitmekesisuse enda huvides, mis tähendaks, et sellega kaasneksid ka teatud kollektiivsed õigused, vaid Euroopa Liidu ja selle liikmesriikide vaheliste volituste jaotuse (subsidiarsuse) väljendamiseks. Euroopa Liidu õiguse eesmärk ei ole tagada kollektiivseid keeleõigusi. Pigem võib keelelist mitmekesisust pidada üldiseks suuniseks individuaalsete keeleõiguste loomisel.

2. Mitmekeelsuse teisesed allikad ja kohtupraktika; mitmekeelsus kui poliitika

ELi toimimise lepingu artikkel 342 näeb ette, et eeskirjad liidu institutsioonides kasutatavate keelte kohta määrab määruste abil ühehäälselt kindlaks nõukogu, ilma et sellega piirataks Euroopa Liidu Kohtu põhikirjas sisalduvate sätete kohaldamist. See, et nõukogu peab eeskirjad ühehäälselt kindlaks määrama, on märkimisväärne austusavaldus Euroopa Liidu liikmeriikide rahvuslikule identiteedile, kuna tavaliselt kasutatakse otsuste langetamisel Lissaboni lepingust tulenevat häälteenamusel põhinevat otsustamisprotsessi.

ELi toimimise lepingu artiklit 342 võib pidada õiguslikuks aluseks kõige olulisemale teisele normile, nõukogu määrusele nr 1,²²⁵ mis väljendab mitmekeelsuse olulisust Euroopa Liidus. Määrus reguleerib muu hulgas Euroopa Liidu institutsioonide ning liikmesriikide ja liikmesriigi jurisdiktsiooni alla kuuluvate isikute vahelist suhtlust, ning märgib ära, et nende poolt ühenduse institutsioonidele saadetavad dokumendid võib koostada saatja valikul ükskõik millises ametlikus keeles ning et vastus saatjale antakse samas keeles. Sarnaselt sellele koostatakse ka ühenduse institutsiooni poolt liikmesriigile või liikmesriigi jurisdiktsiooni alla kuuluvale isikule saadetavad dokumendid asjaomase liikmesriigi keeles.

Kõige olulisemad on aga määruse artiklite 4 ja 5 sätted, mille kohaselt koostatakse määrused ja muud üldkohaldatavad dokumendid ning avaldatakse need Euroopa Ühenduse Teatajas igas liidu ametlikus keeles.

Selle määruse mõju ei tohi aga üle hinnata. See sätestab ühenduse ametlike keelte võrdse kohtlemise ja säilitab mitmekeelsust. Sellegipoolest ilmneb, et Euroopa Liit tahab laiendada mõningaid keeleõigusi, mis on seotud põhiõiguste hartas sätestatud õigustega.

²²⁵ Nõukogu määrus (EMÜ) nr 1, millega määratakse kindlaks Euroopa Majandusühenduses kasutatavad keeled, EÜT 17, 1958, lk 385–386.

Esimene näide sellest on Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. oktoobri 2010. aasta direktiiv 2010/64/EL õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses,²²⁶ mis sätestab Euroopa Liidu põhiõiguste harta ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni alusel liikmesriigile vähimad konkreetsed kohustused, mis on vajalikud selleks, et tagada õigus õiglasele kohtulikule arutamisele.

Direktiivi kohaselt peab õigus suulisele ja kirjalikule tõlkele olema tagatud isikule, kes ei räägi või ei mõista menetluses kasutatavat keelt. See õigus peab olema isikule tagatud hetkest, mil talle on teatavaks tehtud, et teda kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo toimepanekus, ning kehtib kuni tema suhtes kriminaalmenetluse lõpetamiseni, sealhulgas kohtuotsuse tegemise ja edasikaebamisotsuseni. Eespool mainitud kohtuasja Öztürk vaatenurgast on märkimisväärne asjaolu, et kui liikmesriigis on pisirikkumiste korral karistuse määramise õigus mõnel muul asutusel kui kriminaalajades pädeval kohtul (nt politseil parkimistrahvi määramisel), kohaldatakse õigust suulisele ja kirjalikule tõlkele üksnes kõnealusel kohtus pärast edasikaebamist toimuva menetluse suhtes.

See direktiiv on muutnud Euroopa Inimõiguste Kohtu üldsätted konkreetseteks kohustusteks pädevate asutuste jaoks, kes peavad kontrollima kahtlustatava või süüdistatava isiku keelelisi vajadusi. Õigusest suulisele tõlkele ei ole võimalik loobuda. Liikmesriik peab tagama, et suuline tõlge on kättesaadav asjaomase isiku ja tema õigusnõustaja vahelise suhtluse tarbeks, mis on otseselt seotud menetluse käigus läbiviidava mis tahes küsitlemise, ülekuulamise või edasikaebamise esitamisega (kohus jäi selle suhtes ebamääraseks). Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta alusel peab liikmesriik ka tagama, et kahtlustatavale või süüdistatavale isikule võimaldatakse direktiivis osutatud oluliste dokumentide kirjalik tõlge. Nende dokumentide hulka kuuluvad otsused, millega võetakse isikult vabadus, süüdistused või süüdistusaktid ja kohtuotsused, kuid mitte tõendid.

Liikmesriik peab tagama, et suuline tõlge on kättesaadav asjaomase isiku ja tema õigusnõustaja vahelise suhtluse tarbeks, mis on otseselt seotud menetluse käigus läbiviidava mis tahes küsitlemise, ülekuulamise või edasikaebuse esitamisega.

²²⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. oktoobri 2010. aasta direktiiv 2010/64/EL õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses, ELT L 280, 26.10.2010, lk 1–7.

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta alusel peab liikmesriik ühtlasi tagama, et kahtlustatavale või süüdistavale isikule võimaldatakse direktiivis osutatud oluliste dokumentide kirjalik tõlge.

Selles kontekstis on oluline viidata ka Euroopa Kohtu otsusele kohtuasjas Bickel ja Franz,²²⁷ mis käsitleb õigust kaitsele kriminaalmenetluses asjaomasele isikule sobivas keeles. Selles kohtuasjas piirasid Itaalias kehtivad eeskirjad asjaomaste Bolzano provintsis elavate saksa keelt kõnelevate kodanike õigust nõuda kriminaalmenetluse läbiviimist saksa keeles. Teiste liikmesriikide, eelkõige Saksamaa ja Austria saksa keelt kõnelevatel kodanikel, nagu nimetatud kriminaalasja kostjatel, kes reisisid ja viibisid nimetatud provintsis, ei olnud õigust nõuda, et kriminaalmenetlust viidaks läbi saksa keeles.

Enne Lissaboni lepingut ja Euroopa Liidu põhiõiguste harta jõustumist võttis kohus sellistel juhtudel aluseks ELi lepingu artikli 6, mis keelustas rahvuse alusel diskrimineerimise ja kaitses süüdistatava isiku keeleõigusi. Kohtu otsuse järgi peavad võõrustava riigi siseriiklikud eeskirjad kriminaalmenetluse käigus kasutatava keele kohta vastama lepingu artiklile 6,²²⁸ kuna need võivad rikkuda teise liikmesriigi kodaniku suhtes võrdse kohtlemise põhimõtet, mis tagab talle õiguse liikmesriikide territooriumidel vabalt liikuda ja elada. Kohtuotsuse vastuvõtmise ajal olid kriminaalõigus ja kriminaalmenetluse eeskirjad valdkonnad, mille eest vastutas iga liikmesriik ise. Samas leidis kohus, et ELi lepingu artikkel 6 on vastuolus siseriiklike eeskirjadega, mis on seotud mõne muu keele kui asjaomase liikmesriigi peamise keelega, ning mis annavad selle riigi kodanikule, kes kõneleb vastavat keelt või kelle elukoht on mingis teatud piirkonnas, õiguse nõuda kriminaalmenetluse läbiviimist selles keeles, kuid ei anna sama õigust teise liikmesriigi kodanikule, kes kõneleb sama keelt, kuid reisib või viibib nimetatud piirkonnas ajutiselt.

3. Euroopa mitmekeelsuse strateegia

Ülaltoodud arengusuunad aluslepingutes ja teistes õigusaktides toimuvad Euroopa Liidu keelepoliitika kujundamise taustal. Euroopa Komisjon käsitles keeleküsimust esimest korda oma 2005. aasta teatises, milles tutvustas uus mitmekeelsuse raamstrateegiat.²²⁹ See

²²⁷ Kohtuasi C-274/96: Bickel ja Franz, EKL 1998, lk I-7639.

²²⁸ *Ibid.*, kohtuotsuse punkt 22.

²²⁹ Brüssel, 22.11.2005 KOM(2005) 596 lõplik.

raamstrateegia käsitleb keelt kui kõige otsesemat kultuuri väljundit ning põhineb kultuurilisel mitmekesisusel. Selline käsitlus on ajend ja õigustus komisjoni uuele poliitikavaldkonnale, mis aitab kujundada kõikide keelte täielikuks avaldumiseks soodsat keskkonda, milles võiks edukalt toimuda erinevate keelte õpetamine ja õppimine.

Raamstrateegia kohaselt on komisjoni mitmekeelsuspoliitikal kolm eesmärki: ergutada keeleõpet ja edendada ühiskonna keelelist mitmekesisust; edendada tugevat mitmekeelset majandust; muuta Euroopa Liidu õigusaktid, menetlused ja teave kodanikele nende omas keeles kättesaadavaks. Raamstrateegia tunnistab, et edasiste sammude astumise eest vastutavad eeskätt liikmesriigid, kuid kinnitab, et ka komisjon teeb oma pädevuse piires kõik selleks, et suurendada teadlikkust mitmekeelsusest ja kooskõlastada eri tasanditel võetavaid meetmeid.

2008. aastal avaldas komisjon oma uue teatise „Mitmekeelsus: Euroopa rikkus ja ühine kohustus”.²³⁰ 2008. aasta teatise eesmärk on suurendada teadlikkust Euroopa Liidu keelelise mitmekesisuse väärtuslikkusest ja selle kaudu avanevatest võimalustest ning julgustada inimesi kõrvaldama takistusi kultuuridevahelise suhtlemise ja liikumise teelt. Komisjonil on siinkohal kaks kindlat eesmärki: ühest küljest, keelelise mitmekesisuse säilitamine, ning, teisest küljest, konkurentsivõime suurendamine riigikeelte tutvustamise ja suurema arvu võõrkeelte õppimise edendamise kaudu. Viimast eesmärki ei saa küll otseselt siduda keeleõigustega, kuid sellel on nendele kindlasti tugev kaudne mõju, kuna see võib aidata kaasa rikkaliku keelemaastiku olulisuse mõistmisele.

Samal aastal võttis nõukogu vastu resolutsiooni mitmekeelsust edendava Euroopa strateegia kohta.²³¹ See strateegia asendas eelmist raamstrateegiat ning tutvustas viit põhilist eesmärki, mille suunas liikmesriigid ja Euroopa Liidu institutsioonid võiksid oma vastavas pädevusvaldkonnas liikuda. Need eesmärgid on järgnevad: edendada mitmekeelsust, et tugevdada sotsiaalset kaasatust, kultuuridevahelist dialoogi ja Euroopa ülesehitust; tõhustada elukestvat keeleõpet; väärtustada rohkem mitmekeelsuse eeliseid Euroopa majanduse konkurentsivõime ning inimeste liikuvuse ja töölase konkurentsivõime seisukohast; edendada keelelist mitmekesisust ja kultuuridevahelist dialoogi tõlkimist tõhusamalt toetades,

²³⁰ Brüssel, 18.9.2008 KOM(2008) 566 lõplik.

²³¹ Nõukogu 21. novembri 2008. aasta resolutsioon mitmekeelsust edendava Euroopa strateegia kohta, ELT C 320, 16.12.2008, lk 1 et seq.

et soodustada teoste, ideede ja teadmiste levikut Euroopas ja kogu maailmas; ning edendada Euroopa Liidu keeli kogu maailmas. See tegevuskava on küll väga laiaulatuslik ja mitmete teiseste eesmärkidega, kuid aitab kindlasti kaasa Euroopa mitmekeelsuse edendamisele.

4. Euroopa Kohtu kohtupraktika ja liikmesriikide keelekasutuse kontroll

Mis puutub Euroopa Kohtu kohtupraktikasse, siis ei käsitle see üksikisikute keeleõigusi, vaid hõlmab liikmesriikide või isegi eraõiguslike asutuste meetmeid, mille eesmärk on kaitsta teatud keeli, millel võib olla mõnes riigis ametliku keele staatus. Asjaomastest juhtumitest selgub, et Euroopa Kohus on selliste püüdluste suhtes kõike muud kui vaenulik. Need juhtumid esitlevad piirnorme, millest liikmesriigid on kohustatud kinni pidama, kui nad tuginevad keelepoliitikale kui põhivabaduse erandile.

Kohtuasjas *Agonese*²³² seisis kohus silmitsi olukorraga, kus Itaalia riik üritas kontrollida teatud tööde tulemuslikkuse jaoks vajalikke keeleoskusi. Selle kohtuasja üks pool oli Itaalia kodanik, kelle emakeel oli saksa keel, kes elas Bolzano provintsis ning kes siirdus õpinguteks Austriasse. Sealt naastes kandideeris ta ühe Bolzanos asuva eraõigusliku pangandusametuse pakutud ametikoha täitmiseks korraldatud konkursil. Üks konkursil osalemise tingimus oli teatud (itaalia ja saksa) kakskeelsuse tõendi olemasolu, mida Bolzanos nõuti üldiselt avalikus teenistuses juhtival ametikohal töötamiseks. Seda tõendit väljastasid Bolzano provintsi ametiasutused ning selle väljastamise aluseks oli eksam, mida pidi sooritama samas provintsis. Vaatamata tõendi puudumisele oli nimetatud kodaniku, härra Angonese, näol tegemist täielikult kakskeelse isikuga. Sellele lisaks esitas ta nimetatud pangandusametusele dokumendid, mis tõestasid tema keeleoskust. Sellegipoolest ei lubatud teda konkursile, kuna ta ei esitanud selles osalemiseks nõutud tõendit.

Kohus leidis, et ELi lepingu endise artikli 48 kohaselt nõuab töötajate liikumisvabadus ühenduse piires igasuguse kodakondsusel põhineva liikmesriikide töötajate diskrimineerimise kaotamist nii töölevõtmisel, töö tasustamisel kui ka muude töötingimuste puhul. Kohus leidis samuti, et ELi lepingu endises artiklis 48 sätestatud kodakondsusel põhinevat diskrimineerimise keeldu tuleb kohaldada ka eraisiku suhtes.²³³ Kohus otsustas, et vastava tõendi esitamise nõue on kodakondsuse põhiselt diskrimineeriv, kuna isikutel, kes ei elanud

²³² Kohtuasi C-281/98: *Angonese*, EKL 2008, lk I-4139.

²³³ *Ibid.*, kohtuotsuse punkt 36.

Bolzano provintsis, oli vähe võimalusi selle tõendi hankimiseks ning peaaegu võimatu nimetatud ametikohale kandideerida.²³⁴ Sellisel juhul oleks pidanud see põhinema objektiivsetel kaalutlustel, mis ei sõltu asjaomaste isikute rahvusest ning mis on õiguspäraselt taotletava eesmärgiga proportsionaalsed. Kohtu arvates võib õiguspäraseks osutada nõue, et kandidaadil peab olema teatava tasemega keeleoskus, ning selline tõend, nagu selles kohtuasjas käsitletav tõend, võib olla keeleoskuse hindamise kriteeriumiks. Seatud eesmärgi kohaselt peeti sellegipoolest ebaproportsionaalseks asjaolu, et nõutud keeleoskust ei olnud võimalik tõendada mingil muul viisil, eelkõige teistes liikmesriikides omandatud samaväärsete tõenditega.²³⁵

Kohtuasi Agonese on hea näide sobiva tasakaalu saavutamisest keelelise mitmekesisuse väärtusena käsitlemise ning mitmekeelsuse kaitseks vaid vajalike ja vältimatute meetmete kasutamise lubamise vahel. Kohtuasjas United Pan-Europe Communications Belgium ja teised²³⁶ pidi kohus tegema kaudselt otsuse teatavate aspektide kohta, mis käsitlesid mitmekeelsuse säilitamist kakskeelses piirkonnas. Selles kohtuasjas käsitles kohus Belgias edastamiskohustust, mille kohaselt olid mittekohalikud kaabelviettevõtjad kohustatud edastama kohalike ringhäälingukanalite programme. Sellega rikuti aga teenuse osutamise vabadust. Kohus tunnistas, et kultuuripoliitika kehtestab üldsuse huvides ülimusliku nõude, mis õigustab piiranguid teenuste osutamise vabadusele.²³⁷ Kohus oli valmis nõustuma ka käsitletava õigusaktiga, millega tagati selle piirkonna televaatajatele, et neid ei jäeta ilma juurdepääsust kohalikele ja riiklikele uudistele ja saadetele, mis esindavad nimetatud televaatajate kultuuri ja sobivad seega taotletava eesmärgi saavutamiseks.²³⁸ Samas leidis kohus, et piirangud teenuse osutamise vabadusele ei ole ebaproportsionaalsed ning jättis selles küsimuses lõpliku otsuse tegemise riigikohtu hooleks.²³⁹

Sarnane küsimus tõusis üles kohtuasjas Unión de Televisiones Comerciales Asociadas (UTECA).²⁴⁰ Selles leidis Euroopa Kohus, et EÜ õigus ei ole vastuolus vastava liikmesriigi vastuvõetud meetmega, mis nõuab televisiooniorganisatsioonidel kulutada 5% oma

²³⁴ *Ibid.*, kohtuotsuse punkt 40.

²³⁵ *Ibid.*, kohtuotsuse punkt 44.

²³⁶ Kohtuasi C-250/06: United Pan-Europe Communications Belgium ja teised, EKL 2007, lk I-11149.

²³⁷ *Ibid.*, kohtuotsuse punkt 41.

²³⁸ *Ibid.*, kohtuotsuse punkt 43.

²³⁹ *Ibid.*, kohtuotsuse punkt 51.

²⁴⁰ Kohtuasi C-222/07: Unión de Televisiones Comerciales Asociadas (UTECA) vs. Administración General del Estado, EKL 2009, lk I-01407.

tegevustulust Euroopa päritolu mängu- ja telefilmide tootmise eelrahastamisele ning, täpsemalt, kasutada 60% nimetatud protsendist selliste teoste rahastamisele, mille originaalkeel on üks vastava liikmesriigi ametlikest keeltest. Kohus tunnistas, et see meede piirab mitut põhivabadust nagu teenuste osutamise vabadus, asutamisvabadus, kapitali vaba liikumise põhimõte ja töötajate vaba liikumise põhimõte. Sellegipoolest leidis kohus, et see meede võib olla õigustatud, kuna selle eesmärk on kaitsta ja edendada ühte või mitut asjaomase liikmesriigi ametlikku keelt, ning et see meede ei olnud ebaproportsionaalne, kuna see mõjutas muu hulgas vaid väikest osa televisiooniorganisatsioonide tegevustulust. Kohus oli nõus isegi arvesse võtma, et nimetatud toetuse saajad olid enamasti vastava liikmesriigi filmitootmisettevõtted, kuna kohtu arvates kuulus see asjaolu nimetatud meetme juurde.

5. Kokkuvõte: Euroopa Liidu keelepoliitika

Eelnev ülevaade keelega seotud aspektidest Euroopa Liidu õiguses näitab, kuidas on saavutatud peen tasakaal mitmekeelsuse säilitamise ja siseturu sujuva toimimise vahel. Võib öelda, et Euroopa Liit käsitleb mitmekeelsust kahel tasandil. Esmalt, üksikisiku tasandil, kelle keelega seotud õigused on kaitstud ja kelle keelelisi huve edendatakse. Teisalt aga liikmesriigi tasandil, kelle pädevusi näha ette keelega seonduvate õigusaktide mõju siseturule ei seata täielikult kahtluse alla. Samas on aga vähemuste keeleõigused endiselt Euroopa kaardilt mõnevõrra puudu.

NELJAS PEATÜKK

Keeleõigused ja tõlge siseturul: mitmekeelse turu sujuva toimimise tagamine

Vaatamata sellele, et viimastel aastakümnetel on Euroopa Liit laiendanud oma pädevust puhtalt majanduslikest valdkondadest kaugemale, asutati see algselt majandusühendusena ning liidu siseturg esindab selle olemust siiani. Nii kaupade, teenuste ja kapitali piiriüleses kaubanduses kui ka liikmesriikide piires isikute vaba liikumise tagamisel võib keelt vaadelda kui mittesiduvat kaubandustõket, kuna kaupa peab teise riiki importimisel uuesti märgistama ning teatud juhtudel peavad neile olema lisatud ka importiva riigi keeles koostatud kasutusjuhendid; äri- ja tarbijalepingud peavad olema koostatud mingis kindlas keeles, mis on sageli vähemalt ühe poole jaoks võõrkeel; päritoluliikmesriigi asutuste välja antud ametlikud dokumendid peavad olema esitatud päritoluliikmesriigi keeles ning piisav keeleoskus võib

olla vajalik teatud kutsealadel tegutsemiseks.

Mõned nimetatud nõuetest tulenevad riiklikest sätetest; teised on kehtestatud Euroopa enda õigusaktidega. Samas tuleb märkida, et kui teatud keelenõuded võivad tekitada tõkkeid kaupleja jaoks (nt siis, kui ta peab mingis kindlas keeles andma teavet või koostama lepinguid), siis võivad need kõrvaldada tõkkeid mõne muu isiku jaoks (nt tarbija, kellel on õigus saada teavet või lepingut tema enda valitud keeles). Tarbijakaitse on tüüpiline näide sellest, kuidas lepingu nõrgemal poolel ehk tarbijal on õigus täiendavale õiguslikule kaitsele. Sellised sätted tagavad lepingulistest suhetes ebasoodsamas olukorras olevatele pooltele keeleõigused, mis on rahvusvahelisel tasandil haruldane asjaolu.

Siiski tundub, et selliseid nn pehmeid tõkkeid ei peeta ettevõtjate jaoks piiriüleses kaubanduseks suureks takistuseks. 2006. aastal Eurobaromeetri läbi viidud uuringu²⁴¹ järgi pidasid ettevõtjad keeleliste erinevuste kui piiriülese kaubanduse takistustega kaasnevaid kulusid vähem oluliseks (43%) kui teisi tõkkeid, nagu tehingute ebakindlust (61%), maksupoliitika erinevusi (58%), kaebuste ja konfliktide lahendamist üle riigipiiride (57%), riiklike eeskirjade erinevusi (55%), müügijärgsete teenuste tagamisest tulenevaid probleeme (55%) ning kättetoimetamisega kaasnevaid lisakulusid (51%).

Viie aasta pärast avaldas Eurobaromeeter järgmise uuringu, mis käsitles Euroopa lepinguõiguse kohaldamist tarbijavaheliste tehingute korral²⁴² ning mis tõestab enam-vähem sama, olgugi et selles jäid keelega seotud probleemid (teabevahetus või dokumentide tõlkimine) neljandale kohale (36%). Sellele eelnesid muude riikide tarbijalepinguõiguse väljaselgitamise keerukus (40%), maksueeskirjad (39%) ja vajadus kohandada kohalikke tarbijaeeskirju (38%). Uuringu kohaselt olid vastanute arvates keeleprobleemid peaaegu samal tasemel kui vajadus järgida formaalseid nõudeid selleks, et turule siseneda (35%), vajadus kasutada õigusabi muude riikide lepinguõiguse tõttu (35%) ning vajadus lahendada piiriülesed konfliktid (35%). Kättetoimetamist ja müügijärgseid teenuseid pidas probleemiks 31% vastanutest. Tähelepanuväärselt arvas 6% vastanutest, et keelel ja tõlkel on suur mõju nende otsusele müüa kaupu või teenuseid tarbijatele piiriüleselt, samas kui ülalmainitud hinnati kõiki suure mõjujõuga aspektideks. Pärast seda, kui igast liikmesriigist oli küsitatud

²⁴¹ 2006. aasta Eurobaromeetri kiiruuring nr 186 ettevõtte hoiakute kohta piiriülese kaubanduse ja tarbijakaitse suhtes.

²⁴² 2011. aasta Eurobaromeetri kiiruuring nr 321 Euroopa lepinguõiguse kohaldamise kohta tarbijatevaheliste tehingute korral.

ligi 250 ettevõtjat, näitasid uuringu tulemusel, et liikmesriigid, kus suur osa ettevõtjaid arvas, et keelel ja tõlkel on suur mõju nende otsusele müüa tarbijatele kaupu või teenuseid piiriüleselt, olid järgmised: Bulgaaria (19%), Kreeka (13%) ja Rootsi (10%). Neile järgnesid Hispaania, Saksamaa, Prantsusmaa, Leedu ja Läti, kus selliste ettevõtjate osakaal oli ligi 9%. Vähem olid keelega seonduvate probleemide pärast mures Itaalia, Malta ja Slovakkia ettevõtjad.²⁴³ Need vastused ei sõltunud seejuures kuidagi ettevõtjate suurusest. Selle kohta väidab aga teine uuring, et 11% väikese ja keskmise suurusega ettevõtetest tunnistas, et nad on puuduliku keeleoskuse tõttu kaotanud ärikontakte.²⁴⁴

Üldmainitud uuringute raames ei küsitud aga tarbijatelt, mil määral mõjutavad teatavad tõkked nende kalduvust osta piiriüleselt ning kas selles on oma roll ka keelel. Seda küsimust käsitles komisjoni mõjuhinnang ebaausate kaubandustavade direktiivi kohta. Komisjoni järelduste kohaselt võib jagada tõkked, mis tarbijat mõjutavad liidu siseturul, kahte kategooriasse: looduslikud tõkked (keel ja vahemaa) ja poliitikapõhised tõkked (maksusüsteem). Eurobaromeetri 2001. aasta uuringu kohaselt leiab komisjoni mõjuhinnang, et keeletõkked on tarbijate jaoks vähenemas: 53% Euroopa Liidu tarbijatest räägib peale oma emakeele veel vähemalt ühte Euroopa keelt ning 26% räägib veel kahte teist keelt. 71% küsitlenutest arvas, et iga Euroopa Liidu kodanik peaks lisaks oma emakeelele suutma rääkida veel ühte Euroopa keelt.²⁴⁵ Mõned autorid peavad aga eelnimetatud järeldusi liiga idealistlikeks. Nad väidavad, et võõrkeelest arusaamist ei saa võrrelda võõrkeelsete kaubanduslike teadaannete mõistmisega.²⁴⁶

1. Keelekasutus kaubanduses:

Euroopa Liit põhineb selle ametlike keelte võrdõiguslikkusel nii Euroopa institutsioonide ja Euroopa Liidu kodanike vahelise teabevahetuse kui ka juurdepääsu osas kõikide Euroopa õigusaktide ametlikele versioonidele kõigis liidu ametlikes keeltes. Nõukogu 1958. aasta määruse nr 1 kohaselt peavad kõik Euroopa Liidu vastuvõetud õigusaktid olema koostatud ja avaldatud kõigis liidu ametlikes keeltes. Nimetatud määrus käsitleb ka Euroopa

²⁴³ 2011. aasta Eurobaromeetri kiiruuring nr 321 Euroopa lepinguõiguse kohaldamise kohta tarbijatevaheliste tehingute korral, lk 60.

²⁴⁴ CILT: Effects on the European Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise, 2007.

²⁴⁵ Komisjoni mõjuhinnangu punkt 1.3.

²⁴⁶ Wilhelmsson, *The Average European Consumer: a Legal Fiction?*, „Private Law and the Many Cultures of Europe”, Kluwer, 2007, lk 261.

Liidu kodanike ja liikmesriikide ning Euroopa Liidu institutsioonide vahelist teabevahetust. Selle kohaselt võib liikmesriigi või liikmesriigi jurisdiktsiooni alla kuuluv isik saata ühenduse institutsioonidele saadetavad dokumendid omal valikul ükskõik millises liidu ametlikus keeles. Vastus tuleb seejuures anda saatjale samas keeles. Samuti peavad ühenduse institutsioonid selle kohaselt liikmesriigile või liikmesriigi jurisdiktsiooni alla kuuluvale isikule saatma dokumendid asjaomase liikmesriigi keeles.

Samas ei käsitle Euroopa Liidu keelekasutuse kord keelekasutust kaubanduses või Euroopa tasandil üldiselt. Subsidiaarsuse põhimõttest lähtuvalt jäetakse see küsimus tavaliselt liikmesriikide reguleerida. Ometi on ka juhtumeid, kus Euroopa õigusaktid näevad ette teatavate sätete kohaldamist keelekasutuse või mingis kindlas keeles teabe saamise suhtes, selleks et kaitsta mõningaid olulisi aspekte, nagu nõrgemat poolt lepingulistes suhetes või tervist ja ohutust. Selliste keelekasutust reguleerivate sätete eesmärk on kehtestada ühised ühtlustatud tagatised, millele Euroopa Liidu kodanikel oleks Euroopa Liidu kaudu juurdepääs. Õigusliku sekkumise ulatus ja vajadus peavad aga iga juhtumi korral olema hoolikalt läbimõeldud. Subsidiaarsuse põhimõtte alusel peaks Euroopa Liit õigusloomega tegelema vaid selliste juhtumite korral, kus on võimalik tõestada, et liikmesriigid ei suuda tõhusalt asjaomast küsimust reguleerida ning kus taotletavat eesmärki on võimalik saavutada vaid kogu Euroopa Liitu hõlmavate meetmete abil. Alates sellest, kui avaldati komisjoni 1993. aasta teatis ühenduses tarbijate teavitamiseks kasutatavate keelte kohta, on selge, et komisjoni kohaselt kuuluvad keelega seotud nõuded liikmesriikide pädevusse.²⁴⁷ Seda seisukohta tõhustavad mitmed teiste õigusaktide sätted. Euroopa Liit sekkub sellistesse küsimustesse vaid juhul, kui keelekasutust reguleerivad sätted on vajalikud liidu kodanike jaoks teatava kaitsetaseme tagamiseks.

2. Tarbijalepingute keel Euroopa Liidu õiguses

Alates 1980. aastatest on Euroopa Liit vastu võtnud mitmeid direktiive, mis käsitlevad tarbijakaitset erinevates lepingutes või lepinguliste suhete erinevaid külgi, milles peab liidu arvates olema Euroopa tarbijatele tagatud ühtne kaitsetase. Need õigusaktid kinnitavad eespool mainitud põhimõtet selle kaudu, et nad ei piira liikmesriikide õigust reguleerida

²⁴⁷ KOM(93) 456 lõplik, lõige 2.

lepingutes kasutatavat keelt. Sidevahendi abil sõlmitud lepinguid käsitleva direktiivi²⁴⁸ preambuli kohaselt on sidevahendi abil sõlmitud lepingutes kasutatavate keelte kindlaksmääramine liikmesriikide ülesanne. Sarnaselt märgib omavahel direktiivi sidevahendi abil sõlmitud lepingute kohta ja direktiivi väljaspool ärruume sõlmitud lepingute kohta²⁵⁰ ühendava direktiivi²⁴⁹ preambuli põhjendus 15, et selle direktiiviga ei ühtlustata tarbijalepingutele kohaldatavaid keelenõudeid, mistõttu võivad liikmesriigid säilitada või kehtestada oma siseriiklikus õiguses lepingulisele teabele ja lepingutingimustele esitatavad keelenõuded. Teisisõnu on neil vaba voli kehtestada tarbijalepingutes kasutatava (üldjuhul tarbija elukohaliikmesriigi) keelega seotud sätted oma siseriiklikes õigusaktides, kuid nad võivad ka jätta selle küsimuse täiesti reguleerimata.²⁵¹ Märkimisväärselt ei olnud eelnev põhjendus osa komisjoni algsest ettepanekust, vaid see lisati sinna hiljem õigusloome protsessi käigus.

Keeleküsimust mainitakse samuti direktiivis tarbijaõiguste kohta ametlike nõuete seas, mis käsitlevad sidevahendi abil ja väljaspool ärruume sõlmitud lepinguid. Mõlema lepingutüübi korral peab teavet andma lihtsas ja arusaadavas keeles (ei ole täpsustatud, millises keeles). Seda nõuet (mida sisaldavad peaaegu kõik tarbijakaitset käsitlevad direktiivid), võib pidada individuaalsete keeleõiguste mittesiduva avaldusena, kuna lihtsa ja arusaadava keele kasutamise nõue eeldab kaudselt, et leping on koostatud tarbijale arusaadavas keeles.

Direktiiv ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes,²⁵² mis jäeti lõpuks välja direktiivist tarbija õiguste kohta, ei käsitle samuti keelekasutuse küsimust. See sätestab vaid nõude, et lepingud peavad olema koostatud lihtsas ja arusaadavas keelest (olenemata sellest, mis keelega on tegu). Samas ei väida see selgesõnaliselt, et liikmesriikidel peaks subsidiaarsuse põhimõtte alusel olema õigus kehtestada erisätteid lepingutes kasutatava keele kohta. Loi Touboni sõnul kehtib näiteks Prantsusmaal nõue, et tarbijalepingud peavad olema

²⁴⁸ Vt põhjendus 8, Euroopa Parlamendi ja nõukogu 20. mai 1997. aasta direktiiv 97/7/EÜ tarbijate kaitse kohta sidevahendi abil sõlmitud lepingute korral.

²⁵⁰ Nõukogu 20. detsembri 1985. aasta direktiiv 85/577/EMÜ tarbija kaitsmise kohta väljaspool ärruume sõlmitud lepingute korral.

²⁴⁹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2011. aasta direktiiv 2011/83/EL tarbija õiguste kohta.

²⁵¹ Sarnast sätet ega põhjendust ei ole eelnevates väljaspool ärruume sõlmitud lepinguid käsitlevates direktiivides.

²⁵² Nõukogu 5. aprilli 1993. aasta direktiiv 93/13/EMÜ ebaõiglaste tingimuste kohta tarbijalepingutes.

koostatud prantsuse keeles²⁵³ ning samuti peavad 1999. aastal vastu võetud poola keele seaduse alusel olema poola keeles koostatud kõik lepingud, mille üks pool on poolakas ning mida täidetakse Poola riigi territooriumil.²⁵⁴

Siinkohal tasub ära märkida, et lepingus kasutatav keel ei määra sellele kohaldatavat seadust, isegi kui lepingus kasutatav keel ja seaduses kasutatav keel on erinevad ning võivad seetõttu tekitada probleeme lepingu tõlgendamisel. Näiteks võib juhtuda, et lepingus sisalduvatel teatud terminitel ja mõistetel ei ole kohaldatavas õigussüsteemis vasteid ning nende ulatused ja määratlused võivad tõlgituna muutuda. Praeguses üleilmastuvas maailmas koostatakse lepinguid või valmistatakse ette tüüplepinguid tihti inglise keeles ning vahel kasutatakse seejuures tavaõigusel põhineva õigussüsteemi mõisteid ja termineid, isegi kui kohaldatav õigussüsteem on tsiviilõiguslik ning neid mõisteid ei tunta. Seadused, mis reguleerivad riikidevahelisi lepingulisi suhteid poolte vahel, kes on pärit erinevatest liikmesriikidest, on kas lepingupoolte enda sätestatud või, selliste sätete puudumisel, reguleeritud Rooma I määrusega²⁵⁵ erinevate lepingutüüpide alusel. Rooma I määruse alusel kehtivad tarbijalepingute puhul selle riigi seadused, kus asjaomane tarbija elab.

Vaatamata sellele, et Euroopa Liit sekkub keelekasutuse reguleerimisse lepingulistes suhetes üsna ettevaatlikult, sisaldavad need tarbijakaitse eesmärgil vastu võetud direktiivid, millel võib olla suur piiriülene mõju, mõningaid kohustuslikke sätteid keelekasutuse kohta, et kaitsta tarbija huve. Olgugi et need sätted nõuavad näiteks tõlkimisega seotud kulude katmist ettevõtjalt, kuna ta peab andma teavet ja koostama lepinguteksti teatavas keeles, on need kehtestatud siiski kõrgema eesmärgi – tarbija kaitsmise – nimel. Osaajalise kasutamise õigusega leping on tüüpiline piiriülene leping, milles ettevõtja ja tarbija on sageli eri liikmesriigi elanikud ning osaajalise kasutamise õiguse objektid asuvad tihti tarbija päritoluriigist erinevas riigis. Direktiiv osaajalise kasutamise õiguse ja pikaajalise puhkuse toote lepingute kohta²⁵⁶ sisaldab sätteid nii lepingueelse teabe esitamisel kui ka lepingu koostamisel kasutatava keele kohta. Lepingueelne teave peab olema koostatud tarbija valikul (ühes) selle liikmesriigi keeles, kus tarbija elab või mille kodanik ta on, tingimusel, et

²⁵³ 4. augustil 1994. aastal vastu võetud seadus nr 94-665.

²⁵⁴ Avaldatud Poola Vabariigi 1999. aasta ametlikus väljaandes (Dziennik Ustaw) nr 90, punkt 999 koos hilisemate muudatustega.

²⁵⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 17. juuni 2008. aasta määrus (EÜ) nr 593/2008 lepinguliste võlasuhete suhtes kohaldatava õiguse kohta.

²⁵⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. jaanuari 2009. aasta direktiiv 2008/122/EÜ tarbijate kaitse kohta seoses osaajalise kasutamise õiguse, pikaajalise puhkuse toote, edasimüügi ja vahetuslepingute teatavate aspektidega.

see on Euroopa Liidu ametlik keel.²⁵⁷ Lisaks võivad liikmesriigid keelekasutusele suhtes kehtestada rangemaid reegleid. Liikmesriik, kus tarbija elab, võib nõuda, et leping esitataks tarbijale igal juhul (ühes) kõnealuse liikmesriigi keeles, tingimusel, et see on Euroopa Liidu ametlik keel. Samuti võib liikmesriik nõuda, et ettevõtja esitaks üht konkreetset kinnisvara käsitleva osajalise kasutamise õiguse lepingu puhul tarbijale lepingu kinnitatud tõlke (ühes) selle liikmesriigi keeles, milles kinnisvara asub, tingimusel, et see on Euroopa Liidu ametlik keel. Direktiivi lisad sätestavad standardinfo teabelehed erinevate lepingutüüpide jaoks. Iga teabeleht nõuab, et ettevõtja tagaks teavet selle kohta, millis(t)es keel(t)es saab ettevõtjaga vahetada lepinguga seotud teavet, mis on seotud näiteks juhatuse otsuste, kulude suurenemise ning järelpärimiste ja kaebuste haldamisega.

Liikmesriigid täidavad neid keelenõudeid erinevatel viisidel. Euroopa Liidu tarbijaõiguse lühikokkuvõtte²⁵⁸ annab ülevaate nende täitmise viisidest. Osa liikmesriike pakub näiteks laiemat keelevalikut kui nägi ette nimetatud direktiiv. Maltal võib ostja valida selle liikmesriigi keele, kus ta elab, oma rahvuskeele või mis tahes Euroopa Liidu ametliku keele. Eestis võib igal juhul valida elukohariigi- ja rahvuskeelele peale ka eesti keelt. Taanis, Soomes ja Rootsis on võimalik valida mitte üksnes Euroopa Liidu ametlike keelte vahel, vaid ka norra ja islandi keelt. Paljud liikmesriigid on aga kehtestanud rangemad reeglid. Kreekas, Lätis, Leedus, Portugali, Slovakkias ja Hispaanias peab leping olema igal juhul koostatud asjaomase liikmesriigi ametlikus keeles.²⁵⁹ Prantsusmaal ja Belgias peab seevastu leping olema kättesaadav asjaomase riigi keeles juhul, kui ostja on prantslane või bulgaarlane või kui kinnisvara asub selles asjaomases riigis. Iirimaal peab müüja koostama lepingu inglise (ja iiri) keeles, kui ostja nii nõuab ja ta Iirimaal elab. Maltal peab müüja koostama lepingu inglise või malta keeles, kui ostja nii nõuab, isegi kui ta Maltal ei ela.²⁶⁰

Tarbekaupade direktiiv²⁶¹ sisaldab sätteid keelenõuete kohta garantiides. Esiteks, kehtestab see nõuded lihtsa keele kasutamiseks garantiide sisu edasiandmisel, ning teiseks, lubab see liikmesriikidel vormistada garantiisid ühes või mitmes Euroopa Liidu ametlikus

²⁵⁷ Direktiivi artiklid 4 ja 5.

²⁵⁸ Hans Schulte-Nölke: *EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis*, Universitat Bielefeld, 2008.

²⁵⁹ Hispaania puhul ei ole selleks keeleks tingimata uks Euroopa Liidu ametlikest keeltest.

²⁶⁰ Vt *Consumer Law Compendium*, lk 465–467.

²⁶¹ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. mai 1999. aasta direktiiv 1999/44/Eü tarbekaupade muugi ja nendega seotud garantiide teatavate aspektide kohta.

keeles. Seda võimalust on kasutanud 15 liikmesriiki.²⁶²

Direktiiv elektroonilise kaubanduse kohta²⁶³ viitab keelekasutusele sätetes, mis käsitlevad teavet, mida teenuseosutaja peab andma enne seda, kui teenuse saaja tellimuse esitab. Nimetatud teave hõlmab lepingu sõlmimiseks pakutavaid keeli. Nendest eeskirjadest on lubatud erandit teha vaid juhul, kui pooled ei ole tarbijad ning nad lepivad selles ise kokku.²⁶⁴ Samal ajal näeb direktiiv ka ette, et kaubandus-, kutse- ja tarbijaühingud või -organisatsioonid koostavad ühenduse tasandil tegevusjuhendid ning tagavad selle, et need oleksid elektroonilisel teel kättesaadavad kõigis Euroopa Liidu keeltes.

2005. aastal võtsid Euroopa Parlament ja nõukogu vastu direktiivi ebaausate kaubandustavade kohta.²⁶⁵ Eksitavat või solvavat keelekasutust peetakse ebaausaks kaubandustavaks ning seda käsitleb ka nimetatud direktiiv. Olukorda, kus ettevõtja on võtnud endale kohustuse osutada müügijärgset teenust tarbijale, kellega ta on enne tehingu sõlmimist suhelnud keeles, mis ei ole ametlik keel liikmesriigis, kus ettevõtja asub, kuid teinud seejärel teenuse kättesaadavaks vaid mingis muus keeles, ilma et ta oleks tarbijat sellest enne tehingu sõlmimist selgesõnaliselt teavitanud, peetakse direktiivi järgi kõikidel tingimustel ebaausaks kaubandustavaks.²⁶⁶

Lepinguõiguse valdkonnas on viimaste aastate kõige märkimisväärsem saavutus kahtlemata komisjoni 2011. aasta ettepanek²⁶⁷ võtta vastu määrus Euroopa ühise müügiõiguse kohta. Midagi sarnast on ka varem tehtud, näiteks on komisjon alates 2001. aastast avaldanud teatiseid Euroopa lepinguõiguse kohta ning ühtlasi on seda teemat käsitletud ühes 2010. aastal avaldatud rohelises raamatus. Nimetatud dokumentide tulemusel ja komisjoni palvel koostasid akadeemikud ühise tugiraamistiku kavandi, millest sai juhend Euroopa ühise müügiõiguse normistiku koostamiseks. 2011. aastal esitles komisjoni moodustatud

²⁶² Belgia, Bulgaaria, Küpros, Taani, Eesti, Kreeka, Ungari, Itaalia, Leedu, Luksemburg, Malta, Poola, Portugal, Sloveenia, Hispaania, Ühendkuningriik (*Consumer Law Compendium*, lk 689).

²⁶³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 8. juuni 2000. aasta direktiiv 2000/31/EÜ infoühiskonna teenuste teatavate õiguslike aspektide, eriti elektroonilise kaubanduse kohta siseturul.

²⁶⁴ Direktiivi artikli 10 lõike 1 punkt d.

²⁶⁵ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2005/29/EÜ, 11. mai 2005, mis käsitleb ettevõtja ja tarbija vaheliste tehingutega seotud ebaausaid kaubandustavasid siseturul ning millega muudetakse nõukogu direktiivi 84/450/EMÜ, Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiive 97/7/EÜ, 98/27/EÜ ja 2002/65/EÜ ning Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EÜ) nr 2006/2004.

²⁶⁶ I lisa, lõige 8.

²⁶⁷ KOM(2011) 635 lõplik.

eksperdirühm võimaliku tulevikus kohaldatava Euroopa lepinguõiguse normistiku teostatavusuuringut. Kõik eelnimetatud dokumendid käsitlevad ühise terminoloogia vajalikkuse küsimust lepinguõiguses, et vältida vastuolusid, mis võivad tekkida mõnevõrra erinevate riiklike määratluste kasutamisest. Samas ei käsitle need dokumendid aga keelekasutuse küsimust. Selle teemaga tegeleb laiemalt ülalnimetatud määruse eelnõu, mis koondab teostatavusuuringu tulemused ning sätestab ka täiendavad eeskirjad keelenõuetele.

Komisjoni sõnul on piiriüleste tehingute puhul oluliseks takistuseks erinevused liikmesriikide lepinguõiguses – ettevõtjad seisavad näiteks silmitsi ebakindlustega, mis on tingitud liikmesriikide lepinguõiguse erinevustest, ning peavad piiriülese kaubandusega tegelemiseks investeerima liikmesriikide õigusnormide tõlkimisse ja professionaalse õigusabi kasutamisse; tarbijad aga hoiduvad piiriüleses kaubanduses osalemisest sageli usalduse ja oma õiguste kohta teabe puudumise tõttu. Määruse eelnõu annab nii ettevõtjatevahelises kontekstis kui ka ettevõtte ja tarbija vaheliste lepingute puhul mõlemale poolele võimaluse valida nende lepingulistele suhetele kohaldatava õigusena Euroopa müügiõigust.

Kui Euroopa müügiõigus saab osaks ühest Euroopa Liidu määrusest, tähendab see, et selle sisu on võrdselt autentne ja ametlik igas Euroopa Liidu ametlikus keeles. Nende ühiste normide kasutamine kõrvaldab kohaldatavate liikmesriikide õigusest tõlkekulud ja ettevõtjate jaoks õigusabiga seotud kulud ning suurendab tarbijate usaldust. Määruse eelnõu mõju on sellest veel laiaulatuslikum. Määruse eelnõu eesmärk on suurendada arusaadavust ja tarbijausaldust, nõudes kauplejalt tarbijale tema valitud keeles Euroopa ühise müügiõiguse olemust ja eripärasid tutvustava teabelehe esitamist. Nimetatud teabeleht on kättesaadav määruse lisas igas liidu ametlikus keeles.²⁶⁸ Neist kohustusest kõrvalehoidmine toob kaasa tõsised õiguslikud tagajärjed: kokkulepe Euroopa ühise müügiõiguse kohaldamise kohta ei ole tarbija jaoks siduv enne, kui tarbija on saanud kokkuleppe kinnitusega teabelehe ja väljendanud oma nõusolekut.

Ühtlasi ei sea määruse eelnõu lepingu keele puhul kahtluse alla subsidiaarsuse põhimõtet. Preambuli põhjendus 27 väljendab seda üpris selgesõnaliselt. Selles on ära toodud küsimused, mis ei kuulu Euroopa müügiõiguse reguleerimisalasse ning mida reguleerivad liikmesriikide olemasolevad õigusaktid. Nende küsimuste hulka kuulub ka lepingu keele

²⁶⁸ Määruse eelnõu, II lisa.

kindlaksmääramine. Võiks eeldada, et lepingu keel ei ole enam nii oluline, kui tarbijale on tema peamised õigused ja tagatised talle sobivas keeles koostatud normistiku ja teabelehe kujul kättesaadavad. Samas on teabe esitamine lepingu sõlmimiseks pakutavas keeles kohustus vaid elektroonilisel teel sõlmitava kauglepingu puhul.²⁶⁹

Määruse eelnõu artiklis 61 on ära toodud erieeskirjad keeleliste erinevuste lahendamiseks juhul, kui leping on koostatud kahes või enamas keeles ja need keeled on võrdselt autentsed. Kavandatud eeskirja järgi tuleb lepingu tõlgendamisel lähtuda algselt koostatud tekstist. Eelnõu sätte ei arvesta tekkinud erinevuste lahendamisel lepingu eesmärki, vaid osutab tagasi teksti koostamisele ning lähtub keelest, milles kokkulepe saavutati.

Lepingulistes suhetes on lepingupoolte vaheline suhtluskeel sama tähtis kui lepingu keel. Määruse eelnõu artiklis 27 sätestatakse eeskirjad suhtluskeele määramiseks juhul, kui pooled ei suuda selles kokkuleppele jõuda. Sellistel juhtudel kasutatakse suhtluskeelena seda keelt, milles leping sõlmiti.

Lisaks kordab määruse eelnõu tarbijadirektiivide põhilist eeskirja teabe esitamise ja eraldi läbirääkimata lepingutingimuste koostamise kohta lihtsas ja arusaadavas keeles, määratlemata seejuures selleks kasutatavat keelt, mis on subsidiaarsuse põhimõtte alusel liikmesriigi reguleerimise.

²⁶⁹ Määruse eelnõu artikli 24 lõike 4 punkt d.

3. TÖLKIMISE LÄHTEKOHAD

Enne tõlkeprobleemide analüüsimist käsitlen lähemalt oskus- ja õiguskeelt ning määrän nende alusel lähteteksti tüübi ning selle kõrval ka lähte- ja sihtkeelse teksti kommunikatiivse eesmärgi. Ühtlasi vaatlen ka seostuvaid tõlketeoreetilisi käsitlusi ning tutvustan tõlkemudelit, millest lähtusin tõlkimisel.

3.1 OSKUS- JA ÕIGUSKEEL

Eesti kirjakeel on ühtlustatud, normitud ning üldkasutatav keelekuju, millel on erinevad allkeeled, nagu üldkeel ja oskuskeel (EKK; Kask 1995: 9). Üldkeel on kirjakeele see osa, mida tarvitab terve keele kõnelejaskond ning mille sõnavara on üldtuntud. Oskuskeel on aga seotud mingi kindla erialaga ning selle valdamine nõuab kõnelejalt vastavat ametialast haridust või ettevalmistust. Oskuskeel toetub oma sõnavaras üldkeelele, kuid on oma olemuselt palju täpsem ja süsteemsem. Oskuskeeles taotletakse terminite eelkõige ühemõttelisust, mis tähendab, et teoorias peaks üks termin vastama ühele mõistele. Üldkeeles on seevastu terminite ja nendega seotud piirid ähmasemad, sõnadel on erinevaid tähendusi ja sünonüüme. (Kask 1995: 9) Samas toimub nimetatud allkeelte vahel pidev mõlemasuunaline liikumine, mis väljendub selles, et paljud erialaspetsiifilised sõnad kanduvad ajapikku üldkeelde ning vastupidi. Terminite teise allkeelde kasutuselevõttuga kaasneb aga tavaliselt muutus vastava sõna leksikaalses semantikas. Nii omistatakse oskussõnadele üldkeeles esmapärasest laiem tähendus ning üldkeelsetele sõnadele oskuskeeles algupärasest kitsam tähendus. (Erelt 2007: 22-23)

Tiiu Erelti sõnul jaguneb oskuskeel eri alade oskuskeelteks ehk erialakeelteks, nagu meditsiini- ja õiguskeel (Erelt 2007: 13). Õiguskeel ei ole aga pelgalt õigusaktide või seaduskeel. Uno Liivaku nendib siinkohal, et õiguskeele alla kuulub peale õigusaktide keele ka õigusteaduse keel (1996b: 12). Nendel kahel keelel on ühtlasi erinev sisu ja eesmärk. Õigusaktide ehk seaduskeel on vahend, mille kaudu antakse inimestele teada nende õigused ja kohustused. Õigusaktide keele eesmärk on edastada teavet lihtsalt, arusaadavalt ja ühele tõlgendatavana. (Mereste 1995: 12-13) Õigusteaduse keelt kasutatakse aga selleks, et õigusprobleeme ja õigusaktide keeles väljendatut teaduslikult käsitleda ja analüüsida. Õigusteaduse keel nõuab ülimat terminoloogilist täpsust ning seda kasutatakse eelkõige kirjaliku ja suulise suhtlusvahendina õigusala asjatundjate vahel. Õigusteaduse keel ei pea

olema üldsusele arusaadav. (*ibid.*: 10–12)

Õigustõlge viitab seejuures õiguskeelse teksti tõlkimisele ühest keelest teise. Deborah Cao sõnul tuleb õigusteksti tõlkimisel lähtuda tekstitüübist ja selle kommunikatiivsest eesmärgist. Selle jaoks esitab ta järgneva tekstitüpoloogia: 1) seadusandlikud ehk norme kehtestavad tekstid, 2) kohtuametnike või õigusasutuste kohtumenetluse käigus toodetud tekstid, 3) juristiharidusega akadeemikute või õigusteadlaste koostatud õigusalsed teadustekstid, ning 4) juristide või mittejuriidiliste isikute koostatud eradokumentid, nagu lepingud. Igale nimetatud tekstitüübile on omane mõneti erinev keelekasutus ja kommunikatiivne eesmärk. Cao sõnul eristatakse õigustekstide puhul eelkõige normatiivse ja informatiivse kommunikatiivse eesmärgiga tekste. Normatiivsed on kõik õigustloovad ja piiranguid seadvad tekstid. Informatiivsed on õigusalsed teadustööd, märkused, õigusabi, kliendi ja juristi vaheline suhtlus ning kohtumenetluses kasutatavad dokumendid. (Cao 2007: 9-10)

Ülaltoodud tüpoloogia alusel liigitasin lähteteksti õigusalsed teadustekstide alla. Lähtudes määratud tekstitüübist ning lähteteksti kirjeldavast ja konstateerivast loomust, otsustasin, et selle kommunikatiivne eesmärk on nii lähte- kui ka sihtkeeles informatiivne ehk lugejale teabe edastamine.

3.1 TÕLKEMUDEL

Sobiva tõlkemudeli leidmiseks selgitasin esmalt välja lähteteksti tüpoloogilise kuuluvuse ning võtsin selle aluseks Inglise keeleteadlase Peter Newmarki liigituse, milles järgi ta eristab teksti ekspressiivseid, informatiivseid ja vokatiivseid tekste. Ekspressiivsete tekstide hulka kuuluvad Newmarki sõnul isikulise, väljendusliku ja loomingulise laadiga tekstid, nagu kirjandusteosed, biograafiad, esseed ja autoriteetsed tekstid. Informatiivsed tekstid on seevastu tunnetuslikud, intellektuaalsed, kirjeldavad ja objektiivsed, nagu teadus- ja tehnikatekstid, õpikud, väitekirjad ja protokollid. Vokatiivsed on aga emotiivsed, konnotatiivsed, käskivad ja retoorilised tekstid ning nende hulka kuuluvad reklaamid, seadused, määrused, propagandistlikud ja populaarteaduslikud teosed. (1981: 12-15; 1988: 39) Arvestades, et siinse lähteteksti puhul on tegemist Euroopa Komisjoni tellitud uuringute kokkuvõttega, mis ei ole normatiivne dokument, vaid Euroopa Liidu mitmekesisuse ja keeleõiguste võimalike arengusuunade üle arutlev ning nende kohta ülevaadet andev kirjutis,

liigitasin selle Newmarki tüpoloogia põhjal informatiivsete tekstide hulka. Informatsiooni edastavate tekstide tõlkimisel tuleb Newmarki sõnul kasutada kommunikatiivset tõlkemudelit (Munday 2008: 45).

Newmarki kommunikatiivne tõlkemudel põhineb tema kommunikatiivse tõlke teoorial, mille ta vastandab semantilise tõlkega. Newmarki teooriad põhinevad suuresti USA keeleteadlase Eugene Nida ekvivalentsusteooriatel. Nida tutvustas oma töödes kahte erinevat tõlkemudelit: formaalset ja dünaamilist ekvivalentsust. Formaalne ekvivalentsus on lähteteksti sõnumi võimalikult täpne sisuline ja vormiline edasiandmine; dünaamiline ekvivalentsus aga lähteteksti sõnumile lähima loomuliku ekvivalentsi leidmine, seda nii sisulises kui ka stiililises mõttes. (Munday 2008: 42) Newmarki kommunikatiivne tõlge sarnaneb Nida dünaamilise ekvivalentsusega ning üritab saavutada sihtkultuuri lugejatele sama mõju, mida saavutas lähtetekst lähtekultuuri lugejatele. Semantiline tõlge sarnaneb formaalse ekvivalentsusega ning üritab luua sihtkeeles teksti, mis oleks lähtekeelse tekstiga semantiliselt ja süntaktiliselt võimalikult samaväärne. (*ibid.*: 44)

Kommunikatiivse tõlke eesmärk on teha lähtetekst sihtkultuuri lugejale tõlke näol võimalikult selgeks ja arusaadavaks. Seega lähtub kommunikatiivne tõlge eelkõige sihtkultuurist ja sihtkeelele omasest väljendusviisist, kuid samas austab ka lähteteksti vormi. Semantilise tõlke eesmärk on vastupidiselt lähteteksti vormi ja tähenduse võimalikult täpne säilitamine sihtkeeles. (Munday 2008: 44-45). Siinkohal tekkis küsimus, millist tõlkemudelit eelistada, kuna teaduslike tekstide puhul soovib Newmark järgida kommunikatiivset tõlkemudelit, kuid õigustekstide puhul lähtuda semantilisest tõlkemudelist (Newmark 1981: 47-48). Liigitasin küll lähteteksti informatiivseks tekstiks, kuid arvasin, et oluline on ka arvestada asjaolu, et ülaltoodud Cao tüpoloogia järgi arvatakse seda ka õigustekstide hulka. Võttes arvesse, et lähte- ja sihtteksti adressaadid ei ole üksnes õigusala asjatundjad, vaid ka laiem avalikkus, üritasin, nii palju kui võimalik, kasutada kommunikatiivset tõlkemudelit, et toimetada lugejani võimalikult lihtsasti jälgitav ja mõistetav tekst. Teatud kontekstis pidasin paremaks aga semantilise tõlkemudeli järgimise, näiteks määrustele ja direktiividele viitavas kontekstis, et lähtetekstis tähistatud võimalikult täpselt edasi anda.

4. TÕLKEPROBLEEMIDE ANALÜÜS

Järgnevalt analüüsin lähteteksti tõlkimise ja sihtteksti mustandi toimetamise käigus esile kerkinud probleeme. Analüüsis keskendun kolmele järgmisele teemale: terminoloogia, stiil ning kohanimed ja akronüümid. Iga teema puhul käsitlen selle erinevaid tahke, millele tuli tõlkimisel või toimetamisel enim tähelepanu pöörata. Terminoloogia osas võtan vaatluse alla õigusterminid, mitmetähenduslikud terminid ning võõr- ja omasõnad. Stiili osas arutlen sõnastuse üle, keskendudes eelkõige kantseliidile ning ainsuse ja mitmuse vormidele. Kohanimede ja akronüümide osas tutvustan nimetatud elementide sihtteksti üleviimisel tekkinud küsimusi.

4.1 TERMINOLOOGIA

Terminoloogiat võib Uno Mereste (Erelt 2007: 11) järgi eristada neljal eri viisil. Esmalt ontoloogilises ja gnoseoloogilises tähenduses ning teisalt rakendusala ulatuse alusel kitsas ja laiemas mõttes. Ontoloogilises ehk esemelises tähenduses mõeldakse terminoloogia all oskuskeeltes kasutatavate oskussõnade hulka ehk oskussõnavara ja -keelt üldiselt. Gnoseoloogilises ehk tunnetuslikus tähenduses mõistetakse terminoloogiana õpetust oskussõnade moodustamisest ja kasutamisest ehk ühteagu nii oskussõna- kui ka oskuskeeletõpetust. Rakendusala ulatuse järgi kitsamas mõttes tähistatakse terminoloogiaga oskuskeeletõpetust. Laiemas mõttes mõistetakse terminoloogia all oskussõnade nõuetekohase kasutamise õpetust ehk oskuskeelt ja selle õpetust üheskoos. (*ibid.*)

Eeltoodud liigituse alusel omistasin siinses peatükis terminoloogiale selle kitsama ontoloogilise tähenduse, mis viitab oskussõnavarale ehk terminitele, mida kasutatakse oskuskeeles. Oskuskeel on seejuures üks kirjakeele allkeeltest, mis jaguneb eri alade oskuskeelteks ehk erialakeelteks (*ibid.*: 13, 18). Vastavate erialakeelte hulka kuulub muu hulgas ka õiguskeel, mistõttu kuuluvad õiguskeeles kasutatavad terminid oskussõnavara alla. Erinevalt muudest kirjakeele allkeeltest, nagu ilukirjanduskeelest, nõutakse oskussõnavaralt aga täpsemat ja neutraalsemat mõistete edasiandmist.

Õiguse oskussõnavarale esitatavad nõuded on ära toodud Justiitsministeeriumi veebisaidil avaldatud tõlkimise ja toimetamise põhimõtetes. Nende järgi peab õigustõlge

olema täpne, selge, üheselt mõistetav ning algtekstiga sisuliselt ja juriidiliselt samaväärne. Lisaks peab see vastama eesti keele normidele ning vältima võõrkeelseid väljendusviise. Korduvate mõistete tähistamisel nõutakse tekstis läbivalt sama termini kasutamist, kui see ei põhjusta eksitusi. Sünonüümide korral tuleb tõlkes kasutada nende levinuimat vastet, ning juhul, kui seda ei ole võimalik kindlaks määrata, tuleb kasutada lugejale arusaadavamat varianti. Võimalusel tuleb eelistada ka Eesti seadustes olemasolevate terminite kasutamist. (Justiitsministeeriumi veebileht) Need nõuded kehtivad samal ajal nii keelekasutusele kui ka terminoloogiale ning nendest lähtusin järgnevas analüüsis.

Veel enne, kui asun lähtetekstis esinenud termineid analüüsima, tutvustan ka muid allikaid, mida kasutasin abivahendina sõnadele vastete leidmisel. Pärast seda toon välja probleemseks osutunud õigusterminid, uurin nende semantilisi külgi ning esitan neile võimalikud tõlkevარიandid. Seejärel keskendun erinevatele mitmetähenduslikele sõnadele, mille valesti tõlgendamisel võidakse eksida nende tähistatud mõistete edasiandmisega. Viimasena toon näiteid terminitest, mille puhul kasutatakse eesti keeles nii võõr- kui ka omasõnu ning analüüsin, mille põhjal tuleks tõlkes nende vahel vastav valik teha.

4.1.1 TÖÖVAHENDID

Ingliskeelsetes ELi ja õigustekstides esinevatele terminitele võib eestikeelseid vasteid leida mitmesugustest allikatest. Järgnevalt tutvustan erinevaid veebipõhiseid termini- ja andmebaase, käsi- ja sõnaraamatuid ning muid asjaomaseid allikaid, mida kasutasin abivahendina lähteteksti tõlkimisel.

Kõige ajakohasemaid ja usaldusväärsemaid tõlkevasteid ELiga seotud tekstides kasutatavatele terminitele leidsin ELi institutsioonide terminibaasist IATE. Olemasolevate mõistete tähistamiseks võib IATE pakkuda mitut sobivat terminit, kuid samal ajal on iga termini juurde märgitud selle usaldusväärseuse aste ning mitme vaste kuvamisel on nimetatud vastete hulgast tihti välja toodud otsitud mõiste tähistamiseks eelistatud ja/või ebasoovitav termin. Ühtlasi on iga termini juurde lisatud selle allikaviide.

Lisaks terminibaasile IATE oli tõlkimisel abiks EuroVoc mitmekeelne teaurus, millesse on koondatud erinevad ELi tegevusvaldkondades kasutatavad terminid. Samuti võis õigusterminitele vasteid leida EKI mitmekeelset terminibaasi ESTERM. See baas koostati

EÕKKis valminud ELi õigusaktide eestikeelsete tõlgete ning nendes kasutatud terminoloogia põhjal, mistõttu võivad mõningad sealsed terminid olla vananenud või sobida vaid mingis kindlas kontekstis kasutamiseks. EKI soovitab sel põhjusel kasutada ESTERMi kõrval ka muid allikaid.

Tekstipõhiselt otsisin termineid ka EUR-Lex andmebaasist, mis sisaldab mitmesuguseid ELi institutsioonide, liikmesriikide ja muude asjakohaste asutuste ametlikke dokumente. Üldiselt on EUR-Lexis igale dokumendile olemas ka tõlked, kuid need ei pruugi olla saadaval igas liidu ametlikus keeles.

Üldiseid soovitusi euro- ja õigustekstide tõlkimiseks võis leida EÕKKi inglise-eesti õigustõlke käsiraamatust. Selles on euro- ja õigustekstides levinud keelendite ja nende vastete kõrval välja toodud ka tõlkimise põhimõtted ning erinevad faktid ELi ja selle institutsioonide kohta. Käsiraamat valmis ESTERMi sarnaselt EÕKKis ja selle eesmärk oli juhendada tõlkijaid ELi õigusaktide eestindamisel. Käsiraamatut uuendati viimati 2004. aasta novembris ning sellisel kujul on see ka hetkel veebis saadaval.

Eestikeelsetele õigusterminitele otsisin seletusi 2000. aastal välja antud ÕList. Muid sõnaseletusi ja soovitusi leidsin peamiselt EKI koostatud sõnastikest, nagu ÕS, EKSS ja AMSS. Lisaks nendele pöördusin ka EKI keelenõuvaka poole.

Teatud juhtudel oli kasu ka Eesti seadustes ja nende tõlgetes kasutatava sõnavara võrdlemisest. Kõik Eesti seadused ja nende olemasolevad ingliskeelsed tõlked on kättesaadavad Riigi Teataja võrguväljaande veebisaidil.

Lisaks eelnimetatud veebiallikatele kasutasin teatud õigusterminite analüüsimiseks ja nende sisu täpsemaks mõistmiseks kahe õiguslase ingliskeelse seletava sõnaraamatu abi. Neist esimene oli Oxfordi Ülikooli kirjastuse 1997. aastal väljastatud „A Dictionary of Law” neljas väljaanne (DL) ning teine 1991. aastal avaldatud Henry Campbell Blacki „Black’s Law Dictionary: Definitions of the Terms and Phrases of American and English Jurisprudence, Ancient and Modern” kuues väljaanne (BDL).

4.1.2 ÕIGUSTERMINID

Selles punktis käsitlen lähemalt erinevaid lähteteksis esinenud õigustermineid, millega tõlkimisel probleeme tekkis. Õigusterminitele vastete leidmine osutus siinse magistritöö lähteteksti eestindamisel üheks aeganõudvaimaks ülesandeks. Terminite puhul tekkis enim raskusi kas üldiselt nende olemuse mõistmisega ja seetõttu ka vaste leidmisega või ühe vaste väljavalimisega mitme olemasoleva seast.

Teoreetiliselt võiksid tänapäevasel tehnoloogiaajastul olla tõlkijal olemas kõik eeldused selleks, et leida otsitavale terminile vaste, kuna paljud terminibaasid ja sõnastikud on kättesaadavad ka veebikujul. Praktikas alati selline olukord ei ole ning mõningaid termineid sihtkeelsetes andmebaasides ei leidugi. Juhul kui seisin lähteteksti tõlkimisel silmitsi sarnase olukorraga, pöördusin esmalt ükskeelsete seletavate sõnaraamatute poole, lootes, et selle abil võõrkeelse termini mõiste selgub. Alati ei aidanud aga termini sisulise tähenduse mõistmine probleemi lahendada ning jäi endiselt õhku küsimus, millega seda vastendada sihtkeeles. Siinkohal võis järgida Triin Randlase esitatud võimalusi uue mõiste tähistamiseks, kas uue termini loomise või kirjeldava tõlkevaste kasutamise kaudu. Kirjeldavat tõlkevastet ei peeta aga Randlase sõnul parimaks lahenduseks, kuna termini eesmärk ei ole mõiste olemuse ümberjutustamine, vaid selle tähistamine. (Randlane 2011: 118) Nimetatud võimalusi võtsin arvesse, kui tähistasin mõisteid, millele eesti keeles vasted puudusid.

Lisaks pidin terminite tõlkimisel arvestama asjaolu, et õiguskeeles kasutatakse oskuskeelele omaselt teatud sõnu kitsama tähendusega kui üldkeeles (Erelt 2007: 22). Nii võivad õigusteksti eestindamisel saada komistuskiviks mitmed üldkasutatavad sõnad, mille puhul on õiguskeeles kasutusel selle üldkeelsest põhivastest mõnevõrra erinev termin. Üks selline lähtetekstis esinenud sõna oli näiteks *company*. Hille Saluääre sõnul kasutatakse tavakeeles *company* vasteks üldiselt sõnu 'ettevõte' või 'firma', kuid õigustõlkes vastendatakse see äriseadustiku määratluse alusel terminiga 'ettevõtja' (Saluäär 2009). Sama terminiga eksisin algselt ka lähteteksti tõlkimisel, kui asendasin selle sihtteksti mustandis vastega 'ettevõte'. Tehtud viga mõistsin alles Hille Saluääre artiklit lugedes, mistõttu veendusin selles, kui oluline on õigustekstide tõlkimise eeldustest oskus endas kahelda (Liivaku 1996a: 164). Õigustõlke valdkonnas veel mitte piisavalt pädeval tõlkijal võib aitata see oskus vältida eksimist selliste tähendusnüansside edastamisel. Seda eeldust silmas pidades

üritasin kõik kahtlust äratavad terminid sihtteksti mustandit toimetades täiendavalt üle kontrollida.

Juhul kui lähtekeelsel õigusterminil oli mitu tõlkevastet ning tuli otsustada, millist nende hulgast selle tähistamiseks sihttekstis kasutada, lähtusin paljuski Krista Kerge soovituselt järgida terminivalikul tava ning kasutada kirjakuult levinuimat vastet (Hallik ja Kasemets 2008: 79). Ühtlasi võtsin arvesse tema nõuannet tutvuda ka Eesti seadustes kasutatava sõnavaraga ning võimalusel eelistada seal juba määratletud termineid (*ibid.*: 89). Juhul kui otsitavale terminile Eesti õigusaktides vasteid ei leidunud, pidasin usaldusväärseimaks ELi määrustes, direktiivides ja muudes EUR-Lexi andmebaasist leitavates dokumentides kasutatud sõnavara ning lähtusin olemasolevate tõlkevastete seast sihttekstis kasutatava variandi valimisel eelkõige neist.

Järgnevalt toon välja mõningad tõlkimisel probleemseks osutunud õigusterminid ja kirjeldan nendele vastete leidmise protsessi. Analüüsi käigus tutvustan terminite erinevaid tähendus- ja tõlkevariante ning valin välja vasted, mis neile lähtetekstis omistatud mõistet kõige paremini edasi annavad.

legislation – EÕKKi inglise-eesti õigustõlke käsiraamatu järgi tõlgitakse *legislation* kui 'õigusaktid' või 'seadusandlus'. Selle kohaselt kasutatakse viimast tõlkevastet juhul, kui see esineb kontekstis, kus viidatakse seaduste andmise protsessile, mitte selle tulemusele. Helika Mäekivi pakub terminile *legislation* aga tunduvalt rohkem tõlkevasteid, mille ta jaotab tähenduste põhjal ka kolme kategooriasse: 1) 'seadusandlus', 'õigusloome', 'seadusandlik tegevus'; 2) 'õigusaktid', 'seadused', 'normatiivaktid'; 3) 'õigus', 'õigusnormid'. Mäekivi märgib, et vältida tuleks seejuures sõna 'seadusandlus' kasutamist, kui seda ei ole mõeldud seaduste andmise või loomise kui protsessi tähenduses, ning lisab, et Euroopa Liit annab välja õigusakte, mitte seadusi (2013: 17). Terminit *legislation* ei saa seega tõlkida alati üheselt ning selle täpne tõlkevaste sõltub alati seda ümbritsevast kontekstist. Olgugi et üldiselt vastendati *legislation* sihttekstis selle esmase eestikeelse vastega 'õigusaktid', tekkis siiski küsimusi osade seda sisaldanud sõnaühendite puhul. Üheks selliseks oli sõnaühend *criminal legislation*. Nimetatud sõnapaari on võimalik tõlkida kui 'kriminaalõigus', 'kriminaalõigusaktid' või 'kriminaalõiguslikud aktid'. ÕLi järgi on kriminaalõigus avaliku õiguse haru, mis määratleb teod (kuriteod), mille eest on ette nähtud kriminaalvastutus, ning nende tegude eest karistused ja nende määramise tingimused (2000: 158). Selle seletuse põhjal võib mõista kriminaalõigust

kui ühte eraldiseisvat õigusvaldkonda. Õigusakt on aga ÕLi järgi võimukandja ja tema ülesannete täitja väljaantav õigusliku reguleerimise vahend, mille järgimine on kohustuslik (*ibid.*: 15). See tähendab, et kriminaalõigusakte ja kriminaalõiguslikke akte võib käsitleda kui kriminaalõiguse tagamise vahendeid. Vaatamata tõlkevastete sisulise erinevuse selgumisele, jäi siiski õhku küsimus, milline neist mõistetest sobiks paremini lähtekeelse lause konteksti, kuna nii kriminaalõigus kui ka kriminaalõigusaktid võivad kuuluda liikmesriikide reguleerimisalasse. Arvestades seda, et lähtetekstis viidatakse asjaolule, et liikmesriikide vastutada oli ka nendes kohaldatavate kriminaalmenetluse eeskirjade keelde kehtestamine, kasutati tõlkes terminit 'kriminaalõigusaktid', kuna nii kriminaalmenetluse eeskirjad kui ka kriminaalõigusaktid kuuluvad kriminaalõiguse valdkonna alla. Terminite 'kriminaalõigusaktid' ja 'kriminaalõiguslikud aktid' vahel otsustati esimese kasuks, kuna Eur-Lexi otsingutulemuse järgi näis see olevat tihedamini kasutusel.

dual legitimacy – terminile *dual legitimacy* võib üksikuid tõlkevasteid leida andmebaasist EUR-Lex, kuid ükski muu kasutatud sõnaraamat ega terminibaas sellist sõnapaari ei sisalda. EUR-Lexis olemasolevate ingliskeelsete dokumentide eestikeelsetes tõlgetes on nimetatud terminit tõlgitud kahte moodi. Näiteks pakutakse Euroopa Parlamendi 20. novembri 2012. aasta resolutsioonis AKV–ELi parlamentaarse ühisassamblee töö kohta 2011. aastal (2012/2048(INI)) *dual legitimacy* vastena terminit 'kahetine legitiimsus'. Seda vastet lähemalt uurides selgus aga, et seda kuskil mujal kui mõnes sarnases Euroopa Parlamendi dokumendis ei kasutata. Teine tõlkevaste terminile *dual legitimacy* oli 'topeltlegitiimsus', mida kasutati näiteks Euroopa Parlamendi resolutsioonis Euroopa põhiseaduse lepingu kohta (2004/2129(INI)). Lisaks kasutatakse seda ka Euroopa Liidu Nõukogu peasekretariaadi 2014. aastal avaldatud väljaanne „Euroopa Ülemkogu 2013. aastal”, kus antakse ülevaade Euroopa Ülemkogu selle aasta tegemistest. Proovides seejärel leida eestipärasemat vastet võõrsõnale 'legitiimsus', soovitati EKI keelenõuvakas kasutada selle asemel terminit 'seadusjärgsus'. Selle tõttu võiksid käsitletava sõnapaari tõlkevasted olla ka 'kahetine seadusjärgsus', 'kaksikseadusjärgsus' või 'topeltseadusjärgsus'. Ühtegi nendest sõnaühenditest aga kasutatud otsingumootorites ei leidunud. EKI soovitatud omasõna 'seadusjärgsus' näis seega olevat vähelevinud, mistõttu otsustasin siinkohal kasutada hoopis asjatundjate eelistatud terminit ning vastendada *legitimacy* selle toortõlkelise laensõnaga 'legitiimsus'. Võttes arvesse, et EUR-Lexist leitud tõlkevastete hulgast kasutati terminit 'kahetine legitiimsus' vaid Euroopa Parlamendi dokumendis ning terminit 'topeltlegitiimsus'

nii Euroopa Parlamendi kui ka Euroopa Liidu Nõukogu dokumendis, tõlkisin *dual legitimacy* sihttekstis kui ‘topeltlegitiimsus’.

national law – sõnapaarile *national law* pakutakse IATEs vasted ‘siseriiklik õigus’ ja ‘liikmesriigi õigus’. ESTERMis soovitatakse selle tõlkevastetena kasutada termineid ‘siseriiklik õigus’, ‘liikmesriigi õigus’, ‘riigisisene õigus’ ning ‘riigisisene seadus’ ja ‘siseriiklik seadus’. ÕLis on nimetatud terminitest ära toodud vaid ‘siseriiklik õigus’ ning seda määratletakse seal kui mingi kindla riigi piires kehtivat õigust (2010: 287). Inglisekeelse terminiga *national law* kaasnevat probleemi on oma 2010. aastal ajakirjas Õiguskeel ilmunud artiklis käsitlenud ka välisministeeriumi juriidilise osakonna rahvusvaheliste lepingute büroo direktori kohusetäitja Peter Pedak. Tema sõnul ei sobi ingliskeelsete sünonüümsete sõnaühendite *national law*, *internal law* ja *domestic law* vasteks kasutada eestikeelset terminit ‘siseriiklik õigus’. Pedak väidab, et eesti keeles ei ole olemas sellist nimisõna nagu ‘siseriik’, mille alusel oleks võimalik tuletada omadussõna ‘siseriiklik’ ning soovib selle asemel kasutada sõnu ‘riigi’ või ‘riigisisene’. (Pedak 2010: 131) Maire Raadik tõdeb, et terminit ‘siseriiklik’ eelistatakse enamikus õigussõnaraamatutes, kuid nendib, et sellegipoolest tasub seda vältida, kuna tegu on otsetõlkega vene keelest (2002). Eesti kirjakeele normi sisaldavas ÕSis on samuti märgitud sõna ‘siseriiklik’ ebasoovitavaks ning pakutud selle asendusvariantideks juba eespool mainitud sõnu ‘riigi’ ja ‘riigisisene’. Samas on märgitud ESTERMis sõnapaari ‘siseriiklik õigus’ juurde, et ELi tasandil kasutatakse sõna ‘siseriiklik’ vaatamata sellele, et ÕSis seda ei soovitata, kuna on vaja eristada ELi ja liikmesriikide tasandil kehtestatud õigust. Ühtlasi märgitakse ESTERMis, et seda terminit on kasutatud ELi aluslepingutes ja muudes olulistest dokumentides. Samamoodi on see ka tõlgitud lähtetekstis viidatud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2011. aasta direktiivis 2011/83/EL tarbija õiguste kohta. Arvestades, et lähteteksti puhul on tegemist Euroopa Liidu avaldatud tekstiga ning selles käsitletakse keeleolukorda ja -õigusi ELi tasandil, jälgisin ka *national law* vastendamisel spetsialistide eelistust ning tõlkisin selle sihttekstis kui ‘siseriiklik õigus’.

must carry regulation – seda terminit on kasutatud lähteteksti Euroopa Kohtu kohtuasja C-250/06 käsitlevas kontekstis ning sellega on viidatud Belgias kaabellivõrgu operaatoritele kehtestatud eeskirjadele. Sellele eestikeelset vastet otsima hakates selgus aga, et väljendit ei sisalda ükski seni tõlkeprotsessis kasutatud andmebaas, sh IATE, ESTERM, EUR-Lex ja EuroVoc. Terminitähistatud mõiste olemusele sain selgust ühest Euroopa Komisjoni pressiteatest, kust ilmnnes, et nimetatud eeskirju kohaldatakse ELi riikides ning

nende eesmärk on seada kaabelvõrgu operaatoritele kohustus edastada oma kanalitel muu hulgas ka kohalikke ringhäälingusaateid- ja programme (Komisjoni pressiteade 2012). Tänu terminist arusaamisele jõudsin lõpuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu 7. märtsi 2002. aasta direktiivini 2002/22/EÜ universaalteenuse ning kasutajate õiguste kohta elektrooniliste sidevõrkude ja -teenuste puhul, mis käsitleb muu hulgas ka ringhäälinguteenuste edastamist ning sisaldab ühte otsitavale terminile väga sarnast terminit – *must carry obligation*. See termin on direktiivi eestikeelses versioonis tõlgitud kui ‘edastamiskohustus’ ning edasiste otsingute käigus leidsin selle samal kujul ka IATEst. Arvestades, et sõnade *regulation* ja *obligation* eesmärk on sisuliselt sama (kellelegi mingite kohustuste seadmine), leidsin, et neid võib siinsel juhul võrdväärteteks pidada, ning tõlkisin *must carry regulation* sihttekstis kui ‘edastamiskohustus’.

regulatory offence – terminit *regulatory offence* ei olnud üheski kasutatud sõnaraamatus ega andmebaasis. Saksamaa justiits- ja tarbijakaitseministeeriumi veebisaidilt leitavast vastavaid süütegusid käsitleva seaduse *Gesetz über Ordnungswidrigkeiten* ingliskeelsest tõlkest selgus termini *regulatory offence* määratlus. Selle kohaselt on *regulatory offence* seadusvastane ja taunitav süütegu, mille toimepanemise asjaolud on sätestatud vastavas seaduses ning seetõttu karistatavad rahatrahviga. Selle seaduse järgi arvatakse seadusvastaseks ning karistatakse rahatrahviga ka neid süütegusid, mis ei ole sooritatud taunitaval viisil, kuid mis vastavad seaduses sätestatud toimepanemise asjaoludele. Triin Eerme on oma magistritöös üritanud leida vastet samale väljendile. Tema tugineb oma terminivalikul Ontario provintsi seadustele, mille järgi liigitatakse *regulatory offence* alla erinevates eluvaldkondades kehtivate eeskirjade rikkumisi, nagu liikluseeskirjade rikkumisi, ning tõlgib seega otsitava termini sihttekstis kui ‘eeskirjade rikkumine’ (Eerme 2015: 104). Lähtudes mõlemast eeltoodud määratlusest, on selge, et otsitava termini puhul on tegemist kergemate süütegudega. Tutvudes Eesti karistusõiguses kasutatava terminoloogiaga, avastasin, et otsitav termin vastab oma sisult Eesti Vabariigi karistusseadustikus sätestatud mõistele, mis on tähistatud eestikeelse terminiga ‘väärtegu’. KarS § 3 lõike 4 järgi on väärtegu nimetatud seadustikus või muus seaduses sätestatud süütegu, mille eest on põhikaristusena ette nähtud rahatrahv, arest või sõiduki juhtimise õiguse äravõtmine. Lisaks sätestab KarS § 15 lõige 3, et väärtelona on karistatav nii tahtlik kui ka ettevaatamatu tegu. Selle tõttu leidsin, et kõik kolm kirjeldatud määratlust on omavahel sisuliselt võrdsed ning kasutasin tõlkes termini *regulatory offence* tähistamiseks eestikeelset vastet ‘väärtegu’.

<p><i>In Öztürk v. Germany the Court ruled that a procedure aimed at finding a regulatory offence (Ordnungswidrigkeit) is also covered by Article 6 (3) e) of the Convention.</i></p>	<p><i>Kohtuasjas Öztürk vs. Saksamaa leidis kohus, et väärtegu (saksa k Ordnungswidrigkeit) käsitleva menetluse kohta kehtib konventsiooni artiki 6 lõike 3 punkt e.</i></p>
---	--

individual justice – sõnaühendit *individual justice* ei leidunud samuti üheski kasutatud sõnaraamatus ega andmebaasides. Selle puhul tekkis suurim küsimus selle kohta, kuidas tõlkida eesti keelde sõna *justice*. Selleks pöördusin esmalt ÕLi poole, kust uurisin lähemalt sõnu ‘õigus’, ‘õiglus’ ja ‘õigustus’, ning milles eristati neid järgnevalt:

- *õiglus – inimeste loomulike ja olemuslike õiguste ja vajaduste ühiskondlik tunnustamine ning nende austamine inimeste omavahelises suhtlemises (ÕL 2000: 378);*
- *õigus – 1) objektiivses tähenduses: riigi kehtestatud või sanktsioneeritud üldkohustuslike käitumisreeglite kogum, mille järgimine tagatakse riiklike mõjutusvahenditega; 2) subjektiivses tähenduses: õigussubjektile kuuluv objektiivsest õigusest tulenev õigustus oma huvide realiseerimiseks (ibid.: 378);*
- *õigustus – juriidiline luba sooritada oma äranägemisel teatud toiminguid (ibid.: 386).*

Samaaegselt vaatasin nende määratlusi ka ÕSist, mille järgi on õigus näiteks kellelegi millegi (nt õigusnormi) põhjal kuuluv võimalus, voli, vabadus või luba toimida mingil viisil ning õigustus on õigustav asjaolu, seletus või põhjus. Õiglust seletatakse ÕSis kui asjade seisuga või olukorda, mille puhul igäüks saab selle, mis talle kuulub. Eeltoodu põhjal välistasin esmalt sihttekstis tõlkevaste ‘individuaalne õigustus’ kasutamise, kuna õigustust võib mõista kui õigusnormist tulenevat õiguslikku alust, mis lubab inimesel tegutseda mingil kindlal viisil ning see ei tundu sobivat tõlgitava lause konteksti. Termin ‘individuaalne õigus’ kasutamine tundus samuti kaheldav, kuna seda on võimalik inglise keelde tagasi tõlkida kui *individual right* või *personal right* ning need mõisted ei pruugi olla otsitava ingliskeelse sõnaühendi sünonüümid. Seega kasutasin tõlkes vastet ‘individuaalne õiglus’, mis tundus viitavat liidu väärtushinnangutele ja isikute võrdõiguslikkuse tunnustamisele, mille põhjal oleks võimalik keeleõigusi tuletada.

<p><i>The reference to linguistic diversity as part of Europe's cultural heritage implies a sort of "ecological" approach, which does not derive linguistic rights from individual justice or maintaining peace and stability.</i></p>	<p><i>Viitamine keelilisele mitmekesisusele kui osale Euroopa kultuuripärandist eeldab teatud tüüpi „ökoloogilist” käsitust, mis ei tuleta keeleõigusi individuaalsest õiglusest ega rahu ja stabiilsuse säilitamisest.</i></p>
--	---

public authorities – ingliskeelne *public authority* näib olevat üsna laia tähendusväljaga termin. IATEs pakutakse selle vasteks ‘avaliku sektori asutus’ ning määratleb selle kui riigi, piirkondlikud või kohalikud asutused, avalik-õiguslikud isikud ning ühest või mitmest kõnealuselt asutusest või avalik-õiguslikust isikust koosnevad ühendused. ESTERMis antakse otsitavale terminile kolm vastet: ‘avalik võim’, ‘avaliku võimu kandjad’ ja ‘ametivõimud’. Viimase terminiga vastendatakse analüüsitava sõnaühend ka EuroVocis ning märgitakse, et seda kasutatakse riigiasutuste või organite ning kohalike ja piirkondlike valitsusüksuste kohta tervikuna viitamiseks. Hille Saluääre sõnul defineeris Eurodicautom terminibaas (endine IATE) sõnaühendi *public authorities* kui riigiasutused või ametiisikud, kes vastutavad selle riigi teatud seaduste kohaldamise ja täitmise tagamise eest, mistõttu mõeldakse selle all eekõige ametiasutusi või avaliku võimu organeid (Vettik ja Silvet 2005: 211). ÕLi järgi on ametiasutus riigi või kohaliku omavalitsuse eelarvest finantseeritav asutus, kelle ülesandeks on avaliku võimu teostamine. Nende määratluste alusel jääb siiski nende sisuline erinevus üsna ähmaseks. Euroopa Parlamendi eesti kirjaliku tõlke üksuse juhataja Marek Dreving arutleb samuti termini *authorities* tõlkimise üle ning toob selle võimalikeks vasteteks välja ‘asutused’, ‘ametiasutused’, ‘ametivõimud’ ja ‘võimud’. Drevingi sõnul sõltub nimetatud vastete kasutamine sellest, milline on neid ümbritseva teksti sisu. Tema sõnul esineb poliitilises kontekstis enim eeltoodud terminite üldisema tähendusväljaga variante nagu ‘võimud’ ja ‘ametivõimud’ ning administratiivses ehk halduslikus kontekstis nende kitsama tähendusväljaga variante ‘asutused’ ja ‘ametiasutused’. Dreving märgib, et terminit ‘ametiasutused’ kasutatakse „peaaegu alati juhul, kui räägitakse millestki, mida reguleeritakse ELi õigusega või mis on sellega seotud”. (Hallik ja Kasemets 2009: 36) Esitatud tõlkevastete hulgast välistasin esimesena sõna ‘asutused’ kasutamine, kuna see mõiste hõlmab enda alla ka eraõiguslikud isikud (Vettik ja Silvet 2005: 211), samas kui termin *public* viitab selgelt avalikule võimule. Toodud määratluste põhjal otsustasin tõlkes ka loobuda terminist ‘ametivõimud’, kuna mõistsin neid tähistavat eelkõige võimu laialijagavaid asutusi ja üksusi. Keelendeid ‘ametiasutus’ ja ‘avaliku sektori asutus’ pidasin võrdlemisi sünonüümseteks, kuid nende tähistatud mõiste tõlkimisel otsustasin siiski esimese kasuks. See valik põhines

asjaolul, et terminile ‘ametiasutus’ oli EUR-Lexi andmebaasis tunduvalt rohkem otsingutullemusi kui terminile ‘avaliku sektori asutus’ ning samuti on terminit ‘ametiasutus’ kasutatud ja määratletud avaliku teenistuse seaduses. Viimases on ‘ametiasutus’ küll vastendatud sõnaga *authority*, kuid võttes arvesse, et selle määratlus kattub analüüsitava termini omaga, tõlkisin *public authorities* sihttekstis kui ‘ametiasutused’.

prerogative – MÕSis antakse *prerogative* vasteks ‘eelisõigus’, ‘eesõigus’ ja ‘privileeg’ (1998: 364). ÕS annab selle termini toortõkelise laensõna ‘prerogatiiv’ vasteteks ‘eelisõigus’ ja ‘kõrge võimukandja v riigiorgani ainuõigus’. Tartu Ülikooli käitumis-, sotsiaal- ja terviseteaduste doktorikooli terminoloogiaveebi järgi kuulub ingliskeelse *prerogative* vastete hulka lisaks terminitele ‘ainuõigus’, ‘eelisõigus’ ja ‘eesõigus’ ka ‘tegutsemisvabaduse õigus’. ÕLis määratletakse ainuõigus kui ainult ühele isikule või isikurühmale kuuluva õigus ehk monopol (2000: 14). Eelisõigus on selle järgi õigus teha või saada midagi esimesena (*ibid.*: 58). Eesõigus on aga ühelt poolt sünonüümne eelisõigusega, kuna see võib tähistada kellegi või millegi õigust teha midagi esimesena, ning teiselt poolt privileegiga, kuna see võib tähistada ka õigust, mis on kasulik selle omajale (*ibid.*: 59). ‘Privileegid’ on ÕLi järgi erinormid teatud isiku või asja kohta, mis võivad osutada oma kandjale kasulikuks või kahjulikuks (*ibid.*: 244). Tegutsemisvabaduse õigus on ülalmainitud terminoloogiaveebi järgi vabadus tegutseda oma äranägemise järgi avaliku hüvangu nimel ning seda ilma seaduse ettekirjutusteta. Nendest määratlustest sobivad lähteteksti konteksti enim tõlkevasted ‘eesõigus’ või ‘privileeg’. Kuna aga ‘eesõigus’ on aga mitmetähenduslik ja ‘privileeg’ on võõrsõna, kasutasin tõlkes viimase termini kohta EKSSis pakutud omasõnalist vastet ‘eelis’.

<i>In order to achieve justice, the individual must be granted certain linguistic rights, prerogatives and guarantees.</i>	<i>Selleks, et õiglust saavutada, peavad üksikisikule olema tagatud teatud keeleõigused, eelised ja tagatised.</i>
--	--

international adjudication – terminile *adjudication* anti eestikeelne vaste vaid ESTERMis, kuid sedagi *automatic public tendering* sünonüümina ning sõnaühendi ‘avalik võistupakkumine’ kujul. ÕLis määratletakse termin ‘võistupakkumine’ kui mitme osavõtjaga võistlevatel tingimustel pakkumine ning viidatakse ka alaliikidele ‘enampakkumine’ ja ‘vähempakkumine’ (2000: 369). Seda mõistet kasutatakse Eestis aga üldiselt seoses riigihangete ja hankelepingutega sõlmimisega, mistõttu ei sobi see tõlgitava lause konteksti.

Sõnaraamatutest defineeritakse DLis kõnealune termin kui kohtu ametlik otsus (1997: 11). BDLi järgi tähistab see õiguslike vaidluste lahendamist ehk kohtuotsuste langetamist, nende väljakuulutamist või kohtuotsust ise (1990: 42). Seega võib nimetatud termini all mõista kohtuotsuse määramist. EKSS seob kohtu tegevusega kaks terminit: ‘kohtumenetlus’ ja ‘õigusemõistmine’. Kohtumenetlus tähistab kohtu tegevust kohtuasja langetamisel. Kohtumenetlus vastab aga ingliskeelsele terminile *proceedings*, mis tähistab BDLi järgi kohtuasjade läbiviimise vormi ja viisi ehk kõiki nendega seotud õiguslikke toiminguid alates menetluse algatamisest kuni kohtuotsuse langetamiseni (1990: 1204). Õigusemõistmine on aga sünonüümne kohtumõistmisega ning viitab kohtu tegevusele kehtivate õigusnormide rakendamisel konkreetsete asjaolude hindamisel. Kuna tegusõna ‘mõistma’ tähendab ÕSi järgi ka (kohtu)otsuse määramist, siis näib see termin *adjudication* vastena sobivat. Õigusemõistmine on ÕSi ja ÕLi järgi sünonüümne ka terminiga kohtumõistmine, mistõttu oleks tõlkes võimalik kasutada mõlemat nimetatud terminit. Siiski otsustasin sihtkeelses tekstis termini ‘õigusemõistmine’ kasuks, kuna sõnaühend ‘rahvusvaheline õigusemõistmine’ näib olevat laiemalt kasutusel ning esines ka näiteks Euroopa Komisjoni 12. detsembri 2011. aasta ühisteatises „Inimõiguste ja demokraatia tulemuslikum edendamine välistegevuse raames”.

<p><i>Although one can notice the tendency of accepting the group rights aspect of individual rights in international adjudication, states have been reluctant to recognise language rights as group rights.</i></p>	<p><i>Vaatamata sellele, et rahvusvahelises õigusemõistmises võib märgata kalduvust individuaalsete õiguste kollektiivsete külgedega nõustuda, on riigid olnud tõrksad neid tunnustama kollektiivsete õigustena.</i></p>
---	--

soft law instruments – IATEs pakutakse *soft law instrument* vasteteks ‘pehme õiguse allikas’ ja ‘pehme õiguse vahend’. Mõistele *soft law* antakse IATEs aga vasted ‘pehme õigus’ ja ‘leebe õigus’. Tanel Kerikmäe annab terminile *soft law* ka vaste ‘leebe regulatsioon’ (2000: 82). Omadussõnaga ‘pehme’ antakse eesti keeles aga eelkõige edasi sellele vastavat füüsikalist omadust, mistõttu esineb see eeltoodud vastetes ülekantud tähenduses. Sellest tulenevalt võib nimetatud termin jääda arusaamatuks isikutele, kes pole selle mõistega varasemalt kokku puutunud, mistõttu oleks soovitatav seda vältida. Sarnaselt võib mõjuda omadussõna ‘leebe’ kasutamine, kuna sellega tähistatakse eesti keeles eelkõige iseloomuomadust. Samuti soovitatakse AMSSis vältida võõrsõna ‘regulatsioon’, kuna see on mitmetähenduslik ning võib viidata nii seadustele, eeskirjadele, määrustele kui ka

õigusaktidele, ning kasutada selle asemel täpsemat omasõna. Eeltoodud vasted jäid siiski ebaselgeks, mistõttu, uurisin lähemalt otsitava termini määratlust. ETSi järgi tähistatakse terminiga *soft law* erinevaid ELi õiguslikult mittesiduvaid meetmeid, nagu juhiseid, soovitusi, teatiseid ja arvamusi. ETSi järgi võib sellistel meetmetel vahel olla siiski kaudne õiguslik mõju, kuna liikmesriigid on valmis neid nende soovitusliku loomu tõttu rohkem arvesse võtma või rakendama. ETSis tuuakse välja ka *soft law* vastandsõna, milleks on *hard law*, ning mida IATEs vastendatakse eestikeelsete terminitega ‘tugev õigus’ ja ‘siduv õigusakt’. Neist viimane on keeleliselt tunduvalt selgem kui esimene ning sellest lähtudes oleks võimalik moodustada ka mõistele *soft law* tõlkevaste ‘mittesiduv õigusakt’. Arvestades, et ingliskeelse termini *instrument* üks eestikeelsest vastetest on AMSSis samuti ‘õigusakt’, hõlmab eelnimetatud *soft law* tõlkevaste selle tähenduse, mistõttu ei pidanud ma seda vajalikuks eraldi tõlkida ning otsustasin tähistada sõnaühendi *soft law instruments* kui ‘mittesiduvad õigusaktid’.

<p><i>Soft law instruments of international law have in common that they do not lead to a formal legal obligation of states, which is why they can contain far more reaching provisions on protecting language rights than binding sources of law.</i></p>	<p>Rahvusvahelise õiguse mittesiduvad õigusaktid ei sea riikidele ametlikku õiguslikku kohustust neid kohaldada, mistõttu võivad need keeleõiguste kaitseks sisaldada palju laiaulatuslikumaid sätteid kui mittesiduvad õigusaktid.</p>
--	---

Selles peatükis analüüsitud terminid moodustavad vaid osa lähteteksti tõlkimisel probleemseks osutunud keelenditest, millele vastete leidmine nõudis ulatusliku taustatöö tegemist. Lähteteksti tõlkimisel otsustasin panna ennast olukorda, kus asjatundjatega konsulteerida ei olnud võimalik, et näha, kui keeruliseks võib osutada õiguslaval mittepädeva tõlkija jaoks õigusterminite ning nende tähistatud mõistete tajumine ning kas puhtalt loogika rakendamise ja iseseisva taustatöö alusel on võimalik neile õigeid vasteid leida. Selle tulemusena pidin tõdema, et asjatundmatu tõlkija jaoks on spetsialisti abi määrava tähtsusega. Ähmase ja laia tähendusväljaga terminite hoomamine ja omavaheline eristamine võttis vahel isegi tunde ning alati ei saanud ka seejärel olla kindel valitud tõlkevariandi õigsuses. See aeglustas oluliselt ka tõlkeprotsessi ning vähendas päeva keskmist töömahtu. Selle tõttu veendusin, et hea kvaliteediga õigustõlke saavutamiseks on samaväärselt olulised nii keeleoskus kui ka õiguslased taustateadmised.

4.1.3 MITMETÄHENDUSLIKUD TERMINID

Peale õigusterminite tuli lähteteksti tõlkimisel olla ettevaatlik ka mitmetähenduslike ehk polüseemiliste ja homonüümsete terminitega. Järgnevalt määratlen polüseemia ja homonüümia mõisted, arutlen mitmetähenduslike sõnade tõlgendamise üle ning toon näited lähtetekstis esinenud probleemsetest keelenditest.

Polüseemia ehk mitmetähenduslikkus on tähiste ja mõistete suhe, mille puhul üks tähis esitab vaadeldavas keeles kaht või enam teatavate ühiste tunnustega mõistet (Erelt 2007: 94). Homonüümia on tähiste ja mõistete suhe, mille puhul üks tähis esitab vaadeldavas keeles kaht või enam mõistet, mis pole omavahel seotud (*ibid.*: 94). Terminoloogia seisukohast vaadeldakse polüneemiat ja homonüumiat kokkuvõtvalt kui mitmetähenduslikkust, mis tähendab, et ühel ja samal sõnal on sünkroonselt olemas mitu eri tähendust (*ibid.*: 95). Erialane keeletarvitus püüdleb aga võimalikult ühemõttelise väljenduse poole, mistõttu on algteksti tähenduse täpne edasiandmine oskuskeeles eriti oluline ning eeldab omakorda, et see oleks vaba nii polüseemiast kui ka sünonüümiast (*ibid.*: 93). Seda eeldust silmas pidades üritasin leida sellistele terminitele nende tõlkevariantide hulgast lähtekeelse konteksti põhjal kõige täpsema sihtkeelse vaste.

Mitmetähenduslike terminite tõlgendamisel võib oma osa aga mängida ka see, et tõlkija ei pruugi tähele pannagi, et on termini valesti tõlkinud, kuna sellised sõnad, mis on omandanud keeles mitu tähendust, on üldiselt laialt levinud. Termin muutähenduslikke külgi märkamata, võidakse tõlkida termin automaatselt selle levinuima vastega, kuid sel viisil ei tarvitse õnnestuda termini lähtekeelses kontekstis taotletava mõtte edasiandmine ning termini tegelik tähendus võib tõlkes kaduma minna või lause mõte üldiselt ähmastuda. Selliseid juhuiseid, märkasin ka siinse töö tõlke mustandit toimetades, mil ilmnes, et olin endalegi märkamata vastandanud mõne termini selle nõ esmase ehk levinuima tõlkevariandiga.

Eeltoodut arvesse võttes, pidasin vajalikuks tõlkemustandit toimetades osa selliste sõnade puhul täiendavalt nende lähtekeelse kontekstiga tutvuda, et veenduda kasutatud tõlkevaste õigsuses. Üheks selliseks lähtetekstis esinenud laia tähendusväljaga terminiks oli *community*, mille puhul toon ka allpool ära selle erinevad tõlkevariandid ning näited, kuidas erines selle vaste näiteks erinevates sõnaühendites. Juhul kui mõne termini mitmetähenduslikkuses kahtlesin, toimisin Helika Mäekivi soovitusel ning pidasin

parimaks pöörduda selle tähendusvälja mõistmiseks ükskeelsete sõnastike poole (2010: 8).

Sarnaselt termini valesti tõlgendamisele ehk tõlkevigade teksti sattumisele, märkasin tõlkemustandis ka erinevate tähendusnihete olemasolu. Näiteks olin kasutanud mõne termini, nagu *approach* ja *transparency* puhul, et olin kasutanud sihttekstis nende ülekantud tähendusega vasteid. Eelmainitu kohaselt tuleks aga oskuskeeles eelistada ühemõttelist sõnakasutust, mistõttu tuleks piltlike väljendite kasutamisest seal võimalusel hoiduda ning kasutada neutraalsemaid väljendeid. Selle tõttu asendasin kasutatud ülekantud tähendusega tõlkevariandid hiljem nende kontekstile vastavate täpsemate keelenditega. Sellegipoolest sai ilmsiks asjaolu, kui kergesti võivad tahtmatud tähendusnihked teksti sattuda.

Järgnevalt toon välja mõned lähtetekstis esinenud mitmetähenduslikud terminid, mille põhjal näitan, kuidas nende ebamäärase või vale tõlgendamisega on võimalik teksti ähmaseks muuta või nende algupärase mõtte edasiandmisega eksida.

approach – AMSSi järgi tasub olla ettevaatlik sõna 'lähenemine' kasutamisel sõna *approach* vastena. AMSSis märgitakse, et nimetatud terminil on eesti keeles ka hulganisti muid tõlkevasteid ning tuuakse välja selle ülejäänud tähendused, nagu 'käsitus', 'arusaam', 'meetod', 'viis', 'suhtumine', 'seisukoht', 'käsitus', 'vaatenurk', 'plaan' ja 'kava'. Helika Mäekivi sõnul on 'lähenemine' üldjuhul vastastikune või ühepoolne liikumine ehk füüsiline tegevus, mistõttu ei tasu sellega sõna *approach* muudes tähendustes, nagu 'seisukoht' ja 'vaatenurk', liialdada (2013: 11). ÕSis soovitatakse samuti vältida terminite 'lähenemine' ja 'lähenemisviis' kasutamist arvamuste või veendumuste väljendamiseks ning eelistada selleks sõnu 'käsitusviis' või 'vaatenurk'. Ka siinse töö tõlke mustandis vastendasin ingliskeelse *approach* algselt eestikeelse teminiga 'lähenemine', kuid eelnevatest soovitustest lähtuvalt asendasin selle hiljem sõnaga 'käsitus'.

community – ingliskeelse *community* esmaseks eestikeelseks vasteks võib pidada sõna 'kogukond', mis EKSSi ja AMSSi järgi tähistab nii muud rahvast teise rahvuse hulgas kui ka mingis piirkonnas elava või mingi sotsiaalsete suhete võrgustikuga seotud inimrühma. AMSSis märgitakse seejuures aga, et ingliskeelse *community* mõjul on sõna 'kogukond' tähendus põhjendamatult laienenud ning tuuakse seejuures välja ka muud *community* tõlkevariandid, milleks on 'ühisus', 'ühing', 'selts' ja 'kogudus'. EÕKKi inglise-eesti õigustõlke käsiraamatus on öeldus, et sõna *community* esineb eurotekstides ka kitsamas

tähenduses, viidates ühele kolmest Euroopa ühendusest. Sellisel juhul kasutatakse terminit *community* kui lühivormi nimetusest *the European Community* ning see tõlgitakse eesti keelde kui 'ühendus'. Sihttekstis otsustasin seega terminile *community* läheneda kontekstipõhiselt ning tõlkisin näiteks *economic community* kui 'majandusühendus', *international community* kui 'rahvusvaheline üldsus' ja *language community* kui 'keelekogukond'.

instrument – terminit *instrument* tundub, et tõlgitakse eesti keelde tavaliselt kas võõrsõna 'instrument' või omasõna 'vahend' kujul. ÕSis ja EKSSis omistatakse laensõnale 'instrument' järgmised tähendused: (töö)riist, vahend; pill, muusikariist. Õigustekstides võib aga ingliskeelne *instrument* esineda ka õigusakti või dokumendi tähenduses. IATE järgi tõlgitakse näiteks *basic act* või *basic instrument* eesti keeles kui 'alusakt' või 'põhiõigusakt', *legal instrument* kui 'õigusakt' või 'õiguslik vahend' ning *authentic instrument* kui 'ametlik dokument'. Samas on *act of approval* või *instrument of approval* vasteks toodud IATEs 'heakskiitmiskiri'. EÕKKi inglise-eesti õigustõlke käsiraamatus tuuakse näide sõna *instrument* esinemisest ka Euroopa Kalandusfondi vananenud nimetuses *Financial Instrument for Fisheries Guidance*, mille eestikeelne vaste on 'Kalanduse Arendusrahastu'. Tõlkes vastendasin analüüsitava termin ennekoike sõnaga 'õigusaktid', kuid mõnel juhul kasutasin ka teisi tõlkevariante. Näiteks asendasin sõna *instruments* komisjoni teatistele ja rohelisele raamatule viitavas kontekstis terminiga 'dokumendid'.

resident – inglise terminile *resident* on eesti keeles olemas samakujuline võõrsõna. ÕSi järgi on eestikeelne 'resident' aga homonüüm ning tähistab ühteaegu nii saadikust madalamat diplomaatilist esindajat, koloniaalriigi esindajat sõltlasriigis, mingis piirkonnas tegutseva salaluure juhti, riigis registreeritud ettevõtet või alaliselt elavat isikut, pidevalt välisriigis elavat teise maa kodanikku kui ka residentuuris erialaõpet jätkavat noort arsti. IATEs tõlgitakse *resident* seda sisaldavates sõnaühendites üldiselt kui 'elanik'. Lähtetekstis tähistab termin *resident* igal juhul mingis teatud piirkonnas elavat isikut, mistõttu andis selle sisu selgemini edasi IATEs pakutud kitsama tähendusväljaga omasõna 'elanik', mida kasutasin ka sihttekstis.

structure – ingliskeelne termin *structure* tõlgitakse eesti keeles tihti võõrsõna kujul ehk kui 'struktuur'. Struktuur tähistab ÕSi järgi (sise)ehitust või koetist. EKSSi järgi võib 'struktuur' tähistada nii mingi aine või materjali (sise)ehitust kui ka viidata abstraktsemalt

mingi süsteemi ülesehitusele, sisemistele seostele või koosseisule. Lisaks antakse EKSSis sellele ka geoloogilise tähenduse, viidates maakoore osale, milles väljenduvad ala geoloogilise arenguloo iseärasused või kivimkehale, mis on moodustunud maakoores kindlate geoloogiliste protsesside toimetel. IATE järgi võib ingliskeelne *structure* tähistada ka plaaneri, mis on EKSSi kohaselt purilennuk ehk õhust raskem mootorita õhusõiduk, mille lendamist võimaldab lauglemisel tiiva tekitatav tõstejõud. AMSSi järgi võib sõna 'struktuur' oma mitmetähendusliku loomu tõttu seda sisaldava lause ähmaseks muuta, mistõttu soovitatakse selle kasutamist muus tähenduses kui (sise)ehitus ja koetis vältida. AMSSi kohaselt kasutatakse inglise terminit *structure* tähistamiseks ka mõisteid 'osakond', 'allüksus', 'organisatsioon' või 'koosseis'. Lähtetekstis esineb *structure* sõnühendis *constitutional structures* ja fraasis *fundamental political and constitutional structures*, millega viidatakse liikmesriikide poliitilisele ja põhiseaduslikule ülesehitusele. Sihttekstis otsustasin seega mitte kasutada selle termini vastendamisel sõna 'ülesehitus', vaid vastavalt 'struktuurid' ja 'põhistruktuurid', kuna *fundamental political and constitutional structures* oli Euroopa Liidu lepingus tõlgitud kui 'poliitilised ja põhiseaduslikud põhistruktuurid'.

transparency – terminit *transparency* kasutatakse eesti keeles eelkõige tähenduses 'läbipaistvus'. EKSSi järgi on 'läbipaistvus' omadus, mida omistatakse materjalile või ainekihile, millest saab läbi vaadata või valguvoo suunale, mis ei muuda (oluliselt) suunda. Piltlikult kasutatakse EKSSi kohaselt terminit 'läbipaistev' ka millelegi viitamiseks, mis on läbinähtav või taibatav. Meeli Seidrik nendib oma artiklis, et termini *transparency* võõrsõnalisest vastest 'transparentsus' tulenevat omasõna 'läbipaistvus' on õigustekstides mõeldav kasutada vaid selle ülekantud tähenduses ning et eesti keeles sobiks selle vasteks pigem 'arusaadavus', mis viitaks sellele, et õigusnormi sätet ega mõtet ei varja segane sõnastus või akti struktuuriõigus. (Hallik ja Kasemets 2008: 47) Lähtudes õigusterminilt nõutavast ühemõttelisusest, võtsin eeltoodud soovitus arvesse ka tõlke toimetamisel ning asendasin lähteteksti mustandis kasutatud tõlkevaste 'läbipaistvus' terminiga 'arusaadavus', kuna see viitas selgemalt lähtekeelse lause taotletavale sõnumile, mis viitas teatud määruse eelnõu eesmärgile teha tarbijatele nende õigused arusaadavamaks.

Ülaltoodud terminite põhjal võib näha nende tähendusvälja variatiivsust ning ette kujutada segadust, mis võib kaasneda nende valesti tõlgendamisega, kas või termini *structure* tähistamisel sõnaga 'struktuur' kontekstis, kus see tegelikult viitab sõnale 'plaaner'. Siinse töö tõlkimise käigus sain kinnitust asjaolule, et mitmetähenduslike terminite märkamine nõuab

tõlkijalt tekstiga töötamisel pidevat valvsust ja kriitilist meelt, et mitte arvata laialdaselt kasutatavaid sõnu masinlikult monoseemsete ehk ühetähenduslike sõnade pähe.

4.1.4 VÕÕR- JA OMASÕNAD

Lisaks sellele, et tõlkimisel oli probleeme terminitele vastete leidmisega, tekkis osa vastete puhul küsimus, kuidas toimida juhul, kui neile on olemas eesti keeles nii võõr- kui ka omasõna ning millist varianti nendest tõlkes kasutada. Selle tõttu uurisin esmalt välja, millised on selle võõr- ja omasõna kasutusega seotud tavad ja eeskirjad õiguskeeles ning mida soovivad eelistada keelenõustajad ja muud erialaekspertid. Järgnevalt tutvustan leitud ainet ning esitan tabeli mõningate lähtetekstis esinenud terminitega ning nende eesti keelsete võõr- ja omasõnaliste vastetega.

Justiitsministeeriumi veebilehel avaldatud tõlkimise ja toimetamise põhimõtetes on esitatud viis, millest soovitatakse tõlkijatel ja toimetajatel õigustekstidega töötamisel lähtuda. Tõlkimise kohta on seal esitatud viis olulisemat pidepunkti: sisu korrektne edasiandmine, teksti loogilisus, vastavus keelenormidele, keelepuhtus ja korrektne stiil ning terminid. Keelepuhtuse ja korrektse stiili osas on seal muu hulgas mainitud, et õigustekstide tõlkimisel tuleb järgida eesti keelele omaseid põhimõtteid, vältida võõrkeelte mõju ning hoiduda võõrkeelsete väljendusviiside kasutamisest. Terminite osas on märgitud, et need peavad vastama eelnevatele põhimõtetele ning võimaluse korral ühtima mõnes Eesti seaduses kasutatud terminiga. Ühtlasi on seal soovitatud kasutada sünonüümide puhul nende levinuimat või lugejale arusaadavamalt varianti. (Justiitsministeeriumi veebileht) Nimetatud eeskirjade kohaselt peab õigustekst olema eelkõige eestipärane ja arusaadav selle adressaatidele, mistõttu võib selle alusel soovituslikuks pidada omasõnade eelistamist võõrsõnadele. Selle võtsin üheks aluseks võõr- ja omasõnade vahel valiku tegemisel.

Lisaks lähtusin ka Krista Kerge tõdetust, mille järgi kasutatakse normitehnilise kokkuleppe alusel võõrsõnu vaid juhul, kui mõiste edasiandmiseks omasõna puudub või kui võõrsõna kasutus on kirjakeeles sage (Hallik ja Kasemets 2008: 80). Samas pidin arvesse võtma ka Triin Randlase öeldut, mille järgi võetakse terminivaliku tegemisel arvesse ka traditsiooni ehk seda, kuidas mõnda terminit on teistes dokumentides varem tõlgitud. Randlase sõnul läheb vahel omasõnalise vaste kasutamine vastuollu ekspertide eelistusega, mistõttu tuleks seejuures põhjalikult kaaluda, kas uue termini paremus kaalub üles segaduse,

mis selle kasutusele võtmisega kaasneb. (Randlane 2011) Lähteteksti põhjal võib ühe sellise näite tuua terminiga *legitimacy*, mille eestikeelne omasõna on 'seadusjärgsus', kuid mille tõlkevasteks eelistatakse kasutada terminit 'legitiimsus'. Seda laensõna kasutatakse omakeelse vaste olemasolule vaatamata, kuna see on õiguse asjatundjate seas niivõrd kinnistunud, et eestindamisel eelistatakse järgida tava ning vastendada see nimetatud võõrsõnaga. Seega tuli tõlkimisel osa võõrsõnade puhul ka üle kontrollida, kui levinud on nende võõr- ja omasõnaliste vastete kasutamine ekspertide seas, et otsustada, millist varianti kasutada.

Siinkohal esitan tabeli lähtetekstis esinenud terminitega, mida vastendatakse tihti eesti keeles võõrsõnadega ning esitan neile soovituslikud omasõnad. Tabeli koostamisel võtsin aluseks ÕSi ja AMSSi. Tabelis toodud omasõnalisi vasteid kasutasin nende ingliskeelsete terminite tähistamiseks ka siinse töö sihttekstis.

Lähtekeelne termin	Võõrsõnaline vaste	Omasõnaline vaste
<i>accept</i>	aktsepteerima	heaks kiitma, vastu võtma, nõustuma
<i>agenda</i>	agenda	tegevuskava, päevakord
<i>cohesion</i>	kohesioon; kohesiivsus	sidusus; ühtekuuluvus
<i>communicate</i>	kommunitseerima; kommunikeerima	suhtlema; edastama, teatama
<i>competent</i>	kompetentne	pädev, asjatundlik
<i>effect</i>	efekt	mõju
<i>factor</i>	faktor	tegur, mõjur
<i>group</i>	grupp	rühm
<i>harmonise</i>	harmoniseerima, harmoneerima	ühtlustama, kooskõlastama
<i>implement</i>	implementeerima	rakendama
<i>information</i>	info, informatsioon	teave
<i>initiative</i>	initsiatiiv	algatus, algatusvõime
<i>innovative</i>	innovatiivne	uuenduslik
<i>instrument</i>	instrument	vahend; akt, õigusakt
<i>jurisdiction</i>	jurisdiktsioon	pädevus, kohtualluvus

<i>legal</i>	legaalne	seaduslik, seaduspärane
<i>legitimacy</i>	legitiimsus	seadusjärgsus
<i>minimal</i>	minimaalne	vähim võimalik, pisim
<i>mobility</i>	мобиilsus	liikumine, liikuvus
<i>potential</i>	potentsiaalne	võimalik
<i>respect</i>	respekterima	austama
<i>structure</i>	struktuur	koosseis; (üles)ehitus
<i>subsidiarity</i>	subsidiiaarsus	lähimus
<i>tolerance</i>	tolerantsus	sallivus, leplikkus
<i>tolerate</i>	tolereerima	lubama, sallima, taluma
<i>transparency</i>	transparentsus	arusaadavus
<i>unique</i>	unikaalne	ainulaadne, haruldane

Nagu mainitud, kasutasin toodud omasõnu lähteteksti tõlkimisel, kuid võtsin nende puhul arvesse ka tava ning tegin soovitusliku omasõna kasutamisel erandi terminite *legitimacy* ja *subsidiarity* korral, asendades need sihttekstis ekspertide eelistatud sõnadega ‘legitiimsus’ ja ‘subsidiiaarsus’. Järeldusena võib tõdeda, et kõiki võõrsõnu ei pea tekstides vältima, isegi kui normitehnika eeskirjas sätestatu järgi nende kasutamist omasõna olemasolul põhjendamatuks peetakse ja nende rohkus teksti mõistmist lugeja jaoks raskendab. Siinkohal tasuks ehk meelde jätta Uno Liivaku tabav soovitus: „Tarvita võõrsõna, aga pea piiri!” (Vettik ja Silvet 2005: 163).

4.2 STIIL

Peale terminite õigesti tõlkimise ja tõlgendamise mängivad tõlke kvaliteedi juures rolli ka muud selle stiililised aspektid, mida tuli siinsegi töö puhul arvesse võtta. Eri žanri tekstidele kehtivad aga erinevad ettekirjutused, mida tuleb järgida, et lugejani õnnestuks toimetada vastavale žanrile stiililiselt ja vormiliselt ootuspärane tekst. Järgnevalt tutvustan, millisesse žanrisse kuuluvad euro- ja õigustekstid ning millised on vastavale žanrile kehtivad normid ja kuidas nende vastu eksitakse. Käsitatud määratlusest ja normidest lähtun hiljem ka tõlkeprobleemide analüüsimisel.

Keeletoimetaja Egle Pulleritsu sõnul eristatakse harilikult kolme tüüpi tekste: argikeelsed, ilukirjanduslikud ja tarbekeelsed. Nendest viimaste eesmärk on anda teavet ning nende hulka arvatakse peale ajakirjandus- ja teadustekstide ka kõiksugused ametitekstid (Pullerits 2010a: 5). Õigus- ja eurotekstid on ametiteksti alaliigid ning kuuluvad seetõttu samuti tarbetekstide alla.

Pulleritsu sõnul peavad tarbetekstid vastama keelenormile (*ibid.*: 5). Eestis on hetkel kehtiv keelenorm kindlaks määratud Vabariigi Valitsuse 9. juuni 2011. aasta määrusega nr 71 „Eesti kirjakeele normi rakendamise kord”. Määruse § 1 järgi mõistetakse kirjakeele normi all õigekirjutuslike, grammatiliste ja sõnavaraliste normingute ja soovitude süsteemi, mis peab tagama ametliku keelekasutuse ühtluse ja selguse ning soodustama keelekasutuse hea tava rakendamist. Määruse § 2 lõike 1 kohaselt on kirjakeele norm määratud Eesti Keele Instituudi uusima õigekeelsussõnaraamatuga, Emakeele Seltsi keeleteoimkonna otsustega ning keeleteoimkonnas heaks kiidetud ortograafiareeglistiku, normatiivse käsiraamatu ja grammatikaga.

Keelenormi kohaselt on selle järgimine eriti oluline ametitekstides. Sellele vaatamata esineb neis nähtusi, mis keelenormiga vastuollu lähevad. Üheks selliseks on ka lähteteksti tõlkimisel probleeme osutanud kantseliit. Pulleritsu sõnul väljendub kantseliitlik stiil eelkõige keerukas, ebamääras ja mitmetimõistetavas keelekasutuses, sõnarohkuses ning võõrapärasel lausestuses (2010a: 5). Taoline väljendusviis on kaasa toonud selle, et ametitekste mõistavad tihti vaid ametnikud ise, isegi juhul, kui teksti sihtrühm on tegelikult laiem avalikkus ning selle eesmärk neile teabe edastamine.

Kerni sõnul on tekstide loetavust ja arusaadavust takistavaid probleeme otstarbekas vaadelda eraldi sõna-, lause- ja tekstitasandil (2015: 12-13). Sõnatasandil mõeldakse nende all erinevaid sõnastusvigu, mis moodustavad ühtlasi õigustekstides esinevate vigade üldarvust enamiku (Alasi ja Vettik 1997: 189). Lähteteksti kohati abstraktse, ähmase ja raskesti mõistetava sisu või sõnastuse tõttu tekkis probleeme ka magistritöö tõlkimisel. Täpsemalt, sihtteksti mustandit toimetama hakates selgus, et sellesegi oli eneselegi märkamatult sattunud arvukalt ametitekstides taunitavaid keelendeid. Uno Liivaku märgib, et selliste vigade vältimiseks on oluline eestindamise eeldus koordinatiivne kakskeelsus ehk oskus hoiduda ühe keele iseärasuste ülekandmisest teise keelde (Vettik ja Silvet 2005: 163).

Liivaku sõnu meeles pidades pöördusin toimetamisel erinevate käsiraamatute, stiiljuhendite ja artiklite poole, mis ametlikku keelekasutust käsitlevad, et nende põhjal üritada sihtteksti kvaliteeti parendada. Järgmistes alapunktides käsitlen tekkinud probleeme lähemalt, keskendudes seejuures kantseliitlikule sõnakasutusele ning ainsuse ja mitmuse vahekorrale.

4.2.1 KANTSELIIT

Nagu eelnevalt mainitud, ilmnes sihtteksti mustandi toimetamise käigus endalegi üllatuseks, et sinna oli kogunenud hulgaliselt kantseliitlikke väljendeid. Järgnevalt vaatlen lähemalt erinevaid tõlkemustandis avaldunud kantseliidi vorme ning toon sealjuures välja näited, milles esitan nii lähteteksti ingliskeelse lause, (a) mustandi esialgse eestikeelse tõlkevariandi kui ka (b) mustandi parandatud eestikeelse tõlkevariandi.

Levinuimaks kantseliidiilminguks peetakse eesti keeles nominaalstiili (Alasi ja Vettik 1997: 189), mida esines enim ka sihtteksti mustandis. EKKi järgi on nominalisatsioon sündmust väljendav moodustaja, mis esineb lauses nimisõnafraasi kujul ning mille põhjaks on teonimi või muu deverbiaalset nimisõna. Kantseliitlikus keeletarvituses asendatakse EKKi järgi konkreetse tähendusega öeldisverb mõne üldise tegevustähendusega verbiga, ehk konkreetne tegevus ise antakse lauses edasi nominalisatsiooni kaudu. Riina Reinsalu sõnul muudab see lause vaid pikaks ja raskendab seeläbi teksti mõistmist (Reinsalu 2015).

The determination of the language of the contract is among these issues.

a) *Nende küsimuste hulka kuulub ka lepingu keele kindlaksmääramine.*

b) *Nende küsimustega määratakse kindlaks ka lepingu keel.*

Ülaltoodud lause on klassikaline näide tarbetust nominalisatsioonist. Reinsalu sõnul kiputakse *mine*-tuletisi kasutama eelkõige verbidega *toimuma* ja *kuuluma* (2012: 94). Need verbid muutuvad aga teonimega koos kasutatuna sisutühjaks, mistõttu ei ole nende kasutamine lauses põhjendatud. Sellisel juhul tuleks nõ tähendustühi verb lausest välja jätta ning asendada sisuverbi teonimeline vorm selle pöördelise vormiga.

Nominalisatsiooni on Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraadi keelejuhendis kutsutud kujundlikult ka nimisõnatõveks (Keeleabiline). Katrin Kerni sõnul ei ole nominalisatsioonis iseenesest midagi halba, kuid sellega liialdamine muudab tekstid raskesti loetavaks (2015: 61). Tartu Ülikooli võrdleva õigusteaduse professori Raul Naritsa sõnul on nominalisatsiooni kasutamine õigustatud vaid juhul, kui see „kannab teistsuguse tähendusega teavet kui tegusõna (nt korraldati kohtumine)” (2002). Keeleabilise järgi on võimalik *mine*-vormist vabaneda kasutades näiteks *da*-tegevusime. Egle Pulleritsu sõnul võib selle asendada ka *des*-vormiga (2010a: 21).

<p><i>The use of at least one language of the State of origin and one language of the receiving State shall be compulsory in the case of recruitment by an official authority or an officially recognised employment bureau.</i></p>	
<p>a) <i>Juhul, kui värbamine toimub ametiasutuse või ametlikult tunnustatud tööhõivebüroo poolt, siis on vähemalt ühe päritoluriigi keele ja vähemalt ühe asukohariigi keele kasutamine kohustuslik.</i></p>	<p>b) <i>Juhul, kui värbaja on ametiasutus või ametlikult tunnustatud tööhõivebüroo, tuleb need koostada vähemalt ühes päritoluriigi keeles ja ühes asukohariigi keeles.</i></p>

Selles näitelause esineb kahte kantseliitlikku keelekasutuse tunnust: nominalisatsiooni ja *poolt*-tarindit. Nagu eelnevalt mainitud, on asjatu kasutada sisuverbi teonimega koos tühiverbi *toimuma*, kuna viimane ei anna lause tähendusele midagi juurde. Siinsel juhul ei piisanud aga mustandi lause parandamiseks üksnes sellest, kui jätta lausest välja tühisõna *toimub* ja viia tegusõna kujule tagasi *mine*-vorm. Selles lauses on esimene nominalisatsioon seotud *poolt*-tarindiga, mis viitab sellele, et lauses on olemas ka tegija, kes nominalisatsiooni kaudu väljendatud tegevust sooritab. Samas ei ole aga lähtekeelsesesse lausesse kaasatud sihitist ehk seda, millele väljendatud tegevus on suunatud. Selle tõttu jätsin käsitletava nominalisatsiooni ja *poolt*-tarindi lausest välja ning asendasin need sisuverbist tuletatud tegijanimiga. Ühtlasi toimetasin parandatud tõlkevariandist välja verbi *kasutama* nimisõnavormi ning asendasin selle kontekstipõhiselt fraasiga *tuleb need koostada*, kuna näitelausele eelnenud lauses viidati asjaolule, et tööleping ja -pakkumine tuleb koostada mingis kindlas keeles ning samale asjaolule viitab ka käsitletav näitelause.

Ülaltoodud näites esinenud *poolt*-tarindit oli sihtteksti mustandisse sattunud veelgi. Riina Reinsalu sõnul kasutatakse *poolt*-tarindit sageli selleks, et väljendada tegijat lauses, mis

sisaldab nominalisatsiooni (2012: 95). Seda põhjustab asjaolu, et nimisõnafraasiga ei ole võimalik väljendada tegijat, mistõttu seotakse viimane fraasiga sõna *poolt* abil. Reinsalu märgib, et *poolt*-tarind muudab lause lohisevaks, kuid sellest on üldiselt võimalik lihtsalt vabaneda, nt loobudes tühiverbist või moodustades kõrvallause. (*ibid.*) Egle Pulleritsu sõnul saab *poolt*-tarindist vabaneda ka, kui teha umbisikuliselt lausest isikuline või asendada see omastavas käändes tegijafrasiga (2010: 21).

Peale eelmainitud nominalisatsiooni ja *poolt*-tarindi osutusid tõlke toimetamisel probleemseks ka kesksõnad ehk partitsiibid. Nende hulgast esines enim selliseid sõnu nagu *antud* ja *käesolev*. Riina Reinsalu märgib, et selliseid partitsiipe kasutatakse eelkõige õigus- ja haldustekstides ning nende eesmärk on täpsustada, millest tekstis juttu on ehk need täidavad määrava artikli rolli. Reinsalu sõnul on nende kasutamine tingitud inglise keelest. (2012: 96-97) Eesti keeles on neid võimalik asendada ka mõne selgema sõnaga, nagu *see*, või jätta hoopis lausest välja (Pullerits 2010: 29). Sõna *antud* ei soovitata kasutada ka seetõttu, et see võib lauses esineda tegusõna kujul verbi *andma* mineviku kesksõnana (EKK). See võib muuta käsitletava sõna tähenduse lauses ähmaseks.

<i>The innovative aspect of this Declaration is that it introduces the concepts of language community and language group.</i>	
b) Antud deklaratsiooni uuenduslik aspekt seisneb selles, et see tutvustab keelekogukonna ja keelerühma olemusi.	b) Deklaratsioon on uuenduslik, kuna see tutvustab keelekogukonna ja keelerühma olemusi.

<i>This approach has close resemblance to the idea of environment protection.</i>	
a) Antud käsitlus on sarnane keskkonnakaitse põhimõtetega	b) See käsitlus on sarnane keskkonnakaitse põhimõtetega.

Ülaltoodud näited ilmestavad kesksõna *antud* tarbetut kasutamist, mis on tingitud asesõna *this* esinemisest lähtekeelsetes lausetes. Esimese lause puhul otsustasin nimetatud kesksõna lausest välja toimetada, kuna asesõna *see* kasutamine ei oleks muutnud lause mõtet ning olnud seega üleliigne. Ühtlasi vältisin sellega sõnakordust, kuna kõrvallause sisaldab juba deklaratsioonile viitavat asesõna *see*. Teises näitelause otsustasin aga kesksõna selguse mõttes eelnimetatud asesõnaga asendada.

Eelmainitud kesksõna *käesolev* on samuti üldiselt lauses üleliigne ning selle asemel soovitatakse kasutada sõnu *see, sinne, praegune* või *tänane*. (Keelenõuannete arhiiv; AMSS) Alltoodud tõlkemustandi lauses tingis partitsiibi *käesolev* kasutamise ingliskeelne termin *present*. Lõplikust tõlkevariandist jätsin selle välja, kuna see ei andnud lausele semantiliselt midagi juurde.

<i>The general aim of the present study is to give an overview on the role of languages [...]</i>	
a) <i>Käesoleva uuringu peamine eesmärk on anda ülevaade keele ja tõlke rollidest [...]</i>	b) <i>Uuringu peamine eesmärk on anda ülevaade keele ja tõlke rollidest [...]</i>

Peale käsitletud kesksõnade esines tõlke mustandis arvukalt kantseliidimaigulisi kaas- ja mäarsõnu. Kaassõnade hulgast tõusid enim esile *seoses* ja *osas*. Helika Mäekivi nendib aga et normi kirjeldavates grammatikates neid sõnu kaassõnadeks ei nimetata, kuna need on nendeks alles kujunemas. Selliseid sõnu kutsutakse teisesteks kaassõnadeks, mis tähendab, et need ei ole uut tähendust kandvad keelendid, vaid sünonüümid keeles olemasolevatele sõnadele. Selle tõttu on neil kaks erinevat kasutusviisi: normipärane ja normipäratu. Neist esimesel juhul esineb sõna *osas* tekstis nimisõna *osa* seestütleva käändena. Teisel ehk normipäratul juhul kasutatakse seda selleks, et asendada tekstis esmaseid ehk keeles juba juurdunud tähendusega kaassõnu, nagu *kohta, suhtes, üle, pärast* jms. Bürokraatlikus keelepruugis kohtab sõna *osas* enim just viimati nimetatud kontekstis, mistõttu on selle kasutamine tekstides üleliigne ning sellest soovitatakse hoiduda. Selle asemel tuleks eelistada mõnda muud konteksti sobivat esmast kaassõna. (Mäekivi 2015: 46-52) Sarnane on olukord kaassõna *seoses* puhul, mis AMSSi järgi esineb kahes eri tähenduses ning tähistab kas sõna *seos* seestütlevat käänat või asendab selliseid esmaseid kaassõnu, nagu *tõttu, puhul, pärast* ja *kohta*. Järgmises näitelauseas asendasin sõna *seoses* selle esmase kaassõnaga *tõttu* ning *osas* mõtte andsin edasi lause sõnavormide muutmise ja ümbertõstmisega.

<i>In this sense, it is argued that there remains a certain ambiguity about the legal obligations of States deriving from Article 27.</i>	
a) <i>Sellega seoses väidetakse, et artikkel 27 jääb ähmaseks selle riikidele tulenevate õiguslike kohustuste osas.</i>	b) <i>Selle tõttu väidetakse, et artiklist 27 riikidele tulenevad õiguslikud kohustused jäävad mõnevõrra ähmaseks.</i>

Kantseliidihõngulistest määrsõnadest jäi tõlkemustandis enim silma sõna *vastavalt*. See sõna kuulub *lt*-liiteliste määrsõnade alla, mis saadakse määrsõnaliite *-lt* lisamisel omadussõnale või kesksõnale (Mäearu 2000). See tunnus muudab küll omadussõna ja kesksõna määrsõnaks, kuid ei lisa saadud sõnale muud tähendust peale määrsõna üldtähenduse (*ibid.*). Selle tõttu soovitatakse ka sõna *vastavalt* vältida. ÕSis esitatakse selle asendusvariantideks sõnad *kohaselt*, *järgi*, *alusel*, *mööda*, *sedamööda* ja *sõnul*. Järgnevalt toon näide *lt*-liitelise määrsõna *vastavalt* esinemisest sihtteksti mustandis, mille olen toimetades asendanud vastava sõnaga *kohaselt*.

<i>However, the fact that it was impossible to submit proof of the required linguistic knowledge by any other means, in particular by equivalent qualifications obtained in other Member States, was considered disproportionate in relation to the aim in view.</i>	
a) <i>Sellegipoolest peeti seatud eesmärgile vastavalt ebaproportsionaalseks asjaolu, et nõutud keeleoskuse muul viisil tõendamise, eeskätt samaväärsete, kuid teistes liikmesriikides väljastatud tõenditega, ei olnud võimalik.</i>	b) <i>Seatud eesmärgi kohaselt peeti sellegipoolest ebaproportsionaalseks asjaolu, et nõutud keeleoskust ei olnud võimalik tõendada mingil muul viisil, eelkõige teistes liikmesriikides omandatud samaväärsete tõenditega.</i>

Esitatud näitelauseid ilmestavad vaid mõningaid euro- ja õigustekstides levinud nähtusi, mis lähevad ülalmainitud keelenormiga vastuollu. Peep Nemvaltsi sõnul on paljud sellised inglispärasused ja kantseliitlikud sõnad tulnud eesti keelde just ELi tekstide tõlkimise tulemusena. Tema sõnul kiputakse liigselt kinni hoidma lähtekeelse lause sõnajärjest ja -kasutusest, ning kuna inglise keeles ei kasutata näiteks käändevorme, on eesti keeles ingliskeelsete abisõnade mõjutusel tekkinud erinevaid kantseliidiilminguid, nagu *poolt*-tarindi kasutamine inglise abisõna *by* asemel. (Nemvalts 2008: 41-42) Seda mõju oli eeltoodud näidete põhjal näha ka sihtteksti mustandist, kuhu selliseid vorme inglise keelest ulatuslikult üle tuli ning mistõttu tõlkemustand põhjalikku toimetamist vajas. Sellest võib järeldada, et üks euro- ja õigustekstide eestindamise eeldus on ka see, et tõlkija hoiab ennast kursis või tutvub vähemalt enne tõlkima asumist ametliku keelekasutuse stiilinõuetega.

4.2.2 AINSUS JA MITMUS

Ingliskeelse lähteteksti eestindamisel tekkis küsimusi ka selles kasutatud mitmusvormide kohta. Järgnevalt vaatlen ainsuse ja mitmuse vormide vahekorda inglise ja eesti keeles ning selgitan välja, kas sellised vormid peavad olema mõlemas keeles vastavuses. Ühtlasi toon näiteid, kuidas toiminis nendega lähteteksti tõlkimisel ja sihtteksti toimetamisel.

Inglise keel kuulub indoeuroopa keelte hulka, millele on omane kasutada mitmusliku sisuga mõistete edastamiseks enamasti mitmuslikke sõnavorme (Hallik ja Kasemets 2008: 96; Vettik ja Silvet 2005: 147). Läänemeresoome keelte hulka kuuluvas eesti keeles on aga võimalik väljendada mitmust ka ainsuse vormis (*ibid.*). Ingliskeelse teksti tõlkimisel ei ole vaja ega tohiks ka alati selles kasutatud mitmusvorme eesti keelde üle tuua, kuna indoeuroopa keeltes on mitmuse kasutamisel palju ulatuslikumad ülesanded ning eesti keeles ei pruugi see olla põhjendatud (Vettik ja Silvet 2005: 147).

Institutsioonidevahelises stiiljuhendis märgitakse samuti, et mitmuslike sõnade tõlkimisel ei ole vaja lähtuda täielikult lähtekeelest. Eelmises peatükis mainitud tõlkimise ja toimetamise põhimõtete järgi peab õigustekst olema muu hulgas täpne, selge ja ökonoomne. See tähendab siinkohal, et mitmusliku sõna tõlkimisel tuleks lähtuda eelkõige selle sisust, mitte vormist. Selliste mitmusvormis esitatud ingliskeelsete terminite puhul lähtusin seega põhimõttest, et kui nende mõtet on võimalik eesti keeles edasi anda nii mitmuses kui ka ainsuses, tuleb seda teha lühema ainsuse vormi kaudu. Järgnevalt esitan näited sellistest juhtudest ning toon seejuures välja nii lähteteksti ingliskeelse lause, (a) mustandi esialgse eestikeelse tõlkevariandi kui ka (b) mustandi parandatud eestikeelse tõlkevariandi.

<i>Naturally, it cannot guarantee a right to use that language in official proceedings or in education.</i>	
a) Loomulikult ei taga see õigust kasutada vastavat keelt ametlike menetluste või õppetöö käigus.	b) Loomulikult ei taga see õigust kasutada vastavat keelt ametliku menetluse või õppetöö käigus.

<i>Timeshare contracts are typical cross-border contracts where the trader and the consumer are in many cases residents of different Member States [...]</i>	
a) <i>Osaajalise kasutamise õigusega lepingud on tüüpilised piiriülesed lepingud, milles ettevõtja ja tarbija on sageli eri liikmesriikide elanikud [...]</i>	b) <i>Osaajalise kasutamise õigusega leping on tüüpiline piiriülene leping, milles ettevõtja ja tarbija on sageli eri liikmesriigi elanikud [...]</i>

Ülaltoodud näidete puhul on näha, kuidas tõlkemustandi variandis kasutatud ja märgistatud mitmusvormid on tarbetud, kuna nende ainsuse vormid annavad lähtekeelse lause mõtte sama edukalt edasi. Ainsuse vormi ei olnud võimalik kasutada vaid teises näitelause sõna ‘elanikud’ puhul, kuna sellega viidati ettevõtjale ja tarbijale üheaegselt.

Institutsioonidevahelise stiiljuhendi järgi eelistatakse ainsust mitmusele ka Eesti õiguskeeles. Krista Kerge käsitleb siinkohal juriidilise ainsuse mõistet, mis viitab õiguskeeles levinud tavale väljendada ainsuse vormis midagi, mis esineb tähenduses „kõik ja igaüks” (Hallik ja Kasemets 2008: 96). Kerge sõnul tuleks sellist tähendust väljendavad muukeelsed sõnad tõlkida eesti keelde ainsuse vormis (*ibid.*). Lähtetekstis oli selliselt kasutatud sageli terminit *persons*, mille tõlkisin algselt samuti mitmuse kujul.

<i>According to the Directive, the right to interpretation and translation must be provided to persons who do not speak or understand the language of the criminal procedure.</i>	
a) <i>Direktiivi kohaselt peab õigus suulisele ja kirjalikule tõlkele olema tagatud isikutele, kes ei räägi või ei mõista menetluses kasutatavat keelt.</i>	b) <i>Direktiivi kohaselt peab õigus suulisele ja kirjalikule tõlkele olema tagatud isikule, kes ei räägi või ei mõista menetluses kasutatavat keelt.</i>

<i>The Court also found that the prohibition of discrimination on grounds of nationality laid down in former Article 48 EC Treaty must be regarded as applying to private persons as well.</i>	
a) <i>Samuti leidis kohus, et ELi lepingu endises artiklis 48 sätestatud kodakondsusel põhinevat diskrimineerimise keeldu tuleb kohaldada ka eraisikute suhtes.</i>	b) <i>Samuti leidis kohus, et ELi lepingu endises artiklis 48 sätestatud kodakondsusel põhinevat diskrimineerimise keeldu tuleb kohaldada ka eraisiku suhtes.</i>

Mõlemas ülaltoodud näites esineb *persons* kontekstis, kus viidatakse igale isikule ja kõikidele isikutele samaaegselt, mistõttu ei ole vaja seda vastendada eesti keeles sarnaselt mitmusliku sõnaga 'isikud', vaid on soovitatav kasutada ainsuse vormi 'isik', kuna see annab lähtekeelse termini mitmusliku tähendusvälja sama tõhusalt edasi, kuid eesti keelele omasemal ja ökonoomsemal viisil. Seetõttu asendasin selle ka sihtteksti mustandi toimetamise käigus nimetatud vaste ainsuse vormiga.

4.3 KOHANIMED JA AKRONÜÜMID

Lähteteksti tõlkimisel tekkis probleeme ka erinevate kohanimedega ja akronüümide eesti keelde ületoomisel. Järgnevatel punktides tutvustan neid lähemalt, toon ära nende määratlused ning selgitan välja, millised on nende tava- või normipärased esinemisvormid eesti keeles. Seejärel toon näiteid lähtetekstist ning põhjendan, mille alusel kasutasin vastavate kohanimedega või akronüümide puhul just selliseid vasteid, nagu võib leida siinse magistratöö sihttekstist.

4.3.1 KOHANIMED

EKKi järgi on kohanime ehk toponüüm „geograafilise objekti (mere, jõe, saare, mäe, soo, asula vm) nimi”. EKKis märgitakse, et enamikul juhtudel tuleb eestikeelsesesse teksti kirjutada võõrkeelsed toponüümid nende lähtekeelsel kujul ehk esitada tõlkes nende endonüümid. Samas on ka erandeid ning vahel on neid võimalik tekstis asendada ka mugandnimedega ja eksonüümidega. Mugandnimi on seejuures muu riigi eestipärasemaks kohandatud nimi (vrd Ghana vs. Gaana). EKKis soovitatakse neid võimaluse korral vältida ning eelistada nende asemel eksonüümide kasutamist. Eksonüüm on võõrkeelse kohanime eesti omakeelne nimi (vrd Sverige vs. Rootsi). (EKK)

Ülaltoodud toponüümide erinevaid esinemisvariante arvesse võttes, otsustasin järele vaadata ka millised tõlkemeetodid neile vastavad. Newmarki pärisnimede tõlkimise viisidest võib siinkohal esile tuua ümberkirjutuse ehk transkriptsiooni (*transcription*) ja tunnustatud tõlke (*acknowledged translation*). Transkriptsioon on Newmarki sõnul lähtekeelse elemendi ületoomine sihtkeelde ilma selle kuju muutmata. (Newmark 1981: 75) See vastab EKKi viidatud võimalusele kasutada võõrkeelse nime tähistamiseks tekstis selle lähtekeelset kuju

ehk endonüümi, mistõttu räägime transkribeerimise korral endonüümide kasutamisest sihttekstis. Tunnustatud tõlge on seevastu lähtekeelse elemendi asendamine tõlkes selle sihtkeeles üldtunnustatud või ametliku vastega (*ibid.*: 76). Seda võib siduda eesti keeles nii mugandnime kui ka akronüümi kasutamisega, kuna mõlemad neist on keeles tunnustatud, olgugi et üks on vähem soovituslik kui teine. Tunnustatud tõlke puhul räägime aga mugandnime või eksonüümi kasutamisest sihttekstis.

Nimetatud tõlkemeetoditest ja eespool toodud EKKi võõrkeelsete toponüümide esinemisvariantidest lähtusin magistritöö lähtetekstis esinenud kohanimede tõlkimisel. Nende vahel valiku langetamisel otsustasin eelistada ennekõike eksonüüme. Juhul kui need puudusid, jätsin võõrkeelse kohanime selle algupärasele kujule ehk kasutasin selle endonüümi. Järgnevalt näitlikustan, kuidas leidsin vasted mõnele lähtetekstis esinenud toponüümile.

Greater Brussels district – kuna nimetatud kohanimi oli mulle tundmatu, otsustasin esmalt uurida lähemalt Belgia ja selle haldusüksuste kohta, et selgitada välja, millega tegu on. Britannica entsüklopeediast selgus, et *Greater Brussels* on vananenud nimetus piirkonnale, millest sai 1989. aastal ametlikult *Brussels-Capital region*. Piirkonnad on Belgia suurimad haldusüksused ning neid on peale eelmainitu veel riigis kaks: Flandria ja Valloonia. Piirkonnad jagunevad omakorda kommuunideks ja provintsideks. *Brussels Capital* on näiteks jaotatud 19 kommuuniks, millest üks on Brüsseli linn. (Britannica entsüklopeedia; Euroopa e-õiguskeskkonna portaal) Selle tõttu selgus, et tõlkimisel on kindlasti vaja vahet teha Brüsselil ja *Greater Brussels* piirkonnal ning viimast ei saa vastendada Flandria ja Vallooniaga sarnaselt kui 'Brüsseli piirkond', kuna sellest võidakse aru saada kui *Greater Brussels* kesklinna alast. Otsides eesti keeles olemasolevaid tõlkevariante sellele piirkonnale, leidsin, et välisministeeriumi veebilehel on sellele viidatud vastega 'Brüssel-pealinna regioon' ning sama nimetust kasutab ka selle piirkonna kohta Eesti Suursaatkond Belgias, Luksemburgis ja Šveitsis. Institutsioonidevahelises stiiljuhendis on selle tõlkeks pakutud vaste 'Pealinna Brüsseli piirkond'. Sama nime kasutatakse ka Euroopa e-õiguskeskkonna portaalis, kuid ilma esisuurtäheta ehk kogu nimetus esitatakse kujul 'pealinna Brüsseli piirkond'. Mainitud vastete hulgast välistasin esmalt välisministeeriumi ja nimetatud suursaatkonna pakutud sõnaühendi kasutamise, kuna selle puhul on tegemist täieliku otsetõlkega ingliskeelsest nimetusest *Brussels-Capital region*. Peale selle, et 'Brüssel-pealinna regioon' kõlab eestikeelses tekstis ebaloomulikult, võib see panna ka mõne lugeja arvama, et Brüsseli linnas on olemas veel

teatud pealinna regioon, millele sel juhul viidatakse. Järelejäänud vaste erinevate kirjapiltide vahel otsustasin tõlkes kasutada selle institutsioonidevahelises stiiljuhendis pakutud varianti 'Pealinna Brüsseli piirkond', kuna lähtusin nimetatud stiiljuhendist tõlkimisel paljuski muuski ning üritasin sama allikat kasutades säilitada sihttekstis ühtsemat stiili.

Province of Bolzano – eestikeelse Vikipeedia seda provintsi tutvustaval leheküljel on selle tähistamiseks kasutatud vastet 'Bolzano provints'. Sama nimetust kasutatakse 24. novembri 1998. aasta Euroopa Kohtu otsuse tõlkes kohtuasjas C-274/96. Institutsioonidevahelises stiiljuhendis on selle ametlik itaaliakeelne nimi *Provincia Autonoma di Bolzano/Bozen* vastendatud kui 'Bolzano autonoomne provints'. Võttes arvesse, et lähtetekstis on nimetatud provintsile osutatud selle lühendatud, mitte ametliku nimetusega, välistasin sihttekstis selle stiiljuhendis toodud tõlkevariandi kasutamise. Arvestades, et kohanimel *Bolzano* ei ole eesti keeles ka eksonüümi, otsustasin selle sihtteksti transkribeerida ning esitada analüüsiv sõnaühend kujul 'Bolzano provints'.

Quebec – sarnaselt eelnevale, otsustati ka kohanime *Quebec* puhul kasutada tõlkes selle endonüümi ehk jätta see oma algupärasele kujule. Siinkohal ilmnes aga küsimus, kas ingliskeelne *Quebec* on selle kohanime algupärane kuju või tuleks selle asemel kasutada selle prantsuskeelset kirjakuju *Québec*. ÕSis on ära toodud vaid selle prantsusepärase kirjapilt 'Québec' ning sealjuures on märgitud, et see tähistab nii Kanada linna kui ka provintsi. Kanada valitsuse hallatavas terminibaasis TERMIUM Plus® on aga väidetud, et akuudiga kirjapilti *Québec* kasutatakse vaid sellenimelisele linnale viitamiseks ning akuudita kirjapildiga *Quebec* tähistatakse samanimelist provintsi. Arvestades, et lähtetekstis on analüüsivat kohanime kasutatud provintsi tähenduses, siis otsustasin selle ka tõlkes jätta kujule 'Quebec'.

4.3.2 AKRONÜÜMID

Magistritöö lähtetekstis kasutati rohkelt akronüüme, millega tähistati akronüümidega mitmesuguseid asutusi, organisatsioone ja muid ELi ametlikke dokumente. Nende tõlkimisel tekkis küsimus selle kohta, kas ja kuidas on vaja neid lühendeid sihtteksti ümber tõsta. Täpsemalt, kas need tuleb jätta lähtekeelse akronüümi kujule, kasutada võimalusel eestikeelset akronüümi või kirjutada hoopis neile vastava sihtkeelse täisnimetusega lahti.

Selle tõttu pöördusin ÕSi ja EKKi poole, kust selgitasin esmalt välja akronüümi määratluse, ning seejärel, millised on nende puhul eesti keeles kehtivad normid.

ÕSi järgi on akronüüm „mitme sõna algustähtedest moodustatud lühend”. EKKi kohaselt kasutatakse lühendit tekstis sagedasti esinevate sõnade lühendamiseks. Lühendeid on olemas kahte eri liiki: „üldkasutatavad, mida kasutavad kõik kirjutajad ja millel on arusaadavuse huvides kokkuleppeline kuju” ning „ühe konkreetse raamatu, kirjutise vm teksti tarvis kindlaksmääratavad lühendid, mille sisu avatakse kas esmakordsel esinemisel selles tekstis või nimestikus teksti järel”. (EKK)

Akronüümide kasutamise kohta on öeldud EKKis, et võõrkeelsete lühendite puhul on lubatud eestikeelses tekstis kasutada nii selle lähtekeelset kui ka kokkulepitud omakeelset akronüümi. Mõlema olemasolul lähtutakse kasutatava akronüümi valikul tavaliselt sellest, milline on neist eesti keeles levinum variant, ning kasutatakse seda. Nii viidatakse näiteks Ameerika Ühendriikidele eestikeelses tekstis selle ingliskeelse akronüümiga USA ja Euroopa Liidule selle eestikeelse lühendiga EL. (EKK)

Eelmainitud akronüümide kasutamiseviisidega tutvudes tekkis aga järgmine küsimus. Nimelt, kuidas või mille põhjal otsustada, et üks akronüüm on keeles levinum kui teine. Konkreetselt vastust sellele küsimusele leida ei õnnestunud, kuid võttes aluseks eespool toodud üldkasutatavate akronüümide määratluse, leidsin, et institutsioonidevahelises stiiljuhendis esitatud akronüümide ja lühendite nimistut võib pidada piisavalt kokkuleppeliseks, et võiksin sellest ka tõlkimisel lähtuda. Selle valiku kasuks rääkis ka asjaolu, et lähteteksti puhul on tegemist just Euroopa Liidu temalise tekstiga ning et stiiljuhendis esitatud järgivad Euroopa Liidu institutsioonid, organid ja muud asutused.

Siinkohal toon välja erinevad lähteteksis esinenud akronüümid ja nende võimalikud esinemiskujud eesti keeles. Näidete järel teen täiendava kokkuvõtte sellest, milliseid variante kasutasin nende puhul sihttekstis.

CCPR – nimetatud akronüümi ingliskeelseks täisnimetuseks on toodud lähtetekstis *International Covenant on Civil and Political Rights*. IATE järgi on selle eestikeelne vaste ‘kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt’. Nimetatud akronüümi asemel annab IATE aga selle tunnustatud lühendiks hoopis akronüümi ICCPR. Kumbagi neist lühenditest

institutsioonidevahelise stiiljuhendi akronüümide nimistus ei ole, mistõttu kirjutasin CCPR lähttekstis selle omakeelse täisnimetuse kujul lahti.

CISG – see akronüüm viitab ÜRO konventsioonile kaupade rahvusvahelise ostu-müügi lepingute kohta, mille puhul on lähtetekstis kasutatud ka selle lahtikirjutatud ingliskeelset vastet *Convention on the International Sale of Goods*. Institutsioonidevahelises stiiljuhendis seda akronüümi ei ole. IATEs on see ära toodud, kuid seal on selle ametlikuks ingliskeelseks nimetuseks antud hoopis *United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*. Riigi Teataja leheküljel on avaldatud selle konventsiooni eestikeelne tõlge, kus on ülalnimetatud eestikeelne vaste esitatud ilma akronüümita ÜRO ehk esitatud kujul ‘Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni konventsioon kaupade rahvusvahelise ostu-müügi lepingute kohta’. Arvestades, et seda võõrkeelset akronüümi ei ole institutsioonidevahelises stiiljuhendis ära märgitud, otsustasin seda tõlkes samuti mitte kasutada.

EEC – lähtetekstis viidatakse akronüümiga Euroopa Majandusühendusele, mille ingliskeelne nimetus on European Economic Community. Institutsioonidevahelise stiiljuhendi kohaselt tähistatakse seda eesti keeles ka lühendiga EMÜ. Sihttekstis on nimetatud võõrkeelset akronüümi seega võimalik vastendada nii selle omakeelse täisnimetuse kui ka akronüümiga. Arvestades, et EEC esines lähtetekstis rohkem kui ühe korra, kasutasin eelnimetatud variantidest mõlemat.

ECJ – IATE järgi tähistab see termin Euroopa Kohust, mille ingliskeelne nimetus on European Court of Justice. Samas märgitakse IATEs, et nimetatud akronüüm on vananenud, mistõttu ei ole seda soovitatav kasutada. Ühtlasi ei ole seda ära toodud institutsioonidevahelises stiiljuhendis. Eesti keeles selle puhul lühendit EK väga ei kasutata, kuna seda võivad lugejad arvata ka viitavat Euroopa Komisjonile. Lähtudes eelnimetatud asjaoludest, otsustasin selle lühendi esitada tõlkes selle eestikeelse täisnimetuse kujul.

ECHR – seda lähtetekstis esinenud ingliskeelset lühendit institutsioonidevahelises stiiljuhendis ei ole. IATE kohaselt võib see viidata nii Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonile, mille ingliskeelne vaste on *European Convention on Human Rights*, kui ka Euroopa Inimõiguste Kohtule, mille ingliskeelne nimetus on European Court of Human Rights. Selleks, et vältida eksitusi, mida võib tekitada mitmetähendusliku akronüümi

kasutamine, otsustasin seda sihttekstis vältida ning kirjutada hoopis eestikeelse täisnimetusena lahti. Arvestades lähteteksti konteksti, tõlkisin selle kui 'Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon'.

ECRML – selle lühendiga viidatakse lähtetekstis dokumendile nimega *European Charter for Regional and Minority Languages*. IATE annab selle eestikeelseks vasteks 'Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte harta'. Instutsioonidevahelise stiiljuhendi, IATE ja Google'i otsingutulemuste põhjal võib väita, et eesti keeles ei kasutata sellele hartale viitamiseks ühtegi võõr- ega omakeelset akronüümi. Sel põhjusel vastendasin selle ka tõlkes selle eestikeelse täisnimetusega.

ILO – stiiljuhendi järgi on ILO Rahvusvaheline Tööorganisatsioon. Selle ingliskeelne täisnimetus on IATE kohaselt International Labour Organisation. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 28. mai 2004. aasta direktiivis sadamakaitse tugevdamise kohta on sellele viidatud ka omakeelse vastega RTO, kuid see ei tundu olevat ametlik termin, kuna väga paljudes muudes allikates seda kasutuses ei leitud. Selle tõttu võib arvata, et see eestikeelne akronüüm kuulub EKKi toodud liigituse alusel nende lühendite hulka, mida kasutatakse ruumi kokkuhoiu mõttes vaid mingi kindla teksti siseselt ning mis on selle autori(te) enda määratud, mitte üldiselt kokku lepitud ja kasutusel. Akronüümi ILO võib seega sihttekstis esitada selle võõrkeelsel kujul või omakeelse täisnimetusena lahtikirjutatuna.

UNESCO – institutsioonidevahelise stiiljuhendi järgi tähistab see akronüüm ÜRO Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsiooni. ÜRO viitab sealjuures Ühinenud Rahvaste Organisatsioonile. UNESCO veebisaidi kohaselt on selle akronüümitu eestikeelne täisnimetus Ühinenud Rahvaste Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsioon. Inglisekeelse akronüümi UNESCO kirjalpilt ei vasta aga väljaannete talitluse kehtestatud eeskirjadele, mille järgi tuleb üleni suurtähtedega kirjutada vaid kuni viiest tähest koosnevad akronüümid. Kuuest ja enamast tähest koosnevad ja sõnana väljaloetavad lühendid peab seejuures kirjutama hoopis esisuurtähega. Nimetatud eeskirjade kohaselt on analüüsitava akronüümi õige eestikeelne kirjalpilt seega 'Unesco' ning sel kujul kasutasin seda ka sihttekstis.

WHO – siinkohal on institutsioonidevahelise stiiljuhendi kohaselt tegu Maailma Terviseorganisatsiooniga. IATE järgi on selle ingliskeelne vaste World Health Organisation. Selle organisatsiooni puhul on Vikipeedia veebilehe järgi eesti keeles kasutusel ka lühend

MTO, mida tõendab asjaolu, et seda on kasutatud nii Ravimiameti kui ka Tervise Arengu Instituudi erinevates dokumentides. Samas ei saa seda akronüümi pidada ametlikuks, kuna selle kasutamissagedus tundub olevat eesti keeles üpris väike. Tõlkes on võimalik esitada seega selle ingliskeelsel kujul või eestikeelse täisnimetusena.

Ülaltoodud lühendite tõlkimisel lähtusin seega eelkõige institutsioonidevahelisest stiiljuhendist ja seal toodud eesti keeles tunnustatud akronüümide nimistust. Organisatsioonide ILO, WHO ja Unesco puhul kirjutasin selguse mõttes nende esmakordsel mainimesel välja nende eestikeelne täisnimetus ning lisasin võõrkeelse akronüümi selle järele sulgudesse. Edasistel esinemiskordadel kasutasin vaid võõrkeelset lühendit. Ingliskeelse EEC tähistasin sihttekstis selle stiiljuhendis esitatud omakeelse akronüümiga EMÜ. Ülejäänud akronüüme otsustasin tõlkes mitte kasutada, kuna neid ei olnud institutsioonidevahelises stiiljuhendis ning IATE järgi olid need kas vananenud, mitmetähenduslikud, väära kirjapildiga või puudusid sealt üldse, mistõttu ei saanud neid pidada ka eesti keeles üldtunnustatud või ametlikeks variantideks. Akronüümide kasutamise asemel kirjutasin need nende esimesel esinemiskorral sihtkeelse täisnimetusena kujul lahti ning edaspidi viitasin neile tekstis nende liiginimetuse ('konventsioon', 'pakt', 'harta' jne) kaudu.

KOKKUVÕTE

Magistritöö eesmärk oli tõlkida Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraadi tellitud uuringute kokkuvõtte „Studies on Translation and Multilingualism. Language and Translation in International Law and EU Law” kolmas peatükk „Language rights and human rights” ning neljanda peatüki punktid „Language use in trade: as a general rule a matter for the Member States” ja „The language of consumer contracts in EU law” ning analüüsida tõlkimise käigus avaldunud probleeme.

Töö esimeses osas esitatakse ingliskeelne lähtetekst ja töö teises osas selle eestikeelne sihttekst. Töö kolmandas osas tutvustatakse teose eestindamisel kasutatud tõlkemudeleid. Analüüsi osas käsitletakse terminoloogia ja stiiliga seotud probleeme ning arutletakse lähtetekstis esinenud kohanimede ja akronüümide sihtkeelde üleviimisel tekkinud küsimusi. Terminoloogia osas tutvustatakse esmalt terminitele vastete leidmiseks kasutatud allikaid. Teiseks vaadeldakse erinevaid lähtetekstis esinenud õigustermineid, mille olemuse mõistmine ja neile vastete leidmine autorile raskusi tekitas. Kolmandaks arutletakse mitmetähenduslike sõnade tõlgendamise üle. Neljandaks käsitletakse võõr- ja omasõnaliste vastete kasutamist. Stiili osas keskendutakse tõlkemustandisse sattunud kantseliidiilmingutele ning ainsuse ja mitmuse vormidele. Kohanimede ja akronüümide osas vaadeldakse nende eesti keelde ületoomise võimalusi.

Lähteteksti tõlkimisel tekkisid üsna tüüpilised õigustõlkega seotud probleemid. Enim valmistasid neist raskusi õigusterminid ja kantseliitlik keeletarvitus. Puuduvate tõlkevariantide puhul oli õigustermini omal käel vastendamine keeruline ning eksimisvõimalus selle tähenduse tõlgendamisel suur. Tihti ei aidanud termini tähistatud mõiste hoomamisele oluliselt kaasa ka kasutatud teatmeteosed, kuna nendes toodud määratlused olid sama ähmased kui termin ise. Kantseliidi puhul tingis selle ilmnemise sihtteksti mustandisse lähtekeelse teksti ähmane ja raskesti mõistetav sõnastus. Kantseliidiilminguid oli aga lihtsam tekstist välja toimetada, kuna kantseliiti käsitlevaid materjale, millest seejuures lähtuda, on saadaval laialdaselt.

Kokkuvõttes võib öelda, et magistritöö täitis oma eesmärgi, kuna tõlgiti valitud tekst ning analüüsiti selle käigus avaldunud tõlkeprobleeme. Analüüsis käsitletud terminitele

pakutud vasted on mõningasti autori subjektiivsed valikud, mistõttu tasuks nendest lähtudes seda arvesse võtta.

KASUTATUD KIRJANDUS

Esmane allikas:

Studies on Translation and Multilingualism. Language and Translation in International Law and EU Law. 2012. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Teisesed allikad:

A Dictionary of Law. 1997. Oxford ja New York: Oxford University Press.

Alasi, Kaia; Vettik, Aime 1997. Vigadest, millega seadusteksti keeletoimetaja kokku puutub. – Justiitsministeerium. *Õigus ja keel*. Temaatiline valik Õiguskeeles aastatel 1995–1999 ilmunud kirjutistest. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 189–191.

Ametniku soovitusõnastik. Kättesaadav <http://www.eki.ee/dict/ametnik/ametnik.pdf>, 26.04.2016.

Black, Henry Campbell. 1991. *Black's law dictionary: definitions of the terms and phrases of American and English jurisprudence, ancient and modern*, vol 6. St Paul: West Publishing Company.

Britannica entsüklopeedia. Kättesaadav <http://www.britannica.com/>, 15.05.2016.

Ceo, Deborah 2007. *Translating Law*. Clevedon, Buffalo ja Toronto: Multilingual Matters Ltd.

Eerme, Triin 2015. *Christopher Charles Munni teose „Anglo-China: Chinese People and British Rule in Hong Kong, 1841–1870“ neljanda peatüki tõlge ja analüüs*. Kättesaadav https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/47286/Eerme_Triin_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y, 06.05.2016.

Eesti Keele Instituudi keelenõu andmebaas (Keelenõuvakk). Kättesaadav <http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=4&act=1>, 20.04.2016

Eesti Keele Instituudi mitmekeelne terminibaas ESTERM. Kättesaadav <http://termin.eki.ee/esterm/>, 20.04.2016.

Eesti keele käsiraamat. Kättesaadav <http://www.eki.ee/books/ekk09/>, 13.05.2016.

Eesti keele seletav sõnaraamat EKSS. Kättesaadav <http://www.eki.ee/dict/ekss/>, 20.04.2016.

Eesti Õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013. Kättesaadav <http://www.eki.ee/dict/qs/>, 20.04.2016.

ELi mitmekeelne terminibaas IATE. Kättesaadav <http://iate.europa.eu/SearchByQueryLoad.do?method=load>, 20.04.2016.

Erelt, Tiiu 2007. *Terminiõpetus.* Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus. Kättesaadav <http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/24279/9789949117239.pdf>, 05.05.2016.

EUR-Lex. Kättesaadav <http://eur-lex.europa.eu/homepage.html?locale=et>, 20.04.2016.

Euroopa e-õiguskeskkonna portaal. Kättesaadav <https://e-justice.europa.eu/home.do?action=home&plang=et>, 16.05.2016.

Euroopa töösuhete sõnaraamat. Kättesaadav <http://www.eurofound.europa.eu/observatories/eurwork/industrial-relations-dictionary>, 04.05.2016.

EuroVoc. Kättesaadav <http://eurovoc.europa.eu/drupal/?q=et>, 10.05.2016.

EÕKK inglise-eesti õigustõlke käsiraamat. Kättesaadav <http://www.just.ee/et/oiguspoliitika/oiguskeel/tolkenouanded/eokk-inglise-eesti-oigustolke-kasiraamat>, 20.04.2016.

Gesetz über Ordnungswidrigkeiten. Kättesaadav https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_owig/englisch_owig.html, 06.05.2016.

Hallik, Katrin 2011. Selge keele liikumisest maailmas. *Õiguskeel.* Kättesaadav http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/katrin_hallik_selge_keele_liikumisest_maailmas.pdf, 06.05.2016.

Hallik, Katrin; Kasemets, Katre 2008. *Euroopa Liidu keel kui meie ühine keel*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. Kättesaadav eurokeelehoole.eki.ee/.../a70fde7a7fad1c2caea574f330ca5489.pdf, 10.05.2016.

Hallik, Katrin; Kasemets, Katre 2009. *Kas eurotekstides on kohta ilusale ja selgele keelele?* Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Institutsioonidevaheline stiiljuhend. Kättesaadav <http://publications.europa.eu/code/et/et-000100.htm>, 13.05.2016.

Justiitministeeriumi veebileht. Tõlkimise ja toimetamise põhimõtted. Kättesaadav <http://www.just.ee/et/oiguspoliitika/oiguskeel/tolkenouanded/tolkimise-ja-toimetamise-pohimotted>, 23.04.2016.

Karistusseadustik. Kättesaadav <https://www.riigiteataja.ee/akt/117122015009>, 22.04.2016.

Kask, Peeter 1995. Õiguskeele ja üldkeele vahekord. – Justiitsministeerium. *Õigus ja keel*. Temaatiline valik Õiguskeeles aastatel 1995–1999 ilmunud kirjutistest. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 9-10.

Kerikmäe, Tanel 2000. *Euroopa Liit ja õigus*. Tallinn: Õiguskirjastus.

Kern, Katrin 2015. *Kuidas sellest kirjutada*. Tartu: Keelehooldekeskus. Kättesaadav http://engine.koduleht.net/templates/keelehooldekeskus/files/mdl_files.php/14_neti.pdf, 05.05.2016.

Keeleabiline. Kättesaadav http://ec.europa.eu/translation/estonian/guidelines/documents/guidelines_estonian_et.pdf, 06.05.2016.

Keelenõuannete arhiiv s. a. Käesolev. Kättesaadav <http://keeleabi.eki.ee/index.php?leht=8&id=39>, 07.05.2016.

Komisjoni pressiteade 2012. Digital Agenda: Commission asks Court of Justice to fine Belgium over non-transparent "must-carry" TV and radio rules. Kättesaadav aadressil http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1144_en.htm, 16.05.2016.

Liivaku, Uno 1996a. Eestindamise aabitsatõdesid. – Justiitsministeerium. *Õigus ja keel*. Temaatiline valik Õiguskeeles aastatel 1995–1999 ilmunud kirjutistest. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 164–165.

Liivaku, Uno 1996b. Õiguskeel on kirjakeele osa. – Justiitsministeerium. *Õigus ja keel*. Temaatiline valik Õiguskeeles aastatel 1995–1999 ilmunud kirjutistest. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 12.

Mereste, Uno 1995. Seaduskeele struktuur sotsiolingvistika seisukohast vaadatuna. – Justiitsministeerium. *Õigus ja keel*. Temaatiline valik Õiguskeeles aastatel 1995–1999 ilmunud kirjutistest. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS, 10–12.

Mitmekeelne õigussõnaraamat. 1998. Tallinn: Juura, Õigusteabe AS.

Munday, Jeremy 2008. *Introducing Translation Studies. Theories and applications*. London ja New York: Routledge.

Mäearu, Sirje 2000. *lt*-liitelised mäarsõnad. – Keelenõuanne soovitab 2. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. Kättesaadav <http://www.eki.ee/keeleabi/artiklid2/lt.html>, 09.05.2016.

Mäekivi, Helika 2010. Üheülbalised eurosõnad. – *Et lugeja võiks tulla*. Koostanud ja toimetanud Katrin Hallik ja Katre Kasemets. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 7–39. Kättesaadav <http://eurokeelehoole.eki.ee/documents/compendiums/58214e98aa5e95dd8ee7fa5ac02f4d35.pdf>, 12.05.2016.

Mäekivi, Helika 2013. Emakeelne eurokeel. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus. Kättesaadav <http://eurokeelehoole.eki.ee/documents/compendiums/358dffbbec8a7df11fa32d841b4585eb.pdf>, 25.04.2016.

Mäekivi, Helika 2015. Ettepanek ühe sõna *osas. – *Oma Keel* 2015, nr 1, 45–54. Kättesaadav http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2015_1/OK_2015-1_06.pdf, 08.05.2016.

Narits, Raul 2002. Juriidiline semantika ehk õiguskeel Eesti õiguskorra kontekstis – Riigikogu Toimetised nr 5. Kättesaadav <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=11896>, 06.05.2016.

Nemvalts, Peep 2008. Võõrastav eesti keel. – *Oma Keel* 2008, nr, 39–42. Kättesaadav http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2008_2/OK_2008-2_05.pdf, 11.05.2016.

Newmark, Peter 1981. *Approaches to Translation*. Oxford jne: Pergamon Pres..

Newmark, Peter 1988. *A Textbook of Translation*. New York jne: Prentice Hall.

Pedak, Peter 2010. Lepingute tõlge ja tõlgete tõlge. *Õiguskeel*, 129–132.

Pullerits, Egle 2010a. *Kuidas hoiduda kantseliidist*. Tartu: Keelehooldekeskus. Kättesaadav http://engine.koduleht.net/templates/keelehooldekeskus/files/mdl_files.php/4_kantseliit_AC.pdf, 06.05.2016.

Pullerits, Egle 2010b. Kuidas hoiduda kantseliidist. – *Oma Keel* 2011, nr 2, 91-92. Kättesaadav http://www.emakeeleselts.ee/omakeel/2011_1/OK_2011-1_17.pdf, 06.05.2016.

Raadik, Maire 2002. *Siseriiklik ja riigisisene*. Kättesaadav <http://www.eki.ee/keeleabi/artiklid3/siseriiklik.html>, 06.05.2016.

Randlane, Triin 2011. Euroterminoloogi tähelepanekuid. *Õiguskeel*, 116–120.

Reinsalu, Riina 2012. Lepingukeele keerukus. *Õiguskeel*, 92–98.

Reinsalu, Riina 2015. Sõna toimuma liigtarvitusest. *Õiguskeel*. Kättesaadav http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/riina_reinsalu_sona_toimuma_liigtarvitusest.pdf, 20.04.2016.

Riigi Teataja. Kättesaadav <https://www.riigiteataja.ee/index.html>, 20.04.2016.

Saluäär, Hille 2009. Eurotekstide žanrireeglid. Kättesaadav <http://eurokeelehoole.eki.ee/files/HilleSaluaar.doc>, 09.05.2016.

Tartu Ülikooli käitumis-, sotsiaal ja terviseteaduse doktorikooli terminoloogiaveeb. Kättesaadav <http://www.doktorikool.ut.ee/kstt/term/>, 23.04.2016.

Termium PLUS®. Kättesaadav <http://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2alpha/alpha-eng.html?lang=eng>, 10.05.2016.

Vabariigi Valitsuse 9. juuni 2011. a määrus nr 71 „Eesti kirjakeele rakendamise kord”. Kättesaadav <https://www.riigiteataja.ee/akt/114062011003>, 06.05.2016.

Vettik, Aime; Silver, Erki 2005. *Keel ja õigus*. Tallinn: Juura.

Õigusleksikon. 2000. Tallinn: Kirjastus Interlex.

SUMMARY

UNIVERSITY OF TARTU
College of Foreign Languages and Cultures

Eneli Valk

„Studies on Translation and Multilingualism. Language and Translation in International Law and EU Law” tõlge ja analüüs
Translation and analysis of “Studies on Translation and Multilingualism. Language and Translation in International Law and EU Law”

Master’s thesis
2016
126 pages

The aim of this thesis was to translate a segment of “Studies on Translation and Multilingualism. Language and Translation in International Law and EU Law” and to analyse the problems encountered during the translation process.

The thesis is divided into four parts: the source language text, the target language text, a theoretical chapter and the analysis. The theoretical chapter gives an overview of the translation methods used in the translation process. The following analysis is divided into three chapters: terminology, style, toponyms and acronyms. The chapter on terminology first introduces source materials such as dictionaries and term bases used to find equivalents for terms subsequently discussed. Next, difficulties in finding target language equivalents for source language legal terms are examined. Furthermore, semantic changes caused by misinterpreting such terms are explored. Lastly, polysemes and homonyms, as well as borrowed and native words are discussed. The chapter on style focuses on bureaucratic jargon in addition to singular and plural forms. The chapter on toponyms and acronyms explores different translation possibilities of such elements

In general, the analysis revealed that the problems occurred during the translation process were quite typical to those of legal translation. Most difficulties were faced when trying to grasp the meaning of certain legal terms and finding equivalents for them, as well as when editing out redundant bureaucratic words from the first draft of translation.

Key words: multilingualism, translation, language rights, international law, EU law

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Eneli Valk,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

“Studies on Translation and Multilingualism: Language and Translation in International Law and EU Law” tõlge ja analüüs,

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on Piret Rääbus,

(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace´i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **20.05.2016**

Olen magistritöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Eneli Valk

Eneli Valk

(allkiri)

20.05.2016

(kuupäev)